T.C
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ DEĞERLERE İLİŞKİN ALGILARI (ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)

Hazırlayan
Şeyma TEKİN

Danışman
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Yüksek Lisans Tezi

Şubat 2019
KAYSERİ

T.C
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
DİN SOSYOLOJİSİ BİLİM DALI

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ DEĞERLERE İLİŞKİN ALGILARI (ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)

(Yüksek Lisans Tezi)

Hazırlayan
Şeyma TEKİN

Danışman
Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Şubat 2019
KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Adı-Soyadı: Şeyma TEKİN

İmza:

T.C.
ERCİYES ÜNİVERSİTESİ
REKTÖRLÜĞÜ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Tez Başlığı: "Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Algıları (Eskişehir İli Örneği)"

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ..99.. sayfalık kısmına ilişkin, 18../03/2019 tarihinde ***Turnitin*** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı: % 16. dır.

Uygulanan filtrelemeler:

1- Giriş dahil
2- Ana Bölümler dahil
3- Sonuç dahil
4- Alıntılar dahil/hariç
5- Kapak hariç
6- Önsöz ve Teşekkür hariç
7- İçindekiler hariç
8- Kaynakça hariç
9- Özet hariç
10- Yedi (7) kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edileceği muhtemel durumlarda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim. ..18../.03../.2019

Adı Soyadı	:..Seyma...Tekin.....
Öğrenci No	:..N20231042.....
Anabilim Dalı	:..Felsefe..ve..Din..Bilimleri.....
Bilim Dalı	:..Din...Sosyolojisi.....
Program Adı	:..Yüksek..Lisans.....

Danışman: Adı/İmza

Prof. Dr. Celaleddin Çelik

S. Tekin

Öğrenci Adı/İmza

Şeyma Tekin

YÖNERGEYE UYGUNLUK

"Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Algıları (Eskişehir İli Örneği)" adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi 'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan	Danışman
Şeyma TEKİN	Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Felsefe ve Din Bilimleri ABD Başkanı

Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN

KABUL VE ONAY

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK danışmanlığında **Şeyma TEKİN** tarafından hazırlanan "**ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ DEĞERLERE İLİŞKİN ALGILARI (ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)**" adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir.

22./02./2019

JÜRİ:

Danışman : Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK (Danışman) .....

Üye : Prof. Dr. Abdulvahap TAŞTAN .....

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Ümit H. AKKAYA .....

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun 25/03/2019 tarih ve 14 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

25./03./2019

Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

Enstitü Müdür

ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR

Toplumsal kültürün kazanımı ve aktarımında ve toplumsal değişimi gerçekleştirmede üniversite öğrencileri önemli bir kitleyi oluşturmaktadır. Dini değerlerin kişilik haline dönüştürülmesi bağlamında bu yönüyle öne çıkan üniversite öğrencilerinin dini değerlerine yönelik algılarını araştırmak bizim için anlamlıydı. Böyle bir amaçla yola çıktığım bu çalışmanın uzun bir sürecin sonunda tamamlanmasını nasip eden Rabbime binlerce hamd ederim.

Tez konumun belirlenmesinden sonuçlanmasına kadar bana sabırla yardımcı olan ve yol gösteren değerli danışman hocam Prof. Dr. Celaleddin Çelik, teşekkürlerin en büyüğünü hak ediyor. Hocamın desteği ve cesaretlendirmesi olmasaydı, belki bu tez ortaya hiç çıkmamış olarak kalabilirdi.

Yine çalışmamı hazırlarken fikirlerinden istifade ettiğim kıymetli hocam Prof. Dr. Abdulvahap Taştan'a da teşekkürü bir borç biliyorum.

Ayrıca çalışmamın veri toplama aşamasında, değerli vakitlerini ayırarak görüşmelere katılan ve düşüncelerini benimle paylaşan katılımcı üniversite öğrencilerine de çok teşekkür ediyorum. Tezimi hazırlama sürecinde yanıma gelerek evdeki işlerimde bana yardımcı olan anne-babama, çocuklarımla ilgilenmek suretiyle yükümü hafifleten ve tezimin son okumasını yapan eşim İshak'a, bir arada geçirmemiz gereken vakitlerinden çalmak zorunda kaldığım yavrularım Zeynep Berra ve Beril'e müsamahalarından dolayı sonsuz teşekkürlerimi sunuyorum.

Şeyma TEKİN

Kayseri, Şubat 2019

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ DEĞERLERE İLİŞKİN ALGILARI (ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)

Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü
Yüksek Lisans Tezi, Şubat 2019
Danışman: Prof. Dr. Celaleddin ÇELİK

KISA ÖZET

Bu çalışma, Eskişehir'de öğrenim gören üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin algılarını tespit etmeyi amaçlamaktadır. Bu amaçla üniversite öğrencilerinin, dini değerleri anlamalarında yönlendirici olan temel çıkış noktasının ne olduğu, onların dini değerler ile dini hayat arasında nasıl bir ilişki kurdukları, dini değer kavramını nasıl anlamlandırdıkları ve bu kavramın içerisinde nelere yer verdikleri, bir üniversiteli olarak dini değerleri hayatlarına yansıtırken nelerle karşılaştıkları, dini değerleri yaşayanlara karşı nasıl bir tavır geliştirdikleri ve onların gözlemlerine göre üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin tutumları araştırılmıştır.

Nitel araştırmaya göre desenlenen bu çalışmada, görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Buna göre görüşme talebini kabul eden üniversite öğrencileri ile yüz yüze görüşmeler yapılmıştır. Çalışma grubunun belirlenmesinde amaçlı örnekleme ve maksimum çeşitlilik örnekleme türleri kullanılmıştır. Bu kapsamda çalışma grubunda Eskişehir'de üniversite eğitimi alan, farklı inanç gruplarını da temsil edebilen üniversite öğrencileri ile görüşülmüştür.

Çalışmada Eskişehir'de öğrenim gören üniversite öğrencilerinin dini değerlere yönelik bilgi ve duygu temelinde bir anlamlandırmaya sahip oldukları, ancak bunları davranış haline getirme konusunda kendilerini yetersiz gördükleri, bununla birlikte dini değerlerini yaşayanlara da saygı duydukları sonucuna ulaşılmıştır. Üniversite öğrencilerinin dini değerlere ve dindarlığa karşı tutumlarının, büyük oranda modernist/hümanist dindarlık anlayışıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir.

Anahtar Kelimeler: Dini Değerler, Üniversite Gençliği, Değer Kaybı.

THE PERCEPTIONS OF THE UNIVERSITY STUDENTS ABOUT RELIGIOUS VALUES (CASE OF ESKİŞEHİR)

Erciyes University, Graduate School of Social Science
M. Sc. Thesis, February 2019
Supervisor: Professor Celaleddin ÇELİK

ABSTRACT

This study aims to determine the perceptions of the university students about religious values studying in Eskişehir. For this purpose, it has been investigated in the research what is the basic motive for university students to understand religious values, how they correlate between religious values and religious life, how they make sense of religious values, what examples are included in this concept, what they face when reflecting religious values to their lives, how to act to the living the religious values and what the attitudes of college students to religious values according to their observations.

In this study, which was designed in the qualitative research, the interview was utilized. Accordingly, face-to-face interviews were conducted with university students who accepted face-to-face interviews. In order to determine the study group, purposive sample and maximum diversity sample kinds were used. In this context, it was interviewed with university students who study in Eskişehir and represent different belief groups.

In this study, it was concluded that university students studying in Eskişehir have an understanding based on knowledge and emotion for religious values, but they feel inadequate in the practical application of this values. However, it was also concluded that they respect those who lived their religious values. It can be said that the attitudes of university students towards religious values and religiosity resemble to a great extent with modernist/humanist religiousness.

Keywords: Religious values, university youth, values conflict, degeneration of the values.

İÇİNDEKİLER

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNİN DİNİ DEĞERLERE İLİŞKİN ALGILARI (ESKİŞEHİR İLİ ÖRNEĞİ)

Sayfa

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK i
YÖNERGEYE UYGUNLUK ii
KABUL VE ONAY iii
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR iv
KISA ÖZET v
ABSTRACT vi
İÇİNDEKİLER vii
KISALTMALAR x
TABLOLAR LİSTESİ xi
GİRİŞ 1
I.BÖLÜM: 9
KAVRAMSAL ve KURAMSAL ÇERÇEVE 9
1.1. Değer Kavramı Üzerine 9
1.1.1.Değerin Tanımı 9
1.1.2. Değerin Özellikleri 11
1.1.3. Değerlerin İşlevleri 12
1.1.4. Değerler Çatışması 13
1.1.5. Değerlerin Tasnifi 15
1.1.6. Ahlâki Değerler 17
1.1.7. Dini Değerler 18
1.2. Dindarlık Kavramı 22
1.2.1. Dindarlığın Tanımı ve Boyutları 22
1.2.2. Dindarlık Tipleri 25
1.3. Gençlik ve Üniversite 28
1.3.1. Gençlik Kavramının Tanımlanması 29
II. BÖLÜM: 33
YÖNTEM 33

2.1. Araştırmanın Modeli 33
2.2. Çalışma Grubu 34
2.2.1. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bilgiler 35
2.2.2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bilgiler 36
2.2.3. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bilgiler 37
2.2.4. Katılımcıların Üniversite ve Bölümlerine İlişkin Bilgiler **Hata! Yer işareti tanımlanmamış.**
2.2.5. Katılımcıların DKAB Dersi Dışında Din Eğitimi Alma Durumlarına ve Nereden Aldıklarına İlişkin Bilgiler 38
2.3. Veri Toplama Süreci 39
2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması 41
III. BÖLÜM: 46
BULGULAR VE YORUMLAR 46
3.1. Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık, Değer ve Dini Değer Kavramlarına İlişkin Yaklaşımları 47
3.1.1. Dindarlık Kavramına İlişkin Yapılan Tanımlar 47
3.1.2. Değer ve Dini Değer Kavramlarına İlişkin Yapılan Tanımlar 55
3.1.3. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değer Kapsamında Verdikleri Örnekler 58
3.2. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlerle İlgili Algıları 59
3.2.1. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Karşı Tutumlarını Belirleyen Etkenler 59
3.2.2. Sosyal Ortamın Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkileri 62
3.2.3. Üniversite Öğrencilerinin Hayatlarında Yer Eden Dini Değerler 67
3.2.4. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Tutumları 72
3.2.5. Çevredeki İnsanların Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşandıklarında Verdikleri Tepkiler 76
3.2.6. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Verdiği Önem 79
3.3. Üniversite Öğrencilerinin Dindarlığa İlişkin Algıları 83
3.3.1. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlık Düzeyine İlişkin Algıları 83
3.3.2. Üniversite Öğrencilerinin Kendisini Dindar Olarak Gören İnsanlara İlişkin Algıları 88
SONUÇ VE ÖNERİLER 95
KAYNAKÇA 100
EKLER 108

ÖZ GEÇMİŞ 113

KISALTMALAR

Çev.	Çeviren
DEM	Değerler Eğitimi Merkezi
DİB	Diyanet İşleri Başkanlığı
Ed.	Editör
ESOGU	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi
Haz.	Hazırlayan
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
s.	Sayfa
ss.	Sayfa sayısı
SBE	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Üni.	Üniversite(si)
vb.	Ve benzeri
Yay.	Yayınları

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 2.1. Görüşmeye Katılan Üniversite Öğrencilerinin Dağılımları 35
Tablo 3.1. Dindarlığın İbadet Boyutunu Öne Çıkaran Tanımlar..... 47
Tablo 3.2. Güzel Ahlaklı Yaşamaya Vurgu Yapılan Tanımlar 49
Tablo 3.3. Dindarlığın İbadet ve Ahlak Boyutunu Vurgulayan Tanımlar 51
Tablo 3.4. Dindarlığın Bilgi Boyutuna Vurgu Yapılan Tanımlar 53
Tablo 3.5. Üniversite Öğrencilerinin Değer Kavramına Yönelik Tanımları 55
Tablo 3.6. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değer Kavramı Tanımları 56
Tablo 3.7. Üniversite Öğrencilerinin Verdiği Dini Değer Örnekleri..... 58
Tablo 3.8. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Tutumları Üzerinde 59
Tablo 3.9. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Tutumları Üzerinde Çevrenin Etkisi 60
Tablo 3.10. Sosyal Ortamın Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Tutumlarını Etkilemeyeceğine Yönelik Görüşler 63
Tablo 3.11. Eski Sosyal Çevresinde Baskı Gören Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Karşı Tutumlarına Yönelik Görüşler..... 64
Tablo 3.12. Yeni Sosyal Ortamın Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Tutumlarına Etkisine Yönelik Görüşler 65
Tablo 3.13. Üniversite Öğrencilerinin Uygulamaya Çalıştığı Dini Değerler 68
Tablo 3.14. Üniversite Öğrencilerinin Çevrelerindeki Arkadaşlarında Sıklıkla Gözlemledikleri Dini Değerler 70
Tablo 3.15. Üniversite Öğrencilerinin Çevrelerindeki Arkadaşlarında Nadiren Gözlemledikleri Dini Değerler 70
Tablo 3.16. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Olumlu Tutumları 72
Tablo 3.17. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Olumsuz Tutumları 75
Tablo 3.18. Çevredeki İnsanların Üniversite Öğrencilerine Karşı Olumlu Tutumları 76
Tablo 3.19. Çevredeki İnsanların Üniversite Öğrencilerine Karşı Olumsuz Tutumları 77
Tablo 3.20. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Verdiği Önem 79

Tablo 3.21. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının İnanç Boyutuna Yönelik Algıları 83
Tablo 3.22. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının İbadet Boyutuna Yönelik Algıları 85
Tablo 3.23. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının Ahlak Boyutuna Yönelik Algıları 87
Tablo 3.24. Dindar Bir İnsandan Bekledikleri Olumlu Nitelikler 88
Tablo 3.25. Dindar Bir İnsanda Olmamasını Umdukları Olumsuz Nitelikler 89
Tablo 3.26. Üniversite Öğrencilerinin Dindarlara Yönelik Olumsuz Algılarının Nedenleri 93

GİRİŞ

1. Tezin Konusu ve Problemi

Bir toplum yapısının sağlıklı bir şekilde analiz edilebilmesi için, o toplumsal yapıdaki kurumların, süreçlerin ve rollerin derinlemesine bilinmesi gerekir. Bunların sosyal aktörler tarafından doğru bir şekilde anlamlandırılmaları da değerler aracılığıyla mümkün olur. Bu bakımdan, bir toplumun sahip olduğu değer yargılarının tespiti o toplumun analizine katkıda bulunacak önemli bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu sayede o toplumun yapı ve işlevlerine ilişkin ileriye yönelik kestirimlerin yapılabilmesi de mümkün olabilecektir (Küçük, 2009: 6).

Değerler, toplumu bir arada tutan, toplumun kültürü ile bağlarını kuvvetlendiren, o toplumda yaşayan insanların beraberlik ve huzurunu temin eden önemli bir unsurdur. Bu yönüyle, değerlerin toplumla dolayısıyla sosyoloji ile yakından ilişkisi vardır. Değerler; birey davranışlarını yönlendiren güç olmaları yönüyle psikolojiyi, toplumsal bir olgu olmaları yönüyle sosyolojiyi ve kültürden kültüre değişebilen bir yapı arz etmeleri ile de antropolojiyi ilgilendirmektedir (Kaymakcan, 2010: 10).

Son zamanlarda değerler ile ilgili çalışmaların hız kazandığı görülmektedir. Bu alandaki çalışmaların ivme kazanmasında, toplumu oluşturan bireylerde değerlere ilişkin algının değişmesi; özellikle gençlerin, toplumda önemli görülen birtakım değerlere yabancı kalması ve onlardan uzaklaşmasının etkili olduğu söylenebilir. Buradan hareketle, kendi geçmişi ile bağlarını kurabilen, yeni şartlara uyum sağlamada gerekli dönüşümü başaran bir toplum oluşturabilmenin bir yolu da, o toplumun sosyokültürel değerleri, örf-adetleri yanında dini değerlerini anlayıp özümleyebilen ve onlarla barışık yaşayabilen bireyler yetiştirmek olduğu söylenebilir.

Bireylerde değerlerin fikri bir zeminde tartışılması, benimsenmesi, davranış olarak

sergilenmesi ve nihayetinde onların kişilik sistemi içerisinde yer bulması, bireylerin kimlik ve kişilik gelişimlerinde önemli rol oynamaktadır. Bireylerin kişilik gelişimi konusunda, belirli sınıflandırmalardan birisi de Erikson'un psiko-sosyal gelişim kuramıdır. Erikson'a (1984, s. 39-48) göre bireylerin psiko-sosyal kişilik gelişimde önemli etkiye sahip dönemlerden birisi de "Yakınlığa karşı Yalıtılmışlık" şeklinde ifade edilen genç yetişkinlik dönemidir.

Genç yetişkinlik dönemi, bireylerin kimlik bulma veya kimlik bocalaması gibi çatışmaları geride bıraktığı, zihinsel ve davranışsal yönlerden durgunlaştığı, aynı zamanda gençlerin değer sistemlerini oluşturdukları bir dönem olması bakımından önemlidir. Genel itibariyle genç yetişkinlik dönemi içerisinde yer alan 18-25 yaş arası bireylerini, ülkemizde üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Dolayısıyla içinde bulunulan toplumda yaşanan olaylara ilişkin sağlıklı bir değerlendirme yapılabilmesi bakımından üniversite gençliğinin mevcut olaylara ilişkin algısının önemi yadsınamaz.

Bu çalışmada Eskişehir'de Anadolu ve Eskişehir Osmangazi Üniversiteleri'nde eğitim gören öğrencilerinin dini değerleri nasıl anlamlandırdığı, dini değerlere ilişkin algılarının nelerden etkilendiği, hangi dini değerleri daha çok hangilerini daha az benimsedikleri ve dini değerlerin yaşanmasına ilişkin yaşadıkları olumlu-olumsuz durumlar tespit edilmeye çalışılacaktır. Çalışma din sosyolojisinin önemli temalarından birisi olan gençlik ve din ilişkilerini, üniversite öğrencileri özelinde ele almaktadır. Bu çerçevede çalışmanın problem cümlesi şöyle ifade edilebilir.

Eskişehir'de okuyan üniversite gençliğinin dini değerlerle ilgili eğilimleri ne yöndedir?

Bu temel problemin çözümü için şu alt problemlere cevap aranacaktır:

Eskişehir'de öğrenim gören üniversite öğrencileri,

a. değer ve dini değer kavramlarını nasıl anlamlandırmaktadır?
b. dini değer kapsamında hangi değerlere işaret etmektedir?
c. hangi dini değerlere ilişkin olumlu yönde algıya sahiptir?
d. hangi dini değerlere ilişkin olumsuz yönde algıya sahiptir?

e. kendilerini dindar olma(ma) bakımından nasıl değerlendirmektedir?
f. çevresindeki dindar olduğunu düşündüğü insanlarda hangi dini değerleri gözlemlemektedir?
g. dini değerleri gündelik hayatta yaşadıklarında çevrelerinden nasıl tepkiler almaktadır?
h. dini değerleri yaşayan başka insanlara karşı nasıl bir tavır göstermektedir?

Eskişehir'de öğrenim gören üniversite öğrencilerinin,

i. dini değerlere ilişkin algılarını şekillendiren etkenler nelerdir?
j. içinde bulundukları sosyal ortam onların dini değerleri anlama ve hayatlarına yansıtmaya karşı tutumlarını nasıl etkilemiştir?

2. Tezin Amacı ve Önemi

Değerler, kişileri toplumun kurallarına uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış davranışların neler olduğuna işaret eder. Böylece değerler, sağlıklı bir toplum meydana getirilmesinde önemli rol oynar.

Theodorson'a (1979, s. 455) atfen Aydın (2010, s. 15), değerin " sosyal olguların önemi üzerindeki değerlendirmede ve özel eylemleri ve amaçları yargılamada temel ölçü sağlayan, bir grubun üyelerinin güçlü duygusal bağlarıyla oluşmuş, soyut, genelleştirilmiş davranış prensipleri anlamına geldiğini zikreder. Değer kavramında, sosyal gruplar tarafından öne çıkarılma, genelleştirilme, inançla ilgili olma, aşkınlık taşıma gibi özelliklere işaret ettikten sonra Aydın (2010, s. 17) bu kavramı şöyle tanımlar: "Değer, olumluluk ölçüleri olarak karşımıza çıkan ve dolayısıyla grupça benimsenen, gerçekleştirimi somut olsa da yalın biçimi ile soyut olan, bir inanca dayanan ve aşkınlıklar taşıyan, dolayısıyla da din ile içten bağlantıları bulunan, önemli beşeri bir olgudur."

Buradan hareketle; üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin algılarının nasıl olduğu, hangi değerleri daha çok/az benimsedikleri dini değerlere ilişkin düşünceleri ve bakış açılarının gündelik yaşamlarında ve sosyal çevrelerinde yansıması ve bunların nasıl bir etkileşime neden olduğu; diğer insanlarla ilişkilerinde ortaya çıkan tepkilere

ilişkin neden-sonuç ilişkileri ve bütün bunlara ilişkin üniversite öğrencilerinin düşüncelerinin araştırılıp ortaya çıkarılması bu tezin temel amacını oluşturmaktadır. Böylece, üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin algıları üzerinde çok yönlü bir araştırma ve tanımlama yapmak ve elde edilen bulguları sosyolojik bakış açısıyla yorumlamaktır. Dolayısıyla bu çalışmada, üniversite gençliğinin dini değerlere ilişkin algıları, görüşmeler ile elde edilen verilere dayanılarak tespit edilecek, bunların sonuçları değerlendirilmek suretiyle bu araştırma gerçekleştirilecektir.

Bu çerçevede genelde değerlerin, özelde ise dini değerlerin benimsenip sistemleştirildiği 18-25 yaş arası dönem olan genç yetişkinlik dönemindeki üniversitede öğrenim gören bireylerin dini değerlere ilişkin algılarının ne yönde olduğunun tespit edilmesi, hangi dini değerlere sahip olduklarının ortaya çıkarılması ve dini değerlere ilişkin algılarını şekillendiren etkenlerin ortaya konulması, daha sağlıklı ve huzurlu bir toplum olma yolunda olası engellerin ve olumsuzlukların tespit edilebilmesi ve bunların daha iyi anlaşılıp yorumlanabilmesi açısından büyük önem taşımaktadır. Ne var ki din sosyolojisi alanında üniversite öğrencilerinin dini değerleri konusunda yeterli sayıda çalışmanın yapılmamış olduğu söylenebilir. Buradan hareketle yapılacak bu çalışmanın aşağıdaki hususlarda katkılar sunacağı söylenebilir.

- ✓ Değişim, küreselleşen dünyada en önemli sloganlardan birisi haline gelmiştir. Bu çerçevede yaşanan toplumsal ve kültürel değişmeler, bunlardan etkilenmeye daha fazla açık olan gençlerin dini değerlere ilişkin algılarının tespiti önem arz etmektedir.
- ✓ Bu çalışma ile toplumun dinamik bir kesimini oluşturan gençlerden hareketle toplumsal değişmeler sonucu ortaya çıkabilecek problemlere ilişkin alternatif çözümlerin neler olabileceği yönünde bir öngörüye sahip olunabilecektir.
- ✓ Nüfusunun önemli bir kısmı genç olan Türkiye'de, gençliğin dini değerlere ilişkin algılarının betimlenmesi hem devletin toplumu oluşturan bireylerin dine ilişkin olumsuz algılarının nedenlerinin analiz edilebilmesi hem de genç nüfusun beklentilerini karşılamaya yönelik bir din hizmeti politikalarının üretilebilmesi bakımından önem arz etmektedir.
- ✓ Araştırma gençlik ve değerler üzerine yapılmış olan literatüre katkı sağlaması bakımından da önem taşımaktadır.

3. Sınırlılıklar

Bu çalışma, Eskişehir ilindeki Anadolu ve Osmangazi Üniversiteleri'nde öğrenim gören üniversite öğrencileri ile sınırlıdır. Söz konusu çalışma ile üniversite öğrencilerinin sadece dini değerlere ilişkin algıları tespit edilmeye çalışılacaktır. Değer sınıflamalarındaki diğer değerler, çalışmanın kapsamı dışında bırakılmıştır.

4. Tanımlar

Dini Değer: Bir dinin, mensuplarının huzurlu bir hayatı devam ettirebilmek, onları ortak bir menfaat ve amaç etrafında birleştirebilmek amacıyla sahip olmalarını istediği, birey ve toplum hayatının farklı alanlarından çıkarılan ilkelerdir. Bu bağlamda kurban kesmek, namaz kılmak, gazilik-şehitlik, vakfetmek, sıla-i rahim gibi değerler dini değerlere örnek olarak düşünülebilir. Zira bunlar doğrudan kaynağını dinden alan değerlerdir.

5. Literatür Değerlendirmesi

Aydın (2010)'ın *Üniversite Gençliğinin Dini ve Sosyal Değerleri* başlıklı araştırması asıl olarak dini değerleri hedeflemesi bakımından bu çalışma ile yakından ilgilidir. Bununla birlikte çalışmada dini değerlerle ilişkili olduğu düşüncesiyle sosyal değerler de araştırma konusuna dâhil edilmiştir. Yaşları 15-28 arasında olan Konya'daki 300 gence geleneksel ve modern değerler ve İslami değerler kategorilerinden oluşan yedi dereceli bir ölçek uygulanmıştır. Gençliğin dini ve sosyal eksende değer algılarının ortaya konulmaya çalışıldığı bu çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. Kavramsal çerçeveyi oluşturan birinci bölümde, değerin teorik olarak açıklanması üzerinde durulmuş, kurumsal çerçeveyi oluşturan ikinci bölümde problem ortaya konulmuş, ilgili çalışmalara değinilmiş, araştırmada kullanılacak yöntem ve teknikler açıklanmıştır. Üçüncü bölümde ise elde edilen verilerin dökümü, istatistiki analizine ve yorumlarına yer verilmiştir.

Topçuoğlu'nun (1999) *Üniversite Gençliğinin Değerleri* başlıklı çalışması da Türkiye'de gençliğin değerleri hakkında yapılmış önemli araştırmalardan birisidir. Araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde değer kavramının kuramsal arka planına yer

verilmiştir. İkinci bölümde araştırmanın yöntemi açıklanmış ve son bölümde de araştırması kapsamında ele edilen verilerin analizleri sunulmuştur. Örneklemi ODTÜ ve Selçuk Üniversitesi öğrencilerinden seçilmiş olan bu çalışmada, üniversite gençliğinin değerleri ortaya konulmuş, ayrıca iki kurumun öğrencileri arasında da karşılaştırmalara yer verilmiştir.

Bu araştırmaların yanında, Türkiye'de yapılan değer çalışmaları arasında Erol Güngör'ün (2000) *Değerler Psikolojisi Üzerinde Araştırmalar* isimli çalışması dikkat çekmektedir. Güngör değerler psikolojisi alanında yaptığı bu çalışmasında değerleri estetik, ahlaki, teorik, iktisadi, dini, siyasi ve sosyal olmak üzere yedili bir sınıflamaya tabi tutmakta ve araştırmasında esas olarak ahlaki değerler üzerinde durmaktadır.

Türkiye'de yapılan değer çalışmalarının bir başka örneği ise yine bir TESEV tarafından yayınlanan ve Prof. Dr. İnci Erdem Artan başkanlığında yürütülen *Üniversite Gençliği Değerler Araştırması'*dır. Bu araştırma 2004 yılının Mayıs-Temmuz ayları arasında Türkiye'nin çeşitli illerinde yer alan farklı fakülte ve bölümlerde okuyan toplam 2200 öğrenci üzerinde yürütülmüştür. Araştırmada, gençlerin dünya görüşleri, insana, hayata, olaylara, olgulara ve geleceğe yaklaşımları nelerdir? sorularına cevaplar bulunmaya çalışılarak, değişen değerlerin, bireylerin değerleri üzerinde farklılık yaratıp yaratmadığı konusunda bir fikir sahibi olunmaya çalışılmıştır. Bu çalışma, öğrencilerin değerlerini tespit etmeye yönelik görüşme soruları hazırlanırken bizim araştırmamız için oldukça yardımcı olmuştur.

Ertan Özensel'in (2004) *Türk Gençliğinin Değerleri (Liseli Gençlik Üzerine Bir Araştırma)* isimli doktora tezi de, araştırmada faydalanılan kaynaklar arasındadır. Değer olgusunu gençler temelinde betimleyici bir yaklaşımla ele alan Özensel'in çalışması, Türkiye'nin yedi coğrafi bölgesini temsil ettiği düşünülen İstanbul, İzmir, Antalya, Konya, Samsun, Elazığ ve Diyarbakır il merkezlerinde, liseye devam etmekte olan 1394 genç üzerinde gerçekleştirilmiştir. Araştırmada, gençlerin mevcut toplumsal değer yapıları ve toplumumuzda önemli işlevlere sahip mevcut toplumsal kurumları önemseme durumları ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda değerler üzerine yapılmış bir başka çalışma ise Ersan Ersoy'un (2006) *Değer Farklılaşmalarının Sosyolojik Boyutu* isimli doktora çalışmasıdır. Çalışmanın evrenini Malatya; örneklemini ise bu ilimizin merkez, geçiş ve çevre bölgelerinden tesadüfi örnekleme yoluyla seçilen 804 kişi oluşturmaktadır. Bir alan araştırması olarak yürütülen bu çalışma, değerlerin ferdin psikolojisindeki işlevleri, etkileri ve yerini belirleyerek, onun sosyal davranışı, tutumları ve inançları üzerindeki etkilerini tespit etmeyi, modernleşme ve kentleşme sürecinde bireyin değerlerindeki değişmelerin, farklılaşmaların ve çatışmaların boyutunu açıklamayı konu edinmektedir. Çalışmada toplumun tanımlanması, farklılaşması ve onun yeni yapısal özellikler kazanması ile sosyal değerler arasında önemli bir ilişki olduğu varsayımından hareket edilmiştir.

Ayben Toprak (2010) tarafından hazırlanan *Gençlik ve Değerler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Tomarza ve Hacılar İlçeleri* başlıklı çalışmada, bu araştırma ile ilgili önemli kaynaklardandır. Araştırmada ahlaki değerlere ilişkin olarak, gençlerin uğruna mücadele verecekleri en önemli değerlerin neler olduğu, insanın toplumdaki yerini belirleyen en önemli unsurun ne olduğu, bir Türk gencinin sahip olması gereken en önemli özelliklerin neler olduğu, gençlerin sorumluluk, dürüstlük, hoşgörü ve ayrımcılık konusunda ne gibi değerlere sahip olduklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca araştırmada dini değerler kapsamında, gençlerin ibadetler konusundaki düşünceleri, kadere ilişkin görüşleri, reenkarnasyon ve organ bağışı konusundaki tutumlarının ne yönde olduğuna dair bir tespitlere de yer verilmiştir.

Çalışma gençlerdeki dini değer algısını tespit etmeyi amaçladığından dolayı, burada gençlik olgusunu anlamak ve açıklamak üzere yapılan bazı araştırmalara da yer vermekte yarar vardır. Bunlardan ilki, Çiğdem Kağıtçıbaşı'nın (1973) *Gençlerin Tutumları: Kültürlerarası Bir Karşılaştırma* isimli araştırmasıdır. Kağıtçıbaşı çalışmasında, Türk ve Amerikan gençlerinin kişilik yapılarını, aile, ulus ve otoriteye ilişkin tutumlarını, lise öğrencilerine anket uygulayarak tespit etmeye çalışmış ve elde ettiği bulguları karşılaştırmalı olarak sunmuştur.

Ülkemiz gençliğini tanımak üzere yapılan önemli çalışmalardan bir diğeri ise, Beşir Atalay'ın (1979) *Köy Gençliği Üzerine Bir Araştırma* isimli çalışmasıdır. Atalay, 1979 yılında yaptığı araştırmasında, Erzurum ilinin Aşkale ilçesine bağlı Büyükgeçit köyü

gençlerinin aile, evlilik, siyaset, din, aktüalite, kuşak çatışması, serbest zaman kullanımı gibi pek çok konuya ilişkin tutum, davranış ve düşüncelerini saptamaya çalışmıştır. Bir durum tespiti olan çalışmada, veriler anket tekniği ile toplanmıştır.

Burada bahsedilmesi gereken bir başka çalışma ise, Birsen Gökçe'nin (1984) *Ortaöğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları* başlıklı araştırmasıdır. Gökçe'nin çalışması, Türkiye genelinde ortaöğretimdeki gençler hakkında güvenilir bilgiler toplamak, gençlerin sorunlarını bilimsel olarak saptamak ve çözüm önerileri getirmek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırma, 1982 yılında Hacettepe Üniversitesi ile Gençlik ve Spor Bakanlığı arasında hazırlanan bir protokol çerçevesinde, Sosyal Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bölümü öğretim elemanlarından oluşan bir ekip tarafından gerçekleştirilmiştir.

I.BÖLÜM:

KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Değer Kavramı Üzerine

Sosyo-kültürel gerçekliğin birbiri ile iç içe geçmiş bilişsel, normatif ve maddi olmak üzere üç boyutlu bir yapısının olduğu söylenebilir. Kültürün temel bileşenlerini veren üç boyutlu analiz modelinde birinci boyut, her etkileşim ağının ana kaynağını oluşturan, onun anlam dünyasını yansıtan inançlar, değerler ve fikirlerden oluşan bilişsel boyuttur. İkincisi etkileşimi gerçekleştiren, yazılı ve yazısız tüm kurallar ve davranışları kapsayan ve bu davranışları düzenleyen normatif boyuttur. Üçüncüsü ise araç ve gereçler, doğal kaynaklar ve coğrafi şartlar gibi her iki boyutun hem en somut yansıması olan hem de onların gerçekleşmesini sağlayan maddi boyuttur (Dikeçligil, 1994: 42). Değerler neyin iyi neyin kötü, neyin doğru veya yanlış, güzel veya çirkin olduğu konusundaki standartları ifade etmektedir. Burada sosyal dünyanın bilişsel boyutu içinde yer alan değerler konusu teorik olarak ele alınmıştır.

1.1.1.Değerin Tanımı

Değer konusu ile ilgili literatür incelendiğinde, onun farklı şekillerde tanımlandığı görülmektedir. Yapılan tanımlardaki farklılık, konunun sosyoloji, felsefe, psikoloji, ilahiyat, antropoloji, siyaset, ekonomi, hukuk gibi sosyal bilimlerin çeşitli alanlarının perspektifinden ele alınmasından kaynaklanmaktadır. Burada önce değer kavramı için yapılan tanımlara kısaca yer verilmiş, sonra ise kavramın sosyoloji literatüründe geniş kabul görmüş tanımları incelenmiştir.

Türkçe'de, "paha, eder, kıymet vb." anlamlara gelen değer sözcüğü, "değ-mek" fiilinden türemiş bir kelimedir. "Değer biçme, değerleme, değerlileştirme, değerli kılma, değerleştirmek, değerlendirmek," fiilleri de aynı kökten fiillerdir (Bacanlı, 2011, s. 19).

Sözlükte ise değer, "bir şeyin önemini belirlemeye yarayan ölçü, bir şeyin değdiği karşılık" şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2006). Yapılan bu tanımlarda da görüldüğü üzere değer, bir şeyin karşılık bulduğu değer anlamlarında kullanılmaktadır.

Değerler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir (Aydın M. Z., 2010, s. 16). Değerler, davranışlarımıza yol gösteren, rehberlik eden inançlar ve kurallardır. Eylem ve davranışlarımızın yerindeliğini, etkililiğini, güzelliğini, ahlakiliğini belirlemeye hizmet eden ilke ve standartlardır (Hökelekli, 2010: 4). Bu tanımlar dikkate alındığında da değerin davranışlar açısında ölçü olma özelliğine vurgu yapılmaktadır. Bu bağlamda değerler, birtakım inanç düşünce ve davranış kalıplarının iyi-kötü, doğru-yanlış olması bakımından ölçüt görevi görürler.

Değeri, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç (Güngör, 2010, s. 28) şeklinde tanımlayan Güngör, onun bireysel, psikolojik yönünü ön plana çıkarmıştır. Buna karşılık bir sosyal grubun veya toplumun kendi varlık, birlik, işleyiş ve devamlılığını sağlamak ve sürdürmek için üyelerinin çoğunluğu tarafından doğru ve gerekli oldukları kabul edilen; onların ortak duygu, düşünce, amaç ve menfaatini yansıtan genelleştirilmiş temel ahlaki ilke veya inanç (Kızılçelik & Erjem, 1994) şeklinde yapılan tanımda ise değerlerin toplumsal yönünün daha çok öne çıkarıldığı görülmektedir. Değeri, kişiye ve gruba yararlı, kişi ve grup için istenilir, kişi veya grup tarafından beğenilen her şey olarak tanımlayan Aydın (2011, s. 10) da değerin fayda yönünü vurgulayan bir tanım ortaya koymuştur.

Yukarıda yapılan değer tanımlarında da görüldüğü üzere, değerler ile ilgili birçok tanım yapılmasına karşın bunların, ifade ettikleri anlamlar açısından birbirlerinden çok farklılık göstermediği, ancak değerin farklı yönlerini ortaya koydukları görülmektedir. Buradan hareketle yapılan değer tanımlarında, şu ortak hususlara işaret edildiği söylenebilir: Değerlerin toplum tarafından istenilen özellikler olması, davranışları yönlendirmesi, davranışlara ilişkin bir hüküm ifade etmesi, bir toplum veya grup tarafından doğru ve gerekli olarak kabul edilmesi, kişi ve grup açısından istenilir ve beğenilir olması.

Değerler, kimi zaman davranışlara yön veren motivasyonlar hakkında da fikir verebilir. Örneğin; bir insan yalan söylememesi, eğer muhatap olduğu kişi ya da çevresinden korktuğu için değilse, bize sahip olduğu değeri hakkında bilgi verir (Güngör, 2010, s. 71). Bununla birlikte değerler arasında bir tutarlı bir yapının olması da beklenir. Bu bağlamda, demokrasiye çok değer veren bir kişi, bunun zıttı olabilecek antidemokratik bir anlayışa aynı şekilde değer veremez (Özensel ve Koçak, 2004, s. 41).

1.1.2. Değerin Özellikleri

Yukarıda yapılan değer tanımlarında kısmen de olsa değerlerin özelliklerine işaret edilmiştir. Bu özelliklere ilave olarak değerlerin sahip olması gereken özellikler şöyle ifade edilebilir:

1. Toplumun sosyal ihtiyaçlarını karşıladığına ve bireylerin iyiliği için olduğuna inanılan ölçütlerdir.
2. Sadece bilinç değil, duygu ve heyecanları da ilgilendiren yargılardır.
3. Değerler, fertlerin yapıp ettiklerini rasyonelleştirip içselleştirme imkânı veren olgulardır.
4. İnanışlar ihtiva eden, dolayısıyla aşkınlıklar taşıyan olgulardır.
5. Değerler her alanla ilgilidirler. Yani ekonomik, dini, ailesel, siyasal ve benzeri her alanın değerleri vardır.
6. Değerler bir biçimde sosyal inançlardır. Pek çok kişi tarafından paylaşılır, ciddiye alınırlar, coşku ile birlikte bulunur ve kavramsal olarak diğer nesnelerden soyutlanabilirler (Aydın M., 2011, s. 40).
7. Belirli durumları aşmaya yöneliktir.
8. Olayların ve insanların davranışının seçimine veya gelişimine rehberlik eder.
9. Önceki değerlerin oluşturduğu bir sistemin diğer değerlerde oluşturduğu öneme bağlı olarak düzenlenir (Karakaya, 2007: 204).

Yukarıdaki ifade edilen özellikler göz önüne alındığında, toplumu oluşturan bireylerin ortak ürünü olup onların topluma mal olması gibi özelliklerin değerleri, önemli kılan unsurlara işaret ettiği söylenebilir. Bu açıdan değerlendirildiğinde, değerler, bireyin

dünyayı ve çevresini doğru ve sağlıklı bir şekilde algılayabilmesi ve yorumlayabilmesini; kişinin yaşam biçimini, geleceğe dönük hedeflerini ve diğer fertlerle ilişkilerini etkiler.

1.1.3. Değerlerin İşlevleri

Değerler; olgun, iyi bir insan, uyumlu ve üretken iyi bir vatandaş olmanın en önemli şartıdır. Değerler, bir insan olarak ne olduğumuz ve nasıl olmamız gerektiği hususunda bizim yolumuzu aydınlatır. Bir toplumda değerlerin sarsılması ya da yıpranması, o toplumun bireylerini sağlıklı bir gelişmeden yoksun bırakır. Ne için, hangi amaçla yaşadığını bilemeyen ve bulamayan kişilerde "huzursuzluk", "stres", "bıkkınlık", "anlam boşluğu" ortaya çıkar. Başkalarıyla ve çevreyle kurduğumuz ilişkilerde değerleri keşfeder ve değerler vasıtasıyla kendi varlığımızın ve kimliğimizin boyutlarını fark ederiz (Hökelekli, 2010: 6).

Değerler, toplumda en güçlü sosyal kontrol aracıdırlar. Değerler sistemi, kişilerden neyin istendiğini, kişilere neyin yasaklandığını, neyin ödüllendirildiğini ve neyin cezalandırıldığını belirler (Okumuş, 2010, s. 31). Toplumsal değer, toplumdaki kişileri aynı renge boyayan ilke gibi bir anlam taşımaktadır. Bu da toplumdaki kişilerin benzer tercihlerde ve davranışlarda bulunması anlamına gelmektedir (Bacanlı, 2011, s. 19).

Değerlerin işlevi, "bütün beşeri olayların gerçekleşmesinde belirleyici olmak" şeklinde formüle edilebilir. Eylemler için bir hedef oldukları kadar sonucu değerlendirmeye yarayan değerler her şeyden önce bir ölçek görevini yerine getirirler. Değerler, yargılamada birer araç olarak kullanılır. Kişilerin dikkatini istenen, yararlı ve önemli görülen kültür nesneleri üzerinde odaklaştırırlar. İdeal düşünme ve davranma yollarını gösterirler. Sosyal rollerin sevilmesinde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik ederler. Sosyal kontrol ve baskı araçları görevini yerine getirirler. Dayanışma araçları olarak devreye girerler (Aydın M. , 2011, s. 42).

Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında, hazır birer araç olarak kullanılır. Değerler; kişilerin dikkatini çeker ve kişilerin dikkatini yararlı ve

önemli olarak görülen maddi kültür nesneleri üzerinde odaklar. Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yollarına, değerler tarafından işaret edilir. Değerler, sosyal olarak kabul edilebilir davranışın âdeta şemasını çizer. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler. Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirmesinde rehberlik ederler. İlgi yaratırlar, cesaret verirler. Değerler, kişileri toplumun kurallarına uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış davranışların neler olduğuna işaret eder. Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar (Özensel, 2003: 226).

Fichter (2001, s. 150) de sosyal açıdan değerlerin işlevlerine işaret eder. Buna göre değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında, kişilerin istenilir, yararlı ve önemli görülen maddi kültür nesnelerine odaklanmalarında, ideal düşünme ve davranma yollarının çerçevesinin belirlenmesinde, kişilerin sosyal rollerini seçme ve gerçekleştirmesi için rehberlik etmede, sosyal kontrolü sağlamada ve grupların yüksek düzeyde bazı değerleri paylaşmalarında iş görüye sahiptir.

Yukarıda ifade edilenlerden de anlaşılacağı üzere değerler, kişiler için birtakım davranış ölçüleri koyan normlar oluştururlar. Bu bakımdan davranışların doğruluğu-yanlışlığı açısından belirleyici olurlar. Toplum içerisinde bu değerlerin benimsenmesi ve uygulanması o toplumda barış ve huzur ortamının tesisine katkı sağlar.

1.1.4. Değerler Çatışması

Toplumlarda değişime maruz kalan alanların başında değerler gelmektedir. Günümüzde adalet, merhamet, dayanışma, barış, sorumluluk, hoşgörü, tahammül, sabır, dürüstlük gibi değerlerin önemlerini yitirdiği belirtilmektedir (Hökelekli, 2010). Toplumun değerlere ilişkin algısındaki bu değişme, bazı kaynaklarda "değer çatışması, değer kaybı, değer kayması, değer bozulması, kuşak çatışması" şekilde ifade edilmiştir (Gündoğan, 2010; Hökelekli, 2010; Kaymakcan, 2010).

Fichter'e (2001, s. 151) göre toplumda daha fazla önem atfedilen değerler üzerinde genel bir kabul olsa da birbiriyle çatışan değerlerin görülmesi mümkündür. Örneğin bir

aile içerisinde tutumlu olmak değeri öncelenirken, ekonomik sistem tüketim değerini teşvik edebilir. Diğer taraftan kişinin özel hayatında sistemleştirdiği bir değer ile toplum hayatında iş gören başka bir değer karşı karşıya gelebilir. Buna benzer uyuşmazlık durumlarında değerler çatışması ortaya çıkar. Dahası kimi zaman bu çatışma dini kurallar ile devletin işleyişinde söz konusu olan değerler arasında da görülebilir. Bu tür çatışmalar, kültürün belirlenmiş değerleri ile kişilerin davranışları arasındaki açıklıktan ve toplumdaki farklı alt grupların değerlerindeki çatışmalardan kaynaklanabilir.

Özensel, (2003, s. 233) de değer çatışması bağlamında, Türk ve Batı toplumunda görülen iki örneğe işaret eder. Buna göre aile ve okulda ana-babasına saygılı, hayırlı "iyi insan" ve kurallara itiraz etmeden uyan, çalışkan "iyi vatandaş" modeli ile görsel ve sosyal medya araçlarında özgür ve kural tanımayan "şöhret modeli" birbiri ile çatışmaktadır. Ayrıca Batı toplumlarındaki kürtaj vb. doğum kontrol faaliyetleri etrafındaki tartışmada, insan hayatı ve özgürlük değerleri çatışmaktadır. Bununla birlikte Özensel, öz yönelimi yüksek bireylerin oluşturduğu toplumlarda değer farklılıklarının ve çatışmaların yoğun görülebilmesine karşın, geleneğin ve toplumsal kuralların sıkı sıkıya uygulandığı geleneksel toplumlarda, değer çatışmalarının daha az gözleneceğine işaret eder.

Değerlerin çatışmasında rol oynayan önemli unsurlardan birisi toplumsal değişmedir. Bu noktada Fichter (2001, s. 167) değişmeyi daha iyi anlamlandırabilmek için olağan sürekli değişme ile davranışlarda meydana gelen yeni değişikler arasındaki farklılığın göz önünde bulundurulmasına dikkat çeker. Dolayısıyla o, coğrafi göç ve her türde sosyal hareketliliğin, grup yaşamının vazgeçilmez bir parçası olduğunu, insanların birlikte yaşadığı hemen her ortamda çeşitli derecelerde karşılaşılabilen sosyal ve kültürel değişme gibi hareketliliklerin de süreklilik arz ettiğini vurgular.

Diğer taraftan değer kavramı da, mutlak olamayan, sübjektif yani değişebilir düşünce ve davranış kalıplarına işaret eder. Bu bakımdan değerlerin toplumdan topluma, dönemden döneme ve toplum çeşitli alt katmanlarına göre farklılık göstermesi doğal bir durumdur. Diğer yandan belirli bir toplumda, sosyal farklılaşmaya bağlı olarak değerler hiyerarşisinde de farklılaşma ortaya çıkabilir. Örneğin ülkemizde doğu bölgelerinde bir babanın, çocuğunu kendi babasının yanında kucağına almaması saygının bir göstergesi

olarak değerlendirilirken, diğer kesimlerde bu tür davranışların yapılıyor olması merhamet ve sevginin bir göstergesi olarak değerlendirilebilir. Ayrıca günümüzde düğünlerde kına gecesinin yapılması, kırsal kesimlerde düğün ritüelleri arasında öncelikli sıralarda yer alırken, kentsel yerleşimlerde daha az öneme sahip bir değer haline gelmeye başlamıştır.

1.1.5. Değerlerin Tasnifi

İnsanın dış dünyayı anlamlandırması ve yönetmesinde önemli bir yeri olan ve toplum hayatının hemen her alanında var olan değerler, birçok disiplinin konusu olmuştur. Bu durum değerlerin tanımlanmasında olduğu gibi sınıflandırılmasında da bir farklılaşmanın ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çerçevede; literatürde başta siyasi, ahlaki, bilimsel, ekonomik, sosyal, estetik, dini olmak üzere pek çok alanı kapsayan değer sınıflamalarına yer verildiği görülmektedir. Burada değerlerle ilgili yapılan bütün sınıflamalara yer verilmeyip, alanda daha çok kabul gördüğü düşünülen sınıflamalara yer verilmiştir.

Rokeach değerleri, "Gaye" ve "Vasıta" değerler olarak ikiye ayırır ve 18 gaye ve 18 vasıta olmak üzere toplam 36 değerden söz eder. Ona göre gaye değerler, hayatın arzulanan şartlarına ve amaçlarına işaret ederken, vasıta değerler ise davranışın arzu edilen biçimini ifade eder. Dolayısıyla gaye değerler, yaşamın temel amaçlarını ifade ederken, vasıta değerler ise, bu amaçlara ulaşmada araç olarak kullanılabilecek olan davranış tarzlarını ifade etmektedir. Gaye değerler birey ya da toplum merkezli olabilir. Toplum merkezli gaye değerlere örnek olarak, eşitlik, adalet, milli güvenlik, barış, birlik ve beraberlik değerleri verilebilir. Birey merkezli gaye değerler ise, kendine saygı, ruhsal denge ve iç huzur olarak sıralanabilir. Rokeach'in ikinci değer sınıflaması olan vasıta değerler, ahlaki değerleri ve kabiliyeti içeren kişiler arası odaklı veya kişiler üstü olabilir. Vasıta kabiliyet değerleri, bireysel rekabet, cesaret, özgürlük ve dürüstlük yönelimli davranışlara yol açarlar. Vasıta ahlaki değerler ise, sevgiyi, sadakati, fedakârlığı, merhameti içeren kişiler arası bir düzlemde bulunur (Rokeach, 1973; Akt: Güngör, 2010, s. 85).

Allport, Vernon ve Lindzey değerlere ilişkin; estetik değerler, teorik değerler, iktisadi

değerler, siyasi değerler, sosyal değerler, dini değerler şeklinde bir sınıflama yapmaktadır. Diğer bir sınıflama da Schwartz ve arkadaşları 8 temel değer tipi belirlemişler, bunlardan her biri için "Tanım ve Amaç" ve "İçerdikleri Tek Değerler" olmak üzere iki kategori altında bulunan pek çok değere yer vermişlerdir. Buna göre oluşturdukları taksonomide değerler, güç, başarı, hazcılık, uyarılım, özyönelim, evrenselcilik, iyilikseverlik ve geleneksellik kategorilerinde sınıflandırılmıştır (Schwartz, 1992; Akt: Kağıtçıbaşı & Kuşdil, 2000, s. 60–61).

Hilmi Ziya Ülken ise değerleri, öz karakterleri bakımından içkin değerler, aşkın değerler ve normatif değerler olmak üzere üçlü bir sınıflamaya tabi tutmaktadır. Ona göre içkin değerler, bilinç muhtevasına dayanırlar ve bunlar teknik, sanat ve bilgi değerleridir. İkinci değer türü ise aşkın değerlerdir. Aşkın değerler, bir insanın başka bir insanla veya insanın kendi kişiliği ile diğer insanların kişiliği arasındaki münasebetine dayanır. Ahlaki değerler ve dini değerler bu değerler arasında yer almaktadır. Üçüncü değer türü ise normatif-değerlerdir. Bunlar aslında değer değil, bütün değerlerin ölçüleri, değişim örnekleridir. Bu değerler, başka değerleri birbiri ile karşılaştırır ve ölçer. Ölçü-değer olarak da adlandırılabilecek bu değerler, iktisadi, hukuki ve lisanî değerlerdir. Bu değerler, sözün söz ile davranışın davranış ile ve fikrin fikir ile karşılaştırılıp, değiştirilmesini ifade etmektedir (Ülken, 2001, s. 359-361).

Güngör değerleri sınıflandırırken daha önce Spranger, Allport, Vernon, Lindzey'in kullandığı değer sınıflamasına "ahlaki değerleri" eklemiştir. Yani onun değer sınıflaması, sosyal değerler, estetik değerler, teorik değerler, dini değerler, ahlaki değerler, siyasi değerler ve iktisadi değerler olmak üzere yedi gruba ayrılmaktadır (Güngör, 2010, s. 62). Özlem ise değerleri, öznelci bakış açısı ile öznenin ilgi, amaç, arzu ve beklentilerine uygun olanlar yani "olumlu değerler" ve bunlara uygun olmayanlar yani "olumsuz değerler" olmak üzere ikiye ayırır. Bundan sonra o, nesnelci ve bireyci bakış açısından yapılan sınıflamaları bir arada belirterek değerleri; hazcı değerler, bilgi değerleri, ahlaki değerler, estetik değerler, dini değerler olarak sınıflandırır (Özlem, 2002, s. 283-284).

Yukarıda ifade edilenlerden de anlaşılacağı üzere, değerler kullanım alanlarının çokluğu, farklı araştırmacıların ve disiplinlerin farklı bakış açıları nedeni ile birçok

sınıflamaya tabi tutulmuştur. Ancak insanın diğer insanlarla ilişkilerinde, toplum içindeki uyumunda doğrudan ya da dolaylı bir etkiye sahip olan değerler, birbirinden bağımsız değildir ve her bir değer sahası arasında bir ahengin bulunması gerekmektedir (Güngör, 2000, s. 74). Literatürde mevcut olan değer sınıflamaları bu şekilde özetlendikten sonra, bu araştırmanın temel kavramı olan ahlaki ve dini değerlerin neyi ifade ettiği ve kapsamının ne olduğu ortaya konulmaya çalışılacaktır.

1.1.6. Etik Değerler

Gündelik dilde, huy, mizaç, karakter ve alışkanlık gibi anlamlara gelen ahlâk, kavram olarak ise akıl ve irade sahibi bir bireyin başkasının zorlamasına gerek kalmadan, özgür iradesiyle bilinçli bir şekilde yaptığı davranışlar olarak tanımlanabilir (Çağlayan, 2005, s. 17). Başka bir ifade ile ahlâk, toplum içindeki bireylerin birbirleri ile ilişkilerini düzenleyen, toplum tarafından paylaşılan kurallar ve görevler dizgesidir.

Ahlaki düşünce ve davranış daha çok gelişme ile ilgilidir. Gelişme olayı bir bütün olduğu halde, sosyal gelişme, duygusal gelişme, zihinsel gelişme gibi kısımlara ayrılmaktadır. Bu ayrım bir yandan inceleme kolaylığı sağlarken bir yandan da bu sahalardaki gelişmelerin aynı hızla olmadığını görmemizde fayda sağlamaktadır. Bununla birlikte bir sahadaki gelişmenin diğer sahalardaki değişmelerle ilgili olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Örneğin ahlaki gelişme, zekâ gelişmesinden ve duygusal gelişimden ayrı düşünülemez. Ahlaki hayatımız, hem duygu, hem bilgi hem de davranışlarımızın birleşimidir (Güngör, 2000, s. 24).

Ahlâk kavramı, genel doğru ve yanlışlara ilişkin yargıları, duygu ve düşünceleri içine alır. Öte yandan ahlak, temelde sistemli bir değerler manzumesi de sunar. Bunun yanında, değerler de bir insanın öncelikleri ve onun eylemlerinin arkasında yatan niyetler hakkında da işaretler içerebilir. Dolayısıyla bir taraftan bilgi, duygu ve davranış bütünü olan, diğer taraftan bir normlar ve değerler dizgesi sunan ahlakın, değer kavramı ile iç içe geçmiş olduğu değerlendirilebilir.

1.1.7. Dini Değerler

Güngör (2010, s. 33)'ün de ifade ettiği üzere dini değerler, değer kategorileri arasında en hâkim olan, insan üzerinde en çok etkisi bulunan ve ferdi aşan değerlerdir. Bu çerçevede dini değerlerin, toplumun çok farklı kesimleri üzerinde önemli bir güce sahip olduğu savunulabilir. Zira daha önce de belirtildiği üzere genelde değerler, özelde ise dini değerler hem insanların davranışları açısından önemli ölçütler ortaya koyarlar, hem de onların bu dünyadaki ve ölümden sonraki hayatlarındaki birçok soruya daha anlamlı cevaplar bulabilmelerinde etkin olurlar.

Buradan hareketle, din ve değerler sisteminin sosyal hayattaki derin ve bütünleştirici etkisini hemen her zaman görebilmenin mümkün olduğu düşünülebilir (Uysal, 2004, s. 216). Öte yandan bir toplum inanç yapısı itibariyle imana ilişkin hususlara sahip olduğu gibi onun geleneksel birikimlerinden oluşan birtakım dini motifler, bakış açıları, değerleri de içinde barındırmaktadır (Kösoğlu, 1992).

Din, insanın aşkın bir güce, yüksek olduğuna inandığı bir iradeye ya da kişiye olan bağlılığını ifade eden bir kavramdır. Her toplumda din ve dinsel kurumlar birbirinden farklı biçimler alsa da evrensel anlamda bir birlikteliğe sahiptir. Evrensel anlamda din kavramı, yaratıcı bir güç, bu güce imanla bağlılık, evren ve insanın yaradılış süreci ve bu bağlamda insana iletilen mesaj, bu mesajın belgesi ve ileticisi, insan yaşamıyla ilgili kurallar, tapınmanın gereği olan davranışlar vb. öğelerden oluşan bir manzara gösterir (Akyüz ve Çapçıoğlu, 2008: 177).

Dinin toplumlar için önemini, onun işlevleri ile açıklamak mümkündür. Din, her şeyden önce insanın aşkın olanla bir bağ kurmasını sağlar. " İlk elde kendisini ve çevresini tanımada, kozmostaki yerini belirlemede açıklayıcı bilgiler verir; hayatın olumsuz şartları karşısında moral kaynağı olur. Sözün kısası insana bir gönül rahatlığı verir" (Aydın 1997, s. 112). Ayrıca dinsel kurumlar, düzenledikleri toplu ibadetler, ayinler, doğum ve ölüm törenleri, verdikleri vaizler ve yaptıkları diğer dinsel etkinlikler ile bir grup dayanışması oluştururlar (Akyüz ve Çapçıoğlu, 2008: 190).

Dinin bir diğer önemli işlevi ise, bazı kurumların görevini pekiştirici bir işlevi yerine getirmesidir. Örneğin, insanlık soyunun sürdürülmesi aile kurumunun bir işlevi olmasına rağmen, din kurumu bunu bir değer olarak teşvik eder. Ayrıca dinsel kurumlar bireylere ve diğer toplumsal kurumlara önemli hizmetler sunarlar. Çağdaş toplumsal yorumunda, "yardımseverlik" işleviyle tanımlanan din, bireylerin toplumsallaştırılması, ekonomik yardımların yapılması, boş zamanların değerlendirilmesi gibi konularda da bir etki gücüne sahiptir (Akyüz ve Çapçıoğlu, 2008: 192).

Genç, biyolojik, psikolojik ve sosyal yönden değişime uğradığı, artık çocukluktan yetişkinliğe geçtiği, ergenlik döneminde kendisinde ve çevresinde olup bitenleri bir bütün halinde anlamak ister ve bütün bunlar karşısında nasıl bir tavır takınacağı konusunda çeşitli sıkıntılar çeker. Bu durumda genç, bazen bir büyüğüne yönelecek ve onun gibi olmayı isteyecek, bazen bir takım siyasi, fikri ve ideolojik gruplara yönelecek, bazen de dini bir kurtarıcı olarak görecektir (Kula 2002: 31). Bu bağlamda, hayatta bir anlam ve amaç arayan gençler için dinin, benlik kimliğinin oluşmasında ve dünyayı anlama ihtiyacını tatmin ederek zihinsel açıklık sağlamadaki rolü önemlidir (Hökelekli, 2002: 18).

Gençlerin ahlaki ve dini kimliklerinin oluşmasında önemli etkisi olabilecek dini değerler bağlamında öne çıkan bazı değerlere işaret etmek yararlı olacaktır. Bu noktada konuya İslami değerlerle ilgili bir ölçek geliştiren Aydın'ın (2010, s. 104) kavramsal yapısında, İslami kurumsal ve İslami eylemsel değerler ayrımı dikkat çekmektedir. İslami kurumsal değerler arasında İslam'ın temel şartları, dini ritüeller, mahremiyet, namaz, yardımlaşma ve istişare, nafile ibadetler, İslam'ı tebliğ, takva boyutlarının yer aldığı görülmektedir. Bu boyutlar içerisinde, ibadetler, tesettür, mübarek gün ve geceler, bayramlar, istişare, infak, sünnet, takva, Kur'an'a uymak gibi dini değerlerin yer aldığı görülmektedir. Öte yandan İslami eylemsel değerle arasında ise nefsi kontrol, başkalarına karşı yumuşak olmak, hakkaniyete riayet, sabır, iyi niyet, zühd boyutlarının oluştuğu görülmektedir. Bu boyutlar içerisinde iyilik yapmak (ihsan), dünyaya fazlaca kapılmamak (zühd), dosdoğru olmak (istikamet) ve iyi niyetli olmak (hüsn-ü zan), Allah'ı sıkça anmak (zikir), Allah'a müteşekkir olmak (şükür), huşu, tevekkül, tevbe ve tezkiye gibi ahlaki niteliklerin yer aldığı dikkat çekmektedir.

1.1.7.1. Dini Değer ve Davranış İlişkisi

Önceki bölümlerde değer kavramını tanımlarken, değerlerin hayatımızdaki kararlarımızı vermemizde, o kararlara ilişkin davranışlar sergilememizde önemli bir unsur olduğunu belirtmiştik. Gerçekten de değerler, yargıların olduğu kadar davranışlarımızın da esin kaynağıdır. Örneğin nezaket ya da tören kuralları yalnız başına pek anlam ifade etmezler. Onlara gerçek anlamını veren, toplumların onlara yükledikleri anlamlar ve değerlerdir (Doğan, 2000: 412). Örneğin yabancı ülkelerdeki davranış örüntülerini genellikle anlamamamızın bir nedeni, o ülkenin kültürüne ait değerleri bilmememizden kaynaklanmaktadır. Bir kültürde, bize saçma ve önemsiz gelen bir davranış onu yapan kişi için çok önemli ve değerli olabilir. Aynı şekilde bir kişi, eğer kendi toplumundaki örüntülere uymada eksiklikler gösteriyorsa, bu durum o kişinin kendi toplumundaki sosyal değerlerin önemini iyi bilmemesinden kaynaklanabilir (Fichter, 2002, s. 151).

İnsanın gerek bireysel gerekse toplumsal hayatında dinin ve onun ortaya koymuş olduğu değerler dünyasının etkisi göz ardı edilemez. Dini değerler insanların dine ilişkin davranış ve tutumlarında etkili oldukları gibi onların hayata ilişkin tercihlerinde de rol üstlenebilirler. Dindar insanların dinî ve/veya geleneksel değerlere öncelik vermeleri beklenir. Bu sayede onlar evrene ilişkin bütüncül bir kavrayışa ulaşabilir, kendi varlığını o bütünlükten hareketle anlamlandırdığı bir zihin inşa edebilir. Bu türde insanların bir kısmında mistik bir hayat tarzı görülebilmekle birlikte kendilerini gündelik hayattan uzaklaştırarak Tanrı ile duygusal ve zihinsel bir buluşma yaşayacağı manevi arayışlara da yönelebilirler (Yapıcı & Zengin, 2003: 173-206).

Dini değerler, insanları harekete geçirme ve onlara uygulanabilir davranış modelleri sunma bakımından büyük öneme sahiptir. Örneğin İslam bütün inananlara anne-baba ve büyüklere saygıyı, küçüklere sevgiyi, vatanı korumayı, adaletli davranmayı, dürüstlüğü, temizlik ve sağlıklı yaşamayı emreder. Bolay'ın (2004) da ifade ettiği üzere, vatan sevgisinin altında, İslam'ın getirdiği şehitlik-gazilik gibi değerler ve cennet vaadi olmazsa, insanları vatan uğrunda ölüme götürecek başka güçlü bir saik görmek mümkün olamayacaktır. Dolayısıyla İslam dininin, sunmuş olduğu değerler sistemiyle hem Müslümanların doğru, ahlaklı ve birlik içinde yaşamasını, hem de insanlığın huzur ve barış içerisinde varlığını idame ettirmesini hedeflediği söylenebilir.

Değerlerin, davranışlar, kanaatler, tutumlar zincirinin daha sonra gelen ve onlara göre daha genel, soyut ve sürekli halkası olduğunu belirten Esmer (1999), bu kavramlar ile kastedileni şu örnekle açıklamaktadır: 27 yaşında, İstanbul doğumlu, üniversite mezunu, bir şirketin finans bölümünde çalışan, evli ve çocuğu olmayan bir kadın, ev işlerini ve alışverişi eşi ile paylaşmaktadır (Demografik özellikler). Bu kadın, "ben bulaşığa elimi sürmem" diyen bir erkek komşusunun davranışını onaylamamaktadır (Kanaat). Zira bir evliliğin başarısında en önemli unsurun, bütün yüklerin eşit paylaşılması olduğu görüşündedir (Tutum). İnsanlar ve cinsiyetler arası eşitliğin toplum yaşantısının temel hedeflerinden biri olarak benimsenmesi gerektiği kanısındadır (Değer). Bu örnekten hareketle, kanaat, tutum ve değerlerin, davranışa yön veren onları anlamlandıran ve istikrar kazandıran, aralarında bir hiyerarşi bulunduğu varsayılan kavramlar olduğu ifade edilmektedir (Esmer, 1999: 3- 4).

1.1.7.2. Dini Değer ve İnanç ilişkisi

Değerler üzerine çalışmalar yapan araştırmacılar, değer kavramı ile birlikte, inanç kavramını da ele almış hatta bazı araştırmacılar değeri bir inanç türü olarak ele almışlardır. Bu açıdan inanç kavramının sözlük anlamına bakıldığında, bir düşünceye gönülden bağlı bulunma durumunu ifade ettiği görülmektedir (TDK Güncel Sözlük 2009). Bir başka tanıma göre ise inanç genel olarak; bir şeyin ya da bir kimsenin varlığına, bir iddianın doğruluğuna inanma, biri için güven besleme durumu ve bir önermeyi kendisine içerik olarak alan, ama son çözümlemede iradi davranışlar ile yönlendirilen zihin hali olarak ifade edilmektedir (Cevizci, 2002). İnancı, bir dinin, bir hareketin veya bir grubun söylemine itibar etme, inanma olgusu olarak tanımlayan Bilgin, psikolojik literatürde inanç teriminin, insanın herhangi bir nesneye ilişkin kognitif bilgisini ifade ettiğini belirtmektedir. Bu anlamda inanç, belirli bir tutum objesi hakkındaki kanaattir (Bilgin, 2003, s. 167).

Rokeach ise, inançların bilinçli veya bilinçdışı olarak gerçekleşen ve bir bireyin söylediklerinden ve davranışlarından dolaylı olarak çıkarılan önermeler olduğunu belirtmekte ve üç tür inancın olduğunu öne sürmektedir. Birinci tür inanç, varoluşsal veya tasviri inançtır. Bu tür inançlar yaygın olaylarla uyuşmaktadır. Örneğin güneşin

doğudan doğduğuna inanmak. İkinci tür inançlar, değerlendirici inançlardır. Bu tür inançlar da bireyin yargılamaları ile uyuşmaktadır. Bir dondurmanın güzel olduğuna inanılması bu inanç türüne örnektir. Üçüncü tür inançlar ise, geleneksel inançlardır. Bir çocuğun büyüklerine saygı göstermesi gerektiğine inanmak gibi. Değerleri de bir tür inanç olarak belirten Rokeach, bir insanın nasıl davranması gerektiğini değerlerinin belirlediğini ifade etmektedir (akt. Çalışkur, 2008: 7).

Değeri, bir şeyin arzu edilebilir veya edilemez olduğu hakkındaki inanç olarak ele alan Güngör, inancın spesifik bir şekli olmak itibari ile değeri inançtan daha yukarıda bulunan bir zihin organizasyonu olarak görmektedir. Bu durumun nedenini ise, değerin tek bir inanca değil, bir arada organize olmuş bir grup inanca tekabül etmesi olarak açıklamaktadır. Örneğin, insanlara yardımcı olmanın iyiliğine yönelik inancımız, bizim insan ilişkileri ile ilgili hayat tecrübelerimiz sonucu doğmuştur. Bu düşüncemizin altında, insanın değerine olan inanç, iyilik yapmanın vicdan huzuru sağlayacağına, yardımseverliğin barışa neden olacağı, Allah'ın yardım edenleri seveceği gibi birden fazla inanç yer almaktadır (Güngör, 2000, s. 28).

1.2. Dindarlık Kavramı

1.2.1. Dindarlığın Tanımı ve Boyutları

Sosyoloji bilimi açısından, önemli bir toplumsal faktör olarak değerlendirilen din kavramı ile ilgili literatürde çok farklı tanımlar yapılabilir. Eserinde sosyolojik olarak farklı yönlere işaret eden çeşitli din tariflerini tartışan Günay (2005, s. 191-205), sadece fert ya da toplum kalıpları içerisine sıkıştırılmamış bir kutsal kavramının bu yüce gerçeği gayet güzel tanımladığını ifade etmektedir. Bu noktada dinin bu yüce hakikati, İslam ve Müslüman âlimlere göre insanda fıtri ve kesbi olarak görülürken, din sosyologlarınca kutsalın tecrübesi veya yaşanması olarak tanımlanmıştır. Günay'a göre bu tanım, insanın hayatında mukaddes bir tezahür olarak ortaya çıkan sırf dini olana gönderme yapması bakımından yerinde, objektif ve önemlilik niteliklerine sahiptir.

Dini işlevselci bir bakışla bireysel ve toplumsal boyutuna atıfta bulunarak tanımlayan Yapıcı (2007, s. 19) da, onun işlevlerini ilahî olanla doğrudan veya dolaylı kurulan

ilişkiler sonucunda, bireylere ve topluma belirli bir duyuş, düşünüş ve davranış kalıbı sunması; hayata bir anlam ve amaç vererek insanın varoluş problemlerine çözüm üretmesi ve mensuplarına kimlik kazandırmak suretiyle bir müminler cemaati oluşturması şeklinde ortaya koyar.

Dindarlık, kişinin olumlu tutumu ve davranışlarıyla ortaya koyduğu dini bir hayat tarzı şeklinde tanımlanabilir. Bu çerçeveden hareketle dindarlık kavramının geniş inanç ve uygulama şekillerini kapsadığını ifade eden Uysal (2007, s. 46), onun, dini inanç, ibadet ve uygulamaların bütün yönlerini dengeli ve eşit biçimde kaplamak zorunda olduğunu ifade eder. Öte yandan dindarlık kavramının temelinde yer alan teorik unsurun ise Allah'a inanma ve O'nu tanıma ilkesi içerisinde bulunduğunu belirtir.

Kurt (2009) dindarlığı, kişinin bağlı bulunduğu dinin inanç, ilke, pratik ve sembollerin içselleştirilmesi ve bunların tutum ve davranış haline getirilmesi olarak tanımlar. Okumuş'a (2006) göre ise dindarlık, kişinin iman ve amel ilişkisi çerçevesinde geliştirdiği dinî tutum, deneyim ve davranış biçimini, başka bir deyişle inanılan dinin emir ve yasaklarına göre şekillendirilen bir hayat tarzı şeklinde anlaşılabileceğini ifade eder. Himmelfarb (1975) dindarlığı kişinin bağlı olduğu dinin ortaya koyduğu ilgi, inanç ve faaliyetlerle iştigal düzeyi olarak tanımlarken; bu kavramın "religious commitment", "religious involvement", "religiosity" ve "religiousness" gibi terimlerle eşanlamda olduğunu vurgulayan Roof (1979) ise onu, bireyin yüce değerlere ilişkin kurumsallaşmış ve kurumsallaşmamış biçimlerini kapsayan inanç ve davranışları ifade ettiğini belirtir (Kurt, 2009).

Kımter'in (2008: 93) de belirttiği üzere, dindarlık kavramı, kişilere, kültürlere ve mensup olunan dinin temel ilkelerine göre farklı anlamlar kazanır. Bu bağlamda bir Hristiyan ve Müslümanın dindarlık algılaması farklı olacağı gibi, aynı dinin mensuplarınca da farklı dindarlık kavrayış ve yaşam biçimleri görülebilir. Bu yönüyle düşünüldüğünde dindarlığın bireysel boyutu öne çıkar.

Ülken'in de ifade ettiği üzere, teorik açıdan var olan değerin, bilme ve inanma boyutları, dini değerleri dindarlıkla ilişkili hale getirir. Zira bir bilgide düşünme eylemi daha önemli bir noktada durmasına karşın, bir değerde önemli olan inanma eylemidir.

Dolayısıyla değerdeki bu inanma ekseni onu dinle ilişkili hale getirir. Bunun yanında hiçbir değer sadece inanca dayanmaz. Hem inanç hem de bilgi birlikte değeri oluşturur. Çünkü değerde düşünmek inanmakla tamamlanır (Ülken, 2014, s. 419). Bu noktada böyle bir bilme ve inanmanın davranışı da ortaya çıkarması gerektiği hususunu göz ardı etmemek gerekir. Şu halde dini değerlerin, esasında bilgi, inanç ve davranış arasındaki bütüncül bir bağ oluşturduğunu ifade etmek gerekir. Dolayısıyla bu ilişki, dindarlığın da boyutlarına gönderme yapar.

Dindarlık kavramı daha ziyade bireysel boyutta tezahür etse de, onun toplumsal boyutu da bulunmaktadır (Batson, Schoenrade, & Ventis, 2017). Bundan dolayı toplumsal boyutta dindarlığın nasıl ortaya çıktığını daha iyi anlayabilmek açısından, onun boyutlarına kısaca değinmekte yarar vardır. Dindarlığın uzandığı bu alanları Hökelekli (2017, s. 74), genişlemesine, uzunlamasına ve derinlemesine ele almaktadır. Bu noktada dini yasayışın uzandığı alanları, başka deyişle dindarlığın boyutlarını açıklayan modeller arasında Glock ve Stark'ın modelinin en uygun olduğunu ve daha çok kabul gördüğü ifade etmektedir. Onların geliştirdikleri bu sınıflamanın Türkiye dâhil, farklı sosyo-kültürel yapıya sahip Müslüman toplumlar için de geçerli olduğuna dair çalışmalar bulunmaktadır. Bu modele göre dindarlığın inanç, bilgi, ibadet, tecrübe ve etki olmak üzere beş boyutu olduğu kabul edilmektedir (Günay, 2006, s. 217-232, Çelik, 2005).

İnanç boyutu, her dinin mensuplarından kabul etmesini istediği inanç sistemine işaret eder. Bu inançlar, dinlere, din içerisindeki farklı yorumlara göre çeşitlilik arz edebilir. Bu inanç esaslarının, ilahî bir varlığın olduğunu bildirmek ve onun mahiyetini tanıtmak; söz konusu dinin amaç ve ilkelerine iman edilmesini teşvik etmek ve Tanrı'nın muradının yerine gelmesi ve gerçekleşmesini sağlamak gibi üç temel işlevi bulunmaktadır. Bu boyutun en belirleyici yönü, dinî hayatın merkezî noktasını teşkil etmesi ve inananların nihaî anlama dair sorularına cevap vermesidir (Glock, 1998: 258).

İkinci boyut olan pratik boyutu, adından da anlaşılacağı üzere, inananların yerine getirdikleri bütün dinî pratikleri kapsar. Her türlü dua, ayin ve ibadetler bu boyutun içindedir. Esasında her din, bu ibadetler vasıtasıyla dini şuur ve bağlılığın sürekli ve canlı kalmasını hedefler. Bu yönüyle ibadet boyutunun işlev açısından pratik hayata yönelik sonuçlar doğurması beklenir (Glock, 1998: 263).

Üçüncü boyut olan tecrübe boyutu inanç ve ibadetle bağlantılı olarak hassas ve daha az açık olan, ifadesi zor olan yaşantı şekilleri vardır. Bunlar ihtiyaç, idrak, tevekkül, korku gibi sezgi, duygular, duyumlar ve algılar bütünüdür. Örneğin, insanların tabiatüstü olayları düşünürken hissedebilecekleri haşyet duygusu; hayatlarının Tanrı tarafından yönlendirildiğine inandıklarında tecrübe edebilecekleri amaç hissi; dinin öğrettiği ahlaki gereklilikleri çiğnediğinde hissedebilecekleri suçluluk duygusu, dinin tecrübe boyutunun kapsamındadır (Glock, 1998: 265).

Dindarlığın dördüncü boyutu olan bilgi boyutu, inanılan ilkelerin muhtevasını, dinin ve onun kutsal metinlerinin ana esasları hakkında az çok bilgi sahibi olmayı ifade eder. Dinler, dinî bilginin niteliği, dinî bağlılığın göstergesi olarak ne tür bilginin kullanılacağı açısından farklılık göstermektedir. Tıpkı ibadet boyutunda olduğu gibi, bilgi boyutu, bir ucunda din hakkında bilgisi çok fazla olanla, öbür ucunda hiçbir dini bilgisi olmayan kişilerin yer aldığı bir süreklilik çizgisi olarak düşünülebilir. Bu durumda iki boyutun kombinasyonları dini bilgisi çok fazla olup hiç dini inancı olmayanlardan, dini bilgisi hiç olmayıp çok kuvvetli dini inancı olanlara kadar değişik dindar tipleri ortaya çıkaracaktır (Glock, 1998: 268).

Dindarlığın sonuncu, etki boyutu ise diğer boyutların gündelik hayata yansımalarını içermekle birlikte onların bir özeti olarak ifade edilebilir. Bu boyut, insanın hayat düzeni, geleceğe dönük tasarımları, başkalarıyla olan ilişkileri üzerindeki dinin etkisine, başka bir deyişle inananın davranışlarını bütün yönleriyle etkileme gücüne gönderme yapar. Dolayısıyla etki boyutu, kişinin kendi dinî bağlılıkları sonucunda ve etkisinde geliştirdiği belli davranış tarzları ve tutumlarını kapsar (Glock, 1998: 270).

1.2.2. Dindarlık Tipleri

Dindarlık kavramının, sosyoloji bilimi ile daha yakından ilişkili olduğunu söyleyebileceğimiz kısmı, dindarlık tipleridir. Zira bu tipler, genelde bireyin kendisi ve diğer inananlarla ilişkisi bağlamında dine ilişkin çıkarsamalar yapılan algılamalara işaret eder. Dolayısıyla burada dindarlık tipolojileri genel bir çerçeve içerisinde ana

hatlarıyla ele alınmıştır. Şüphesiz dindarlık, bireysel yönü itibariyle kişilerin algılamaları ve yoğunlukları açısından farklı düzeylerde ortaya çıkabilir. Hökelekli'ye (2017, s. 85) göre bu farklılaşmada önemli rol oynayan unsur, daha çok dini motivasyonla açıklanabilir. Kişinin dine yönelik motivasyonu onun dindarlığı ve dini algılamaları üzerinde önemli bir etken oluşturmaktadır.

Her inananda dinî yaşantılar ve bunların yaşanışı farklı şekillerde olmaktadır. Ayrıca dindarlık şekilleri de kültürlere ve sosyal gruplara göre değişebilir. Zamanla aynı inancı ve dini pratikleri paylaşanlar arasında benzer bir dindarlık algısı gelişebilmektedir. Bu durumda dini grupların müntesiplerinin, dini lideri model alması ve onun yaşadığı bir hayat tarzını yaygınlaştırmaya çalışması belirleyici olabilir. Dolayısıyla insanların dindarlık algılamaları açısından farklılık göstermesi, dindarlık tipolojilerinin de farklılaşmasına neden olmuştur (Bkz. Çelik, 2005). Bu bağlamda Batıda ve ülkemizde din sosyolojisi alanında çeşitli dindarlık tipolojileri geliştirilmiştir. Örneğin James (1932; Akt: Yapıcı, 2002: 83), dindarlığın pratik boyutlarında ortaya çıkan kurumsallaşmış dindarlık ile duygu ve tecrübenin ön plana çıktığı bireysel dindarlık ayrımını benimserken, Weber ise, halk dindarlığı ile seçkinlerin dindarlığını ayırdığı bir anlayışı öne çıkarır (Weber, 1998: 153-164).

Dini hayatın sosyo-kültürel yapıyla karşılıklı etkileşimi çerçevesinde ortaya çıkan Heterodoks ve Ortodoks dindarlık tipleri söz konusudur. Heterodoks dindarlık, dinin çeşitli sosyo-kültürel coğrafyalarda farklı din ve kültürlerin etkisiyle değişik biçimlerde yorumlanması ve yaşanması iken, Ortodoks dindarlık, dini hayatın kutsal kitaba ve din kurucusunun açıklamalarına göre yaşanmasıdır. Ayrıca günümüzde modernite ile birlikte literatüre giren yeni bazı dindarlık biçimleri de görülebilir. Örneğin Erzurum ve çevresindeki dini hayatla ilgili çalışmasında Günay (1999, s. 260-264), geleneksel halk dindarlığı, seçkinlerin dindarlığı, laik dindarlık ve tranzisyonel dindarlık tiplerinden söz etmiştir.

Dindarlığın önemli ve görünür boyutlarından birisi olarak kabul edilen ibadetler açısından insanlar farklı tutum ve davranışlar sergileyebilirler. Örneğin Günay'ın (1999) ortaya koyduğu ateşli dindar, alaca dindar, mevsimlik dindar, beynamaz dindar ve ilgisiz dindar sınıflaması ile ibadetlere göre bir dindarlık sınıflandırması yapmıştır.

Ayrıca Taplamacıoglu'nun (1962, s. 141- 151), gayr-i âmil, idâre-i maslahatçı, âmil, softa (yobaz) gruplandırması da ibadetlere göre yapılan sınıflandırma kapsamında düşünülebilir. Dindarlığın ibadet boyutu, dindarlık algılamasına ve dini değerlere yönelik somut bir değerlendirme ölçütü olması bakımından gençlerin dini değerlere bakışını incelediğimiz bu çalışma açısından da ayrı bir öneme sahiptir.

Kişilikle kurulan ilişkiye dayalı tanımlarda da bireyin kişilik yapısına ve sahip olduğu karakter özeliklerine bir vurgu söz konusudur. Hökelekli'nin (2017, s. 76-78) dindarlığa yönelik derinlemesine sınıflandırması içerisinde de yer verdiği, Allport tarafından geliştirilen iç güdümlü-dış güdümlü dindarlık tanımlamaları bu türde tanımlara verilebilecek örneklerden birisidir. İç güdümlü dindarlar için din, içten doğan, benlikten daha geniş bir alana yayılan ve ilahi varlığın iradesine uygun olarak kişiyi değişime zorlayan bir faktör iken, dış güdümlü dindarlar için, kişinin kendi insani ihtiyaç ve arzularına hizmet eden bir kurum olarak görülür. İç güdümlü dindarlar, inançlarını içselleştirmiş kişilerdir. Buna göre onların hayatlarında birincil motivasyon inançlarıdır, diğer ihtiyaçları genel itibariyle inançlarla uyumlu hale getirilmiştir. Dış güdümlü dindarlarda ise, dini emir ve kurallara anlam ve birlik sağlamak için değil, rahatlık, güvenlik, toplumsal ya da ailevi statü için uyulması söz konusudur. Dini uygulamaların gerçekleştirilmesindeki asıl itici güç, alışkanlık veya geleneklerdir. Dolayısıyla çoğunlukla bu ritüeller sayesinde kişilerin aslında ulaşmaları istenen yüce mutluluğa ilişkin bir erek söz konusu olmaz.

Sosyolojik bir bakış açısıyla, çalışmasında üniversite gençliğinin dindarlığa yükledikleri anlamları ortaya koyan Taş (2010) da dindarlığı üç boyutlu olarak sınıflandırır. Bu üç dindarlık tipinden birincisi, toplumun genelinde kabul gören, Kur'an ve sünnetle birlikte sahih olduğu varsayılan temel dinî kaynaklara, geleneği temsil eden alimlerin görüşlerine ve ilmihal bilgilerine dayanan geleneksel/ilmihalci dindarlıktır. Taş (2010), geleneksel/ilmihalci dindarlıkla ilgili elde ettiği bulgular doğrultusunda; Allah'a inanma, ibadetleri yerine getirme ve ahlâklı olma, dinin emir ve yasaklarına uyma, davranışlarda Allah'ın rızasını gözetme, dinin sosyal hayatla ilgili kurallarını yerine getirme, İslam'ı tebliğ etme, Kur'an ve Sünnete uyma gibi hususların dindarlığın bir gereği olarak algılandığını ifade etmektedir.

Taş'ın (2010) kategorize ettiği dindarlık tiplerinden ikincisi ise vicdan temizliği, doğruluk, iyilik, yardımseverlik gibi bir takım evrensel ahlâkî değerlerin önemsendiği, dinî otoriteye (kişi, grup veya kurum) bağlanmanın zorunluluk taşımadığı, inancın öncelikli olduğu, dinî sorumlulukları yerine getirmenin ikincil öneme sahip olduğu modernist/hümanist dindarlıktır. Bu dindarlık türünde sadece ibadetleri yerine getirmek değil, iç temizliğinin, çalışmak ve yardım etmenin, insanlığa faydalı işleri yapmanın da gerekli olduğu, dolayısıyla ahlaklı bir hayat sürmenin önemli olduğu, davranışların olumlu olmaması durumunda ibadetlerin anlamlı bir değer taşımayacağı, insanları sevmeden Allah'ın rızasının kazanılamayacağı, tesettürlü olmadan da dindar olunabileceği, değişik din anlayışlarına saygı göstermenin gerekliliği gibi hususlar vurgulanmıştır.

Taş'ın (2010) kategorize ettiği dindarlık tiplerinden üçüncüsü ise "yaşanan din" olarak da değerlendirilebilecek popüler/hurafeci dindarlıktır. Bu tip dindarlık geleneksel dindarlığa kısmen benzemekle birlikte İslam öncesi Türk kültürü ve diğer kültürlerden izler taşıyan, modern dönemde değişik toplumsal katmanlarda ve geniş kitlelerde değişik formatlarda, kurumlaşmamış tarzlarda varlığını gösteren bir nitelik arz eder. Bu dindarlık biçiminde, sadece ibadetlerin düzenli yapılmasının dindarlık için yeterli olmadığı, Allah'a inanmanın büyük önemde olduğu, din kadar milliyetin de önemli olduğu, mevlit, hatim ve benzeri faaliyetlerin oldukça gerekli algılandığı, bireyin kendi kabuğunda yaşayacağı bir dini hayatın çok anlamlı olamayacağı, dolayısıyla onun toplumsal hayatta da görünür olması gerektiği gibi özellikler öne çıkar.

1.3. Gençlik ve Üniversite

Çalışmamızın önemli kavramlarından bir diğerini de gençlik kavramı oluşturmaktadır. Son yıllarda gençlik kavramı, sosyal bilimlerde birçok alanda önemli hale gelmiştir. Konu, ahlak ve değerler açısından düşünüldüğünde, kimliğin kazanıldığı ve şahsiyetin oturmaya başladığı dönemi kapsaması açısından, gençlik kavramının ayrıca bir öneme sahip olduğunu ifade etmek gerekir. Bu çerçevede gençlik kavramı ilgili literatürde 30 yaş bandına kadar uzatılabilmektedir. Burada öncelikle gençlik kavramının neyi ifade ettiği de ana hatlarıyla ele alındıktan sonra çalışmanın yöntemi açıklanmıştır.

1.3.1. Gençlik Kavramının Tanımlanması

Ortalama yaşam ömrünün uzaması, toplumsal roller ve sorumluluklardaki değişiklikler ve insanların gençliğe ilişkin algılamalarının değişmesiyle birlikte son yıllarda gençlik kavramını kapsamının da değişmeye başladığı söylenebilir. Gençlik dönemi, çeşitli karmaşaların, ikilemlerin, çatışmaların ve bocalamaların sıkça görüldüğü bir dönemdir. Buna karşın gençlik sadece bu tür olumsuzlukların görüldüğü bir dönem olarak da düşünülmemelidir. Zira birey bu dönemde kendi kimliğini oluşturur, hayata bakışını şekillendirir ve adeta kendi anlam dünyasını inşa eder.

Fend (2006, s. 80) aile sorumluluğu ve iş sorumluluğu üstlenmek olmak üzere gençlikten yetişkinliğe geçişi belirleyen iki göstergenin bulunduğunu ifade eder. Bununla birlikte ilgili literatürde genel kabul gören bir gençlik tanımı ve yaş aralığı olmamakla birlikte, kimi çalışmaların 12-24; kimisinin 12-26; kimisinin 15-24 ya da 15-30 yaş grubunun genç olarak belirlediği görülmektedir. Buna karşın Birleşmiş Milletler, UNESCO, ve Dünya Bankası'nın 15-24 yaş aralığındaki kişileri genç olarak tanımladığı, Avrupa Birliği'nin bazı raporlarında ise 15-29 yaş aralığındaki bireylerin genç olarak ele alındığı söylenebilir (Gür ve ark., 2007, s. XXII).

Yörükoğlu (1989: 13), gençlik çağının, 12-21 yaşları arasını kapsayan süreçte, ilk ergenlik belirtileriyle başladığını, genellikle büyümenin durmasına kadar devam ettiğini ve bedensel, cinsel ve ruhi olgunlukla sona erdiğini belirtir. Atalay (1979: 21-22) ise çalışmasında gençlik yaşını 15-25 olarak kabul etmiştir. Köknel (1970, s. 3) "belirli ve sınırlı bir yaş dilimi içinde, duygu, düşünce, davranış ve tutum olarak gelişme çabası harcayan kişi" yi genç olarak tanımlarken, Çelebi (1991, s. 391) "15-25 yaş arasında hızlı bir sosyalleşme dönemi geçirmekte olan kişi" şeklinde tanımlar.

Ergenlik ve delikanlılık kavramlarından yola çıkan Gökçe (1984, s. 22) ise gençliği, "bireyi sosyal olgunluğa hazırlayan ergenlik ve delikanlılık özelliklerinin bir arada görüldüğü daha geniş kapsamlı bir kavram" olarak ifade eder. Bu tanımda bireyin sosyal yönden olgunluğa erişmeye yönelik vurgu önemlidir. Benzer bir noktayı öne çıkaran Milli Eğitim Bakanlığı'nın tanımına göre ise gençlik, buluğa erme nedeni ile

biyolojik ve psikolojik yönlerden çocukluğun sonu ve toplum hayatında sorumluluk alma dönemini ifade eden genç yetişkinlik, yani 12-24 yaşları arasındaki dönemdir (Kulaksızoğlu, 2006, s. 33).

Sosyoloji açısından bakıldığında ise gençlik kavramı, toplumdan topluma değişiklik gösterebilen, fizyolojik olarak genç olma durumunu yansıtmaktan ziyade, toplumun sahip olduğu kültürel kodlardan hareketle anlamlandırılmış bir kavramdır. Bu paralelde bir tanım geliştiren Yumul (2002, s. 109) da gençliği, "insanların hayatlarının belli bir döneminde kendilerini ve diğer insanları nasıl algıladıklarını tanımlayan, toplumsal olarak kurgulanmış ve çelişkili anlamlar ile bezenmiş bir sosyal kategori" şeklinde tanımlar.

İlgili literatürde, yukarıdaki gençlik tanımlarının yanı sıra, gençlik kavramının farklı özellikler dikkate alınarak sınıflandırıldığı da görülmektedir. Buna göre gençlik, yerleşim birimleri ekseninde kent, kırsal kesim ve gecekondu gençliği; eğitim durumuna göre ortaöğretim ve yükseköğretim içerisinde yer alan okuyan ve çalışan, işsiz ve asker kişileri ifade eden okul dışı gençlik; içinde bulundukları özel koşullara göre de fiziki-zihinsel engelli gençlik ve hükümlü-tutuklu gençlik şeklinde gruplandırılmıştır (Özyurt & Doğan, 2002, s. 15-19).

Gençlik çağı, dini gelişim açısından da kritik bir dönemi ifade eder. Hökelekli (2005, 268) gençlik dönemindeki dini gelişimi, dini şuurun uyandığı, dini bunalım ve şüphelerin ortaya çıktığı ve dini tutumların belirginleştiği üç dönemde ele almaktadır. İlk dönemde genç birey, soyut düşünebilme yeteneği sayesinde, içinde yaşadığı çevre ve dünyanın sorunları ile bütün insanları ilgilendiren dini ve metafizik konular üzerine düşünmeye başlar. Bu dönemdeki gençlerin sosyal çevresinde oluşturduğu gözlemler, karşılaştığı dini konular, aldıkları din eğitimi vb. hususlar dini şuurun uyanmasında önemli oranda etkilidir. Bu ilk dönem içerisinde gençlerin, ibadet etmeye, camide cemaate katılmaya, helal-haram, günah-sevap gibi konulara yönelik ilgisi yüksektir. Dönemin ilerlemesiyle birlikte bu ilgilenme seviyesinde gevşeme görülecektir.

İkinci dönemde, genç inandığı, duyduğu ve muhatap olduğu hemen her şeyden şüphe duyar ve onları ciddi bir eleştiri süzgecinden geçirir. Bu dini şüpheler, bazen inanç

açısından olumlu şekilde sonuçlanırken, bazen olumsuz şekilde sonuçlanabilir. Buna karşın, gençlere bu şüpheleri giderebilmesi için uygun ortam ve yeterli zamanın tanınması durumunda, onların daha şuurlu bir dindarlık anlayışı geliştirebilmeleri mümkün olabilir (Hökelekli, 2005, s. 269-273). Diğer taraftan gençlik döneminde öne çıkan bağımsızlık duygusu sayesinde genç, anne-babasını da eleştirmeye, onların güç ve kapasitelerini sorgulamaya başlar. Gençlerdeki bu bağımsızlık duygusu, onların dine karşı da olumsuz bir tavır almasına sebep olabilir. Zira dini değerler, bir inanç sistemine bağlanmayı, onları içselleştirmeyi ve bir kişilik haline getirmeyi gerekli kılar (Kula, 2002, s. 66).

Dini gelişimin şekillendiği üçüncü dönemde ise dini tutumlar belirginleşmeye ve kendi karakterini kazanmaya başlar. Bu aşamada, çalkantılı ve çeşitli krizlerle dolu ergenlik dönemi yerini sakin ve kararlı bir hayata bırakır. Bireyler yirmiden sonraki yaşlarda, artık hayat felsefelerini büyük oranda oluşturmuş, dini ve ahlaki tutumları istikrara kavuşmuş bir kişiliğe sahip olabilirler. Daha önceki düzeyde yaşanan şüphe ve buna bağlı olarak ortaya çıkan suçluluk ve günahkârlık duygularının, bu aşamada zayıflamaya başlaması söz konusudur. Zira genç birey, dönem itibariyle inanç açısından kendi tutumunu belirleyebilecek zihnî ve duygusal olgunluğa ulaşmış bulunmaktadır. Gençlik döneminde dini gelişimlerini başarısız tamamlayan gençlerin bir kısmı, dini inanç ve değerleri geleneksel kalıplar içerisinde veya küçük değişikliklerle sürdürürler. Gençlerin diğer bir kısmı ise dini bütünüyle reddederek dinsiz veya agnostik olabilirler (Peker, 2003, s. 109).

Gençlik açısından üzerinde durulması gereken kritik bir dönem de üniversite sürecidir. Genellikle 17–24 yaşlarını kapsayan üniversite dönemi, gençleri karşılaşabilecekleri çeşitli problemleri çözme, yeni bir ortama ve çevreye uyum sağlama, meslek sahibi olmaya hazırlanma gibi çeşitli meydan okumalarla karşı karşıya bırakır (Yıldız, 2003, s. 9). Bu noktada Taş (2010), üniversite gençliği üzerinde yürütülen araştırmalarda inanç ve değerlere ilişkin bulgular yorumlanırken, gençlerin içinde bulundukları durumun özellikleri kadar, içerisinde yaşadıkları toplumun tarih ve kültürünü de dikkate alınması elzemdir. Zira gençlerin dinî yönelim ve anlayışlarında, farklılaşan toplumsal şartlara göre bazı değişimler olması kaçınılmazdır.

Buraya kadar ifade edilenlerde de ortaya konulduğu üzere, değer kavramı bir yönüyle

din ile de ilişki halinde bulunmakta, bu ilişki onu dindarlık ve din anlayışı ile de bağlantılı kılmaktadır. Bu gerçekten hareketle, üniversite gençliğinin dini değerlere ilişkin algılarını araştırdığımız bu çalışmanın bundan sonraki kısmında, araştırmanın yöntemi, elde edilen bulgular ve ulaşılan sonuçlar ortaya konulmuştur.

II. BÖLÜM:

YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin algılarını belirlemek için yapılan bu araştırmada öğrencilerin dini değerlere yönelik algılarının nicel verilerle yeterince açıklanamayacağının düşünülmesi ve araştırma yaklaşımındaki esneklikten dolayı model olarak nitel araştırma yöntemi tercih edilmiştir. Zira nitel araştırmalar, gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmalardır (Yıldırım & Şimşek, 2011, 39).

Üniversite öğrencilerinin sahip oldukları dini değerler, bu değerlerin gündelik yaşamlarına olan etkileri, bu etkilerin onların diğer insanlarla olan ilişkilerini nasıl şekillendirdiği sorularına cevaplar aranması ve onların dini değerlere ilişkin algılarının arkasında yatan gerçeklerin ortaya çıkarılmasının amaçlanmasından dolayı çalışmada, nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Bununla birlikte nitel araştırmaların konu alanıyla ilgili olarak önemli ipuçları verebileceği düşünülmektedir. Bu bakımdan öğrencilerin dini değerlere ilişkin algılarını anlayabilmek, onun kendi algılayışını ve yaşantısını bilebilme ve bunlara ilişkin derinlemesine incelemeler yapabilmek hedeflenmiştir.

2.2. Çalışma Grubu

Nitel araştırmalar, olgu ve durumların doğal ortamları içerisinde, olayların kendine has durumları göz önünde bulundurularak, örneklemden elde edilen verilerin evrene genelleme kaygısı gözetilmeden sürdürülür. Dolayısıyla nitel araştırma yöntemi temel alınarak desenlenen bu çalışmada, ulaşılan sonuçların evrene genellenmeyeceği ve araştırmanın konusu olan dini değerler ve üniversite öğrencilerinin bunlarla ilgili algılarının duruma, kişiye ve çevreye göre değişkenlik gösterebileceğinden dolayı, burada örneklem yerine çalışma grubu kavramı kullanılmıştır.

Çalışma grubunun belirlenmesinde Eskişehir ili tercih edilmiştir. Bunda bu ilde bulunan üniversite öğrencilerinin sahip oldukları siyasi ve dini görüşler, hayata bakış, ahlak algısı gibi farklılık arz edebileceği düşünülen özellikler etkili olmuştur. Araştırmanın üniversiteli gençler arasında yapılmasının nedeni, genelde değerler ve özelde dini değerlerin sistemleştirilmesi ve benimsenmesinin çoğunlukla "Yakınlığa karşı yalıtılmışlık" şeklinde ifade edilen bu yaş döneminde gerçekleşmesi düşüncesidir.

Bu araştırmada, amaçlı örneklem yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örneklemesi yöntemine uygun olarak seçilen Eskişehir ilindeki Eskişehir Osmangazi ve Anadolu Üniversiteleri'nde öğrenim gören öğrencilerden oluşan 25 kişilik bir çalışma grubu oluşturulmuştur. Maksimum çeşitlilik örneklemesinin tercih edilmesindeki amaç, göreli olarak küçük bir örneklem oluşturmak; bu sayede çeşitlilik gösteren durumlar arasında ortak ya da paylaşılanların olup olmadığını tespit etmeye çalışmak ve probleme taraf olabilecek bireylerin çeşitliliğini maksimum derecede yansıtmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 108). Bu çerçevede her iki üniversiteden mümkün olduğunca farklı alanlarda öğrenim gören, farklı sosyo-ekonomik ve kültürel özellikler ile farklı cemaat, mezhep veya inanış biçimlerine sahip olan kişilerle görüşülmeye çalışılmıştır. Farklı inanç ve dünya görüşüne sahip üniversite öğrencilerini tespit edebilmek amacıyla, görüşme yapılan öğrencilerden sayılanlar gibi farklı niteliklere sahip arkadaşlarını önermeleri istenmiştir. Çalışma grubunda tercih edilen böyle bir farklılaşmanın ulaşılan sonuçların evrene genellemesine değil, dini değerlere ilişkin algılamaların farklı değişkenler açısından oluşturduğu farklılığı ortaya çıkarmaya hizmet etmesi bakımından önemli

olduğu söylenebilir. Çalışma grubunun demografik özelliklerine ilişkin bilgilere aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 2.1. de çalışma grubunda yer alan üniversite öğrencilerinin demografik özellikleri açısından dağılımı gösterilmiştir. Tabloda farklılaşmanın fazla olmasından dolayı belirli kategoriler altında sınıflandırılamayan bazı özellikler tabloda gösterilmemiş, buna karşın çalışma grubunda yer alan katılımcılara ilişkin bilgiler bir tablo halinde Ek 3. te gösterilmiştir. Ayrıca katılımcılara ilişkin demografik nitelikler aşağıda ilgili başlık altında sunulmuştur.

Tablo 2.1. Görüşmeye Katılan Üniversite Öğrencilerinin Dağılımları

Cinsiyet Açısından Dağılımlar					Toplam
	Erkek		Kız		
η	14		11		25
Eğitim Durumuna Göre Dağılımlar					Toplam
	Önlisans	Lisans	Yüksek Lisans	Doktora	
η	4	15	4	2	25
Üniversitelere Göre Dağılımlar					Toplam
	Eskişehir Osmangazi Üniversitesi		Anadolu Üniversitesi		
η	12		13		25
DKAB Dersi Dışında Din Eğitimi Alma Durumuna Göre Dağılımlar					Toplam
	Aldı		Almadı		
η	12		13		25
Nereden Din Eğitimi Aldığına Göre Dağılımlar					Toplam
	Aile	Cami/Kur'an Kursu	Cemaat	Hacı Teyze	
η	2	5	4	1	12

2.2.1. Katılımcıların Cinsiyetlerine İlişkin Bilgiler

Tablo 2.1. incelendiğinde çalışma grubunda 14 erkek öğrenci 11 de bayan öğrencinin yer aldığı görülmektedir. Çalışma grubunda mümkün olduğunca erkek ve kız açısından dengeli bir dağılım oluşmasına dikkat edilmeye çalışılmıştır. Buna karşın katılımcı sayılarında cinsiyet değişkeni bakımından yakınlık söz konusu olsa da erkek katılımcılar lehine bir üstünlük söz konusudur. Bu durumla ilgili olarak, yapılan görüşmeler esnasında bazı kız öğrencilerin görüşmeye katılmada isteksiz davranmalarının etkisinin olduğu söylenebilir. Zira bazı kız öğrencilerin, kendilerine çalışmanın "dini değerlere ilişkin algıları kapsadığı" ve çalışma kapsamında ne yapılmasının planlandığı söylendikten sonra katılmama konusunda tercih kullanmışlardır. Bu durumun ortaya çıkmasında kız öğrencilerin dinle ilgili bir hususta konuşmaya isteksiz olmalarının veya dini konularda konuşmalarının ses kayıt cihazlarına kaydedilmesinden rahatsızlık duymalarının etkisinin olduğu düşünülebilir.

Sonuç olarak, çalışma grubunu oluşturan katılımcıların erkek-bayan olma durumları açısından dikkate alındığında bir dengenin sağlandığı söylenebilir. Daha önce de ifade edildiği üzere bu dağılımdaki amacın aynı cinsiyete sahip olmasına karşın daha farklı bir algılamaya sahip olup olmadığının ortaya konulması, böylece dini değerlere ilişkin farklı yaklaşımların ortaya çıkarılmaya çalışılmasıdır.

2.2.2. Katılımcıların Yaşlarına İlişkin Bilgiler

Yukarıda da belirtildiği üzere tabloda çalışma grubunu oluşturan katılımcıların yaş açısından dağılımları Ek 3.'te gösterilmektedir. Buna göre çalışma grubunda yer alan katılımcıların 19-29 yaş aralığında farklı frekanslarda dağıldığı görülmektedir. Diğer değişkenlerde olduğu gibi burada da farklı yaş gruplarında katılımcılarla görüşme yapılmasının nedeni, yaş farkının katılımcıların dini değerlere ilişkin algıları üzerinde belirgin bir etkisinin olup olmadığını ortaya koymak suretiyle olası farklılığın muhtemel sebeplerini tartışmaya çalışmaktır. Üniversite öğrencilerinin yaşları açısından dağılımları dikkate alındığında, çalışma grubundaki katılımcıların maksimum çeşitlilik örneklemesi tekniğine uygun olarak belirlendiği, dolayısıyla bu durumun katılımcılar arasındaki farklı algıların ortaya çıkarılmasına daha fazla katkı sağlayabileceği söylenebilir.

2.2.3. Katılımcıların Eğitim Düzeylerine İlişkin Bilgiler

Tablo 2.1. incelendiğinde çalışma grubunu oluşturan katılımcıların 12'sinin Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde, 13'ünün de Anadolu Üniversitesi'nde eğitimi aldıkları görülmektedir. Bu durum katılımcı sayısı bakımından üniversiteler arasında dengenin gözetildiğini ortaya koymaktadır. Diğer taraftan, çalışma gurubundaki Eskişehir Osmangazi Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin Tıp, Mühendislik, Sağlık Bilimleri, Fen-Edebiyat, İlahiyat ve Eğitim fakültelerinde; Anadolu Üniversitesi'nde öğrenim gören öğrencilerin de Mühendislik, Hukuk, İşletme, Fen-Edebiyat, Eğitim, Güzel Sanatlar Fakülteleri ile Turizm ve diğer meslek yüksekokullarında eğitim gördükleri görülmektedir. Katılımcıların eğitim aldıkları fakülteler itibariyle iki üniversitede de ortak olan fakülteler, fen-edebiyat, ilahiyat, mühendislik ve güzel sanatlar (ESOGÜ'de Sanat ve Tasarım Fak. adıyla) fakülteleri ile meslek yüksekokullarıdır.

Tablo 2.1. incelendiğinde çalışma grubunu oluşturan katılımcıların 4'ünün önlisans, 15'inin lisans, 4'ünün yüksek lisans ve 2'sinin de doktora öğrencisi olduğu görülmektedir. Öğrenciler arasındaki dağılım dikkate alındığında yoğunluğun lisans öğrencilerinde daha fazla olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumun her iki üniversitede de lisans düzeyindeki öğrenci sayısının daha fazla olması, dolayısıyla doktora öğrencilerin genel anlamda meslek hayatı ile eğitim hayatlarını birlikte devam ettirmeleri, izinli oldukları ders günlerinde ders dışı boş vakitlerini daha çok danışmanları ile ya da kütüphanede araştırma yapmak suretiyle geçirmek istemelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Buna karşın çalışma kapsamında değişken bir dağılım gösterse de farklı eğitim düzeylerinde eğitim gören üniversite öğrencilerine ulaşılmış ve onların da dini değerlere ilişkin algıları tespit edilmeye çalışılmıştır.

Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin eğitim durumları açısından dağılımları dikkate alındığında, çalışma grubundaki katılımcıların belirlenmesinde maksimum çeşitlilik örneklemesi tekniğine aykırılığın söz konusu olmadığı, dolayısıyla bu durumun katılımcılar arasındaki farklı algılamaların ortaya çıkarılmasına katkı sağlayabileceği söylenebilir.

2.2.4. Katılımcıların DKAB Dersi Dışında Din Eğitimi Alma Durumlarına ve Nereden Aldıklarına İlişkin Bilgiler

İnsanların dine ve dini değerlere karşı algı ve tutumlarında kuşkusuz din eğitimi alıp almadıkları, aldılarsa bu eğitimi hangi kanallardan aldıkları büyük önem taşımaktadır. Dolayısıyla onların dini algılarında olası böyle bir etkilenmenin ortaya çıkarılabilmesi amacıyla öğrencilere **"**Bu zamana kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında herhangi bir din eğitimi aldınız mı?" ve "Eğer cevabınız "Evet" ise nere(ler)den aldığınızı paylaşınız?" şeklinde iki soru yöneltilmiştir.

Tablo 2.1. incelendiğinde çalışma grubunu oluşturan katılımcıların 12'sinin din kültürü ve ahlak bilgisi dersi dışında din eğitimi aldığını, 13'sinin de din kültürü ve ahlak bilgisi dersi dışında din eğitimi almadığını ortaya koymaktadır. Bu verilerden hareketle DKAB dersi dışında din eğitimi alanlar ile almayanlar arasında dengeli bir dağılım olduğu sonucuna ulaşılabilir.

Diğer taraftan Tablo 2.1. de DKAB dersi dışında din eğitimi alan 12 öğrencinin hangi kanallardan din eğitim aldıklarına bakıldığında, 2'sinin ailesinden, 5'inin cami veya Kur'an kursundan, 4'ünün bir cemaatten ve 1'inin de kendi tanımlamasıyla mahallesinde sevip saydıkları, sohbetlerine katıldıkları "hacı teyze"den din eğitimi aldıkları görülmektedir. Bununla birlikte bir katılımcı da DKAB dersi dışında din eğitimi almamasına karşın başta Mesnevi olmak üzere dini kitaplar okuyarak dini konularda bilgilenme gayreti içerisinde olduğunu ifade etmiştir. Katılımcıların din eğitimi aldıkları kanallar dikkate alındığında, bunlar arasında da bir farklılaşma görüldüğü, bu durumun da çalışmada benimsenen maksimum çeşitlik örnekleme yöntemi açısından tutarlılık arz ettiği söylenebilir.

Yukarıda belirtilen değişkenlerin dışında çalışma grubunda yer alan üniversite öğrencilerine sahip oldukları dünya görüşü de sorulmuştur. Zira insanların sahip oldukları dünya görüşleri de onların dini değerlere ilişkin etkileşimleri üzerinde karşılıklı bir etkiye sahip olabilmektedir. Binaenaleyh üniversite öğrencilerinin bir kısmı bu soruya cevap vermeme yönünde tercih kullanmış, bir kısmı da daha çok siyasi

görüşünü ortaya koymak suretiyle cevap vermiştir (bkz. Ek. 3). Bu çerçevede bahsedilen hususla ilgili olarak öğrenciler, Atatürkçü, Milliyetçi Sosyalist, Milliyetçi Demokrat, Dindar, Muhafazakâr, Çağdaş Muhafazakâr, Kürt Milliyetçisi, Muhafazakâr Milliyetçi şeklinde cevaplar vermişlerdir. Çalışma grubunda yer alan katılımcıların siyasi görüş olarak farklılık arz etmesinin, onların dini değerlere ilişkin daha farklı bir algı ve tutuma sahip olabilmeleri ve bu farklı algılama biçimlerinin tespit edilebilmesi açısından önemli olduğu söylenebilir. Bununla birlikte çalışma grubunda dini değerleri benimseyip ve yaşadığını belirten 1 Hristiyan, 1 Alevi öğrenci ile 1 ateist öğrencinin yer almasının da dini değerlere ilişkin farklı algıların ortaya çıkarılması hususuna katkı sağlayabilecek nitelikte olduğu iddia edilebilir.

Buraya kadar ifade edilenlerden hareketle üniversite öğrencilerinin dini değerlerine ilişkin algılarının ortaya çıkarılmasının amaçlandığı bu çalışmada oluşturulan çalışma grubunun farklı algıların ortaya çıkarılmasına hizmet edebilecek nitelikte olduğu, bu durumun da benimsenen örnekleme yöntem açısından tutarlılık arz ettiği söylenebilir.

2.3. Veri Toplama Süreci

Sosyolojik araştırmalarda veriler toplanırken, standardize edilmiş veri toplama araçlarından yararlanılabileceği gibi, gözlem, görüşme ve mecazlar gibi nitel veri toplama tekniklerinden de yararlanılabilir. Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin algıları ile ilgili derinliğine bilgi edinilebilmesi, geribildirimin zamanında verilmesi, irdelenen konularda bireyselliğin korunması gibi özelliklerinden dolayı nitel veri toplama tekniklerinden görüşmeden yararlanılması uygun bulunmuştur. Görüşme açık uçlu olabilir ya da belirli düzeyde yapılandırılmış formlar yoluyla yapılabilir (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 71).

İlgili literatür incelendiğinde genellikle yapılandırılmış ve yapılandırılmamış görüşme olmak üzere iki tür görüşmenin olduğu görülmektedir. İlkinde önceden belirlenmiş bir dizi soru var iken; ikincisinde açık uçlu sorular yer almaktadır. Yapılandırılmış görüşmede amaç, görüşülen bireylerin verdikleri bilgiler arasındaki paralelliği ve farklılığı saptamak ve buna göre karşılaştırmalar yapmaktır. Yapılandırılmamış

görüşmede ise önceden belirlenmiş herhangi bir soru olmadığı için yanıtlara dair bir beklenti de bulunmamaktadır. Amaç görüşülen kişiyle belirli konuları keşfetmeye çalışmaktır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 119-120).

Bu araştırmadaki görüşmelerde, araştırmacı ve görüşmeciye zaman esnekliği sağlaması, farklı bireylerden daha sistematik ve karşılaştırılabilir bilgi elde etmeyi sağlaması yönü ile sohbet tarzı yaklaşımına göre daha olumlu yönlere sahip olan "görüşme formu yaklaşımı" uygulanmıştır. Bu form görüşme sırasında üzerinde durulacak bir sorular listesini kapsamakta ve elde edilen verilerin düzenlenmesi ve analizini daha kolay kılmaktadır. "Görüşme formu yaklaşımı, benzer konulara yönelmek yoluyla değişik insanlardan aynı tür bilgilerin alınması amacıyla hazırlanır" (Yıldırım & Şimşek, 2008, s. 122).

Görüşme formu hazırlanma aşamasında ilk olarak, kuramsal çerçeve dikkate alınarak görüşme formunda cevap verilmesi istenecek soruların belirlenmesinde konu ile ilgili araştırmalar, yayın ve kaynaklar taranmış, benzer çalışmalar incelenmiştir. Daha sonra üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin algılarını belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından hazırlanan on bir açık uçlu sorudan oluşan yarı-yapılandırılmış görüşme formu hazırlanmıştır. Araştırmada iç geçerliği sağlamak için hazırlanan yarı-yapılandırılmış görüşme formu üç alan uzmanının görüşüne sunulmuştur.

Alan uzmanlarından; görüşme formundaki soruların anlaşılır olma ve ele alınan konuyu kapsama durumunu kontrol etmeleri istenmiştir. Alan uzmanlarının görüşleri doğrultusunda sorular yeniden gözden geçirilerek hazırlanmış ve katılımcılar dışında 2 üniversite öğrencisi ile pilot görüşme yapılmıştır. Pilot görüşme sonucunda anlaşılmayan sorularda gerekli düzeltmeler ve eklemeler yapılarak forma son şekli verilmiştir. Açık uçlu soruların istenilen verileri sağladığı kanısına varılarak görüşme formu (Ek-1) üniversite öğrencilerine uygulanmıştır. Çalışmada toplamda 30 üniversite öğrencisi ile görüşme yapılmış, ancak sorulara sadece "evet, hayır, fikrim yok" gibi yeterince açıklama içermeyen ve nitel araştırma anlayışına uygunluk göstermeyeceği düşünülen 5 öğrenci çalışma grubundan çıkarılmıştır.

Görüşme anında öncelikli olarak üniversite öğrencilerine çalışma ve çalışmanın amacı hakkında bilgiler verilmiştir. Öğrencilerin görüşmeye katılımına ilişkin onayları bir kez daha alındıktan sonra görüşme araştırmacı tarafından yapılmış ve görüşme verileri araştırmacı tarafından ses kaydına alınmıştır. Ses kaydına alınan görüşme verilerinin üzerinde hiçbir değişiklik yapılmadan, verilerin dökümü yapılmış ve veriler yazılı formata dönüştürülmüştür. Yapılan 25 görüşme sonucunda toplamda 343,12 dakikalık bir ses kaydı verisi elde edilmiştir. Görüşmelerin dökümleri yapıldıktan sonra ise 113 sayfalık bir görüşme dökümü elde edilmiştir.

2.4. Verilerin Çözümü ve Yorumlanması

Araştırma sonucunda elde edilen veriler, nitel veri analizi yaklaşımlarından betimsel analize tabi tutularak değerlendirilmiştir. Betimsel analiz, çeşitli veri toplama teknikleri ile elde edilmiş verilerin daha önceden belirlenmiş temalara göre özetlenmesi ve yorumlanmasını içeren bir nitel veri analiz türüdür. Bu analiz türünde araştırmacı görüştüğü ya da gözlemiş olduğu bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtabilmek amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verebilmektedir. Bu analiz türünde temel amaç elde edilmiş olan bulguların okuyucuya özetlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde sunulmasıdır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 224).

Betimsel analiz dört aşamada gerçekleşmektedir. Birinci aşamada araştırmacı araştırma sorularından, araştırmanın kavramsal çerçevesinden ya da görüşme ve gözlemlerde yer alan boyutlardan hareket ederek verilerin hangi temalar altında düzenleneceği ve sunulacağı belirleyen bir çerçeve oluşturur. İkinci aşamada, verilerin anlamlı ve mantıklı bir biçimde bir araya getirilmesi amacıyla araştırmacı daha önce oluşturmuş olduğu çerçeveye dayalı olarak verileri okur ve düzenler. Üçüncü aşamada, araştırmacı gerekli gördüğü yerde doğrudan alıntılara da başvurmak suretiyle düzenlemiş olduğu verileri tanımlar. Dördüncü aşamada ise araştırmacı tanımlamış olduğu bulgular arasındaki neden sonuç ilişkilerini açıklamak ve farklı olgular arasında karşılaştırma yapmak suretiyle açıklar, ilişkilendirir ve anlamlandırır (Yıldırım & Şimşek, 2011, s. 224).

Bu metodolojik çerçeveden yola çıkarak, çalışmada öncelikle araştırma soruları ve araştırmanın kavramsal çerçevesi oluşturulmuş, bu minvalde veri analizi için temel yapı kurgulanmış ve bu ana çerçeve içerisinde de elde edilen ham verilerin hangi temalara göre ele alınacağı belirlenmiştir. Oluşturulan temel çerçeve ve belirlenen temaların veri setini anlamlı bir biçimde yansıtabilmesi ve onun geçerliliğinin sağlanabilmesi amacıyla alan uzmanlarına başvurulmuştur. Buna göre çalışmada verilerin nasıl işleneceğini gösteren ana kategori ve temaların şeması aşağıda gösterilmiştir.

1. **Demografik Bilgiler**
    - **a.** Cinsiyet
    - **b.** Yaş
    - **c.** Ekonomik Durum
    - **d.** Eğitim Durumu
    - **e.** Bölüm
    - **f.** Sınıf
    - **g.** Din Eğitimi Alma Durumu
      Soru: "Bu zamana kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında herhangi bir din eğitimi aldınız mı?"
    - **h.** Din Eğitimini Nereden Aldığı
      Soru: "Eğer cevabınız "Evet" ise nere(ler)den aldığınızı yazınız?"
2. **Kavramlar**
   Soru: Sizce dindar olmak, değer ve dini değer ne demektir? Dindar olan ve olmayan kişilerin yaptığı davranışlara örnek veriniz. Sizin dini değerler kapsamında yer aldığını düşündüğünüz değerler nelerdir?
    - **a. Değer**
        - **i.** Değerin Tanımı
        - **ii.** Dini Değerin Tanımı
        - **iii.** Dini Değer Örnekleri
    - **b. Dindarlık**
        - **i.** Dindarlık Tanımı
        - **ii.** Dindar Olan Davranış Örnekleri
        - **iii.** Dindar Olmayan Davranışlar
3. **Algılar**
    - **a. Algıları Belirleyen Etkenler**
        - ***i.*** *Sosyal Ortamın Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkileri*
          Soru: Sizce bugünkü sosyal ortam, üniversite öğrencilerinin dini değerleri anlama ve hayatlarına yansıtmaya karşı tutumlarını nasıl etkilemiştir?
        - ***ii.*** *Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Karşı Tutumları*

Soru: Sizce üniversite öğrencilerinin dini değerlere karşı tutumlarını belirleyen temel etkenler nelerdir?

b. Değerlerin Yaşanmasına İlişkin Algı

i. *Çevredeki İnsanların Öğrenciye Karşı Tutumları*

Soru: Dini değerlerinizi hayatınıza yansıttığınızda, çevrenizdeki insanlar size karşı nasıl bir tutum sergiler?

1. Olumlu
2. Olumsuz

ii. *Diğer Üniversite Öğrencilerinin Uyguladıkları Değerler*

Soru: Çevrenizdeki üniversite öğrencileri hangi dini değerleri daha çok yaşamaya çalışmakta ve hangi dini değerleri daha az yaşamaktadır?

3. Çok Yaşanan Değerler
4. Az Yaşanan Değerler

iii. *Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Tutumları*

Soru: Siz dini değerleri hayatına yansıtan birisine karşı nasıl bir tutum sergilersiniz?

5. Olumlu
6. Olumsuz

iv. *Uygulamaya Çalıştığı Dini Değerler*

Soru: Günlük hayatta uygulamaya çalıştığınız dini değerlere örnek verir misiniz?

v. *Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Verdiği Önem*

Soru: Sizce çevrenizdeki üniversite öğrencileri, dini değerlere hangi boyut(lar)da (inanma, benimseme, yaşama) değer vermektedir? Açıklayınız.

7. Benimseme Düzeyinde
8. İnanma Düzeyinde
9. Uygulama Düzeyinde

c. Dindarlığa İlişkin Algı

i. *Kendi Dindarlık Düzeyine İlişkin Algı*

Soru: Kendinizi dindarlık düzeyi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Örneğin inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili hususlarda dini emirleri ne kadar yerine getirirsiniz?

ii. *Kendisini Dindar Olarak Görenlere İlişkin Algı*

Soru: Bugün kendisini dindar olarak gören insanlarda gözlemlediğiniz özellikler nelerdir? Sizin gözlemlerinize göre, bu özelliklerin ortaya çıkmasının sebepleri neler olabilir?

Betimsel analiz için ana çerçeve oluşturulduktan sonra dökümü yapılan verilerin işlenmesine geçilmiştir. Araştırmada elde edilen verilerin çokluğu nedeniyle ve nitel

veri çözümlemelerinde kayıpların önüne geçmek ve karışıklığa meydan vermemek amacıyla verilerin analizi QSR NVivo 8 adlı bilgisayar programı aracılığı ile gerçekleştirilmiştir. Veriler adı geçen program yardımıyla işlendikten sonra bulguların tanımlanması aşamasına geçilmiştir. Bu aşamada belirlenen temalara göre düzenlenen veriler görüşmelere katılan üniversite öğrencilerinin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılarla desteklenmiştir. Yapılan doğrudan aktarmalarda tamamen aynı görüşü belirten, birebir benzer ifadelerin yer aldığı ifadelerden sadece bir kaçına yer verilmiştir. Dolayısıyla, her tema altında katılımcıların tamamının ifadesi yer almamaktadır.

2.5. Veri Toplama Sürecinde Katılımcılara İlişkin Gözlemlenen Durumlar

Çalışmanın yönteminin açıklandığı bu bölümde araştırma sürecinde karşılaştığımız bazı dikkat çekici durumları paylaşmakta yarar vardır. Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin çalışmaya katılım konusunda gösterdikleri farklı tutumlar dikkat çekicidir. Özellikle başörtülü öğrencilerin çalışmaya katılmadaki olumsuz tutumları buna örnek gösterilebilir. Buna karşın Alevilik, Hristiyanlık, Ateistlik gibi farklı dünya görüşüne sahip öğrencilerin bu konuda daha istekli oldukları gözlemlenmiştir.

Dini değerler açısından önemli bir gösterge olarak değerlendirilebilecek cami hususu da kayda değerdir. Görüşmeleri yaptığımız 2013 eğitim-öğretim yılında Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) kampüsünde cami inşaatı bulunmakta, Anadolu Üniversitesi kampüsünde ise herhangi bir cami veya mescit bulunmamaktaydı. Daha muhafazakâr ve milliyetçi bir tutuma sahip olduğunu gözlemlediğimiz ESOGÜ öğrencileri kampüs içerisine cami yapılmasını olumlu karşılamadıklarını ifade ettiler. Anadolu Üniversitesi'nde bulunan öğrencilerin bu konuda daha liberal bir görüşe sahip oldukları, "Eğer cami yapılıyorsa, yanına kilise ve havra da yapılmalı" şeklinde ifadeler kullandıkları görülmüştür. Ayrıca Anadolu Üniversitesinde namaz kılan öğrenciler, namaz kılabilecekleri hiçbir yerin olmamasından şikâyet etmişlerdir. Bununla birlikte Anadolu Üniversitesi'nde de 2016 yılından itibaren hizmet veren bir cami bulunmaktadır.

Yine bizim için dikkat çekici bir durum da; görüşme yaptığımız Alevi öğrencinin Muharrem orucunun yanında Ramazan ve üç aylarda oruç tutması, beş vakit namaz kılması, ailesinin kurban kesmesi, bunun yanı sıra diğer nafile ibadetlere riayet etmesi karşısında; sınıf arkadaşları ve yakın çevresi tarafından olumsuz bir tavırla karşılaşmasıdır. Bu durum öğrencinin girdiği yeni ortamlarda kendisinin alevi olduğunu gizlemesine sebep olmaktadır.

Hristiyan Sırp öğrencinin şu tespiti de çarpıcı bir husus olarak değerlendirilebilir. Bu öğrenci kendi arkadaş çevresinde camiye giden yaşlıların alay konusu olmasını anlamlandıramamaktadır. Zira söz konusu öğrenci kendi ülkesinde kiliseye giden yaşlılara karşı büyük saygı duyulduğunu ifade etmiştir.

III. BÖLÜM:

BULGULAR

Yapılan bu çalışmada üniversite öğrencilerinden toplanan veriler 3 ana başlık altında sunulmuştur. Buna göre öncelikler üniversite öğrencilerinin değer, dini değer ve dindarlık kavramlarını nasıl tanımladıkları, hangi davranış kalıplarına bu tanımlarda atıflarda bulunduklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. İkinci olarak üniversite öğrencilerinden elde edilen veriler dini değerlere ilişkin algılar değerlendirilmiştir. Bu kısımda da onların dini değerin yaşanmasına ilişkin algıları, bu değerlere ilişkin diğer insanlarla ortaya çıkan etkileşimler, onların dini değerlere sahip olma durumlarının betimlenmesi hedeflenmiştir. Son olarak da üniversite öğrencilerinin dindarlığa ilişkin algılarının nasıl olduğu ortaya konulmuştur. Böylece üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin algıları ile dindarlık olgusu arasında karşılıklı bir ilişki oluşturup oluşturmadıkları, dini değerlerin dindarlığa ilişkin algı, tutum ve davranışlarında bir etkiye sahip olup olmadığının ortaya konulmasına imkân sunulmuştur.

Bu bölümde üniversite öğrencilerinden elde edilen cevapların sunumunda genel olarak sadece "K1, K2" vb. kod numarası ile görüşler verilmiş, bunun dışında başka kod adı veya etiket kullanılmaksızın sunulması yolu benimsenmiştir. Bir görüşü hangi öğrencinin verdiği ve bu öğrencinin demografik özeliklerine Ek 3'ten ulaşılabilir. Bununla birlikte sorulara diğerlerinden belirgin şekilde farklı bir algı biçimi oluşturduğu düşünülen cevapların sunulmasında katılımcının bu farklı algılamasında neden olabilecek değişkeni ortaya koyabilmek amacıyla cevap ifadesinden sonra onun ilişkili olduğu düşünülen bazı demografik bilgilerine de yer verilmiştir. Bu çerçevede katılımcılardan toplanan ham verilerden hareketle ulaşılan bulgular aşağıda sunulmuştur.

3.1. Üniversite Öğrencilerinin Dindarlık, Değer ve Dini Değer Kavramlarına İlişkin Yaklaşımları

Üniversite öğrencileri ile yapılan görüşmelerde onların değer, dini değer ve dindarlık kavramlarını nasıl anladıklarına ve bunlar içerisinde hangi davranış kalıplarına yer verdiklerinin tespit edilmesi amacıyla onlara "*Sizce dindar olmak, değer ve dini değer ne demektir? Dindar olan ve olmayan kişilerin yaptığı davranışlara örnek veriniz. Sizin dini değerler kapsamında yer aldığını düşündüğünüz değerler nelerdir*?" soruları yöneltilmiştir. Üniversite öğrencilerinin bu sorulara verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur.

3.1.1. Dindarlık Kavramına İlişkin Yapılan Tanımlar

İslam dini dikkate alındığında İslam ahlakının, iman ve ibadet esasları ile birlikte İslam'ın üç temel sacayağından birini oluşturduğu kabul edilmektedir. Bununla birlikte Hristiyanlığa ilişkin ortaya konulan dindarlık tipolojilerinden İslam'a yapılan uyarlamalarda da inanç, ibadet, tecrübe, bilgi ve etki boyutlarının yer aldığı görülmektedir. Yapılan görüşmelerde üniversite öğrencilerinin dindarlık kavramının tanımı ve dindarlığa ilişkin verdikleri örnekler dikkate alındığında, onların dinin ve dindarlığın farklı boyutlarına atıfta bulunarak tanımlar yaptıkları görülmektedir. Buradan hareketle aşağıda cevaplar ahlak, yaşantı ve bilgi hususları boyutları dikkate alınarak tasnif edilmiştir. Görüşmelere katılan öğrencilerin verdikleri cevaplar şunlardır:

Tablo 3.1. Dindarlığın İbadet Boyutunu Öne Çıkaran Tanımlar

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K4.	Dindar olmak ilk önce dini vazifelerini yerine getirmek başta tabi ki ilgili görüşlerini açıklamak millete karşı dinin gereklerini yapmaktır. … Normalde dininin isteklerini yerine getiren kişi olur.	- Dini vazifelerini yerine getirmek - Dininin isteklerini yerine getirmek
K16.	Hayatını dini kurallara göre şekillendirme diyebilirim. Sosyal hayatta özellikle hak konusu benim için çok önemli özelikle değer olarak.	- Hayatını dini kurallara göre şekillendirme - İnsan hakkına

	İnsanların hakkının korunması hususunda dindar olmayan insanlardan farklı davranması benim için önemli bir kriter. … ibadet.	riayet - İbadetleri yapmak
K18.	Dindar; dinin gereklerini hangi din olursa olsun inandığınız hayatınıza yaymaya çalışmak, öğretilerini hayatınıza uygulamaya çalışmaktır bence. … Bunu kendim için özelleştirirsem, İslamiyet'in yapmamı veya yapmamı gerektirdiği şeyleri mümkün mertebe hayatıma uygulamaya çalışmak. … Ben mesela alkol kullanmama nedenini direk olarak haram olduğu için kullanmıyorum diyorum ve bu şekilde söylemem bile insanların '-hm bu dindar galiba, hani biraz daha şey' gözüyle bakmalarına neden oluyor. Hani benim için en büyük hareket budur galiba, bu dindar algısına verdiği…	- Dinin gereklerini yerine getirmek - Dinin yasakladığı hususlardan kaçınmak
K21.	Dini tümüyle yaşamak derim. Eksiksiz.	- Dini tümüyle yaşamak

Görüşmelere katılan öğrencilerin yukarıda verdikleri cevaplar dikkate alındığında, onların açık bir biçimde dindarlık kavramını "*dinin kurallarını yaşamak*" anlayışı üzerinde anlamlandırdıkları görülmektedir. Dini kuralların yaşanması dindarlığın boyutlarından etki boyutunu oluşturmaktadır. Bununla birlikte dindarlığın en görünür olduğu ve insanlar açısından daha belirgin bir şekilde gözlemlendiği boyut da etki boyutudur. Bu cevapları veren öğrencilerin almış oldukları din eğitimi ve sahip oldukları dünya görüşleri dikkate alındığında genel itibariye din eğitimi almış ve kendilerini muhafazakâr olarak tanımlayan katılımcılar oldukları görülmektedir. Bu durumun geleneksel toplumlarda da görülen geleneksel dindarlık anlayışıyla ilişkili olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte bazı katılımcılar dindarlığın dini kuralların yaşanması olarak anlamakla birlikte, tanımlarında bazı istisnai hususları dile getirmektedirler. Bunlar da aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.2. Güzel Ahlaklı Yaşamaya Vurgu Yapılan Tanımlar

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1.	Daha oturaklı, ağır başlı, insanlara karşı saygı sevgi çerçevesi içinde olmalı. … Ya şimdi ön yargılı olmasın da genelde örtülü birini gördüğümde- aslında bu yanlış bir şey ama- daha dindar olmasını beklerim.	-Tesettürlü olmak
K3.	Bence daha önemli insanların haklarına saygı göstermesi her canlıya aynı değeri vermesi benim için dindarlıktır. İnsanın vicdanıyla alakalı bir durum olduğunu düşünüyorum. Kitaplardan daha çok, insanlardan daha çok, insan vicdanıyla hareket ederse dindar olur diye düşünüyorum. … Kitapta yazana göre İslam'ın şartı beş bunları yapmalı. Onun haricinde bence daha önemli insanların haklarına saygı göstermesi her canlıya aynı değeri vermesi benim için dindarlıktır.	-İnsan haklarına saygı -Vicdanlı olmak
K6.	Ne sadece dış ne de sadece gönülde biter kalp temizliğidir vs. böyle değil de insanın madem kalp temizliği varsa dışına da dizayn etmesi için uğraşması lazım. O da zamanla oluşabilecek bir şeydir. Bir kere de oluşmayabilir ama zamanla en azından kademe kademe biraz biraz ilerleme kat etmesi lazım ben böyleyim böyle kabul ediyorum ve dindarım deyip bu halini kabul etmesi de uygun değil. Ama her şeyimle yapıyorum bak dış görünüşümde ne kadar mükemmelim deyip de arkadan plan çevirmekte o da hoş değil yani. Bayan açısından baktığımızda ister istemez kişiyi dış görünüşü ele veriyor. Ama erkeklere baktığınızda dıştan bu çok zor Yani bunu tayin edebilmemiz. … Yani dıştan bakıldığında tesettür önemli hani ne kadar esnek davranabilir ne kadar davranamaz nereye kadar sınırını zorlar ya da zorlayamaz dış görünüşünden az buçuk anlayabiliyorsunuz. Ama bir bakıyorsun ki senin düşünemediğini hiç bu insan düşünmez dediğin insan çıkıp söyleyebiliyor. Onun karşısında kalabiliyorsun. Bu bakış açısıyla ben hiç bakmamıştım diyorsun. Yani o hassasiyet noktasında konuşmadan kimseyi	-Kalp temizliği

	bilemeyiz. Bir dış görünüş açısından baktığımızda bir bayanı tesettürü ele veriyor.	
K9.	Ahlak tabiî ki o kavramlara dahil her şey yani içi boşaltılmış bir kavram kargaşası var. Şu anda burada yaşanan din sistemi o yüzden de antipati yaratıyor insan için çünkü artık inandırıcılığı ve samimiyeti kalmadı. Bir de böyle bakan bir kesim var herhalde.	-Ahlak
K23.	Ben vicdan ve oluşturulmuş otoritelere bir itiraz olarak algılarım. ... Var olan ve sindiremediğimiz dünyanın sosyal adaleti engelleyen durumları karşısında bir vicdan olarak tanımlayabilirim. Benim dinden anladığım bu.	-Vicdan ve otoriteye itiraz
K25.	Dindar olmak şey bence bir hareketi yaparken gerçekten ahlaki boyutta düşünmektir." "Bencilliğinden egolarından her şeyinden kurtularak saf olarak düşünmektir." K25. "Adaletlidir yani o yüzden adaletlidir iyi kalplidir hoşgörülüdür anlayışlıdır yani o yüzden.	-Ahlaklı ve adaletli olmak

K1 kodlu katılımcı, başörtülü birisinin daha dindar olması gerektiğini, bunu anlamlandırırken de oturaklılık, ağırbaşlılık, sevgi, saygı gibi kavramlara atıfta bulunduğunu ifade etmektedir. K1'in dindarlığa ilişkin böyle bir algı oluşturmasında, onun dindar insan profili veya "Müslüman dindar kimliği" ne ilişkin algısının da belirleyici olduğu düşünülebilir. Dindarlığın tanımına "*Dindar olmak bana göre İslam dinini taşımak*" şeklinde cevap veren K1 kodlu katılımcının "İslam dinini taşımak" ifadesinden hareketle, onun ahlaklılığı ön plana çıkaran bir dindarlık algısına sahip olduğu da savunulabilir.

Kendisini milliyetçi sosyalist olarak tanımlayan 25 yaşındaki K3 kodlu katılımcının, dindarlığa örnek olarak verdiği cevapta insan haklarına saygılılık ve diğer canlıların yaşam haklarının da gözetilmesi vurgusunun dikkat çektiği görülmektedir. Buradan hareketle onun, hem dindarlığın tanımında hem de dindarlığa ilişkin verdiği örneklerde, dinin ahlaki boyutunu daha fazla öne çıkaran bir dindarlık algısına sahip olduğu söylenebilir.

K26'nın yukarıdaki ifadelerinden, dindarlıktan sadece şekilsel gerekliliklerin yerine getirilmesini yeterli bulmadığı, esasen insanda iç ve dış temizliğin birlikte olması

gerektiğine inandığı anlaşılmaktadır. Bu noktada K26'nın dindarlık anlayışının, Taş'ın (2010) da tasnif ettiği modern/hümanist dindarlık anlayışıyla benzerlik gösterdiği söylenebilir. K9 kodlu katılımcının ifadesinde ise, geleneksel dinin görünür formlarının dindar olmayan insanlar açısından olumsuz algılandığı kanaatine sahip olduğu görülmektedir.

Katılımcıların yukarıda verdikleri cevaplar dikkate alındığında, dindarlıkta öncelikli olarak vicdan ve ahlak kavramlarına vurgu yapıldığı görülmektedir. Burada Hıristiyan inancına sahip olan K9 kodlu katılımcının da ahlak kavramını güçlü bir şeklide vurguladığı görülmektedir. Dolayısıyla bu görüşte olan öğrencilerin dindarlık algılarıyla ilgili olarak, onun ahlaki boyutunu dolayısıyla toplumsal boyutunu daha çok önemsedikleri, dindarlığın bireysel boyutta yaşanıp toplumsal yönünün ihmal edilmesini reddettikleri düşüncesine sahip oldukları söylenebilir. Diğer taraftan bir ateist ve Kürt milliyetçisi olan 26 yaşındaki felsefe öğrencisi K23'ün de, din ve belirli otoriteler tarafından oluşturulan anlayışa başkaldırı anlamında kendi doğrularını yaşamayı dindarlık olarak anlamlandırdığı anlaşılmaktadır. Bu açıdan değerlendirildiğinde yukarıdaki cevapları veren katılımcıların dindarlığı ahlak boyutuna indirgedikleri, onların dindarlık algısı içerisinde ibadet, yaşayış gibi hususların yer almadığı ya da daha az bir öneme sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 3.3. Dindarlığın İbadet ve Ahlak Boyutunu Vurgulayan Tanımlar

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K2.	Tutucu olmak. Dini tam anlamıyla yerine getiren kişi dindardır. …. Hiç aksatmadan namaz kılan, dinin gerekliliklerini yerine getiren, Cuma namazı vs. öyle yani.	Dini kurallara bağlılık (Olumsuz bir bakış açısı)
K5.	Abdestinde namazında bir insan diyebilirim. … Ahlaki olarak değil de sadece, beş vakit namazını kılan kişi aklıma ilk o geliyor. … Valla ahlakla ön plana çıkar. Aslında yaşantı biçimiyle ne bileyim haramdan uzak olan insan geliyor aklıma.	- İbadetleri yerine getiren kişi - Ahlaki davranışlarına dikkat etme
K7.	Din, insanı insan yapan olgudur…. Fazlası zarar değil ama aşırıya da kaçmamak lazım.	- İbadetlerinde ve davranışlarında

	Bir namazın kılıyorsun, bir orucunu tutuyorsun zekâtını veriyorsan imanında varsa kelime-i şehadette getiriyorsun bence dindarsındır. Yok, bir cemaate gidip ona tabi olmak…, ilahi buyruklara en güzel şekilde uymaktır.	itidalli bir tutum geliştirme
K21.	Ya sonuçta giyiniş falan değil de insanlara davranış biçiminden anlaşılabilir. İçinde Allah korkusu değil de nasıl anlatsam ki onu … bir dilenciye para vermesi?. … insanların kalbini kırmamak adına bir davranış veya peygamberimizin hadislerinde geçen davranışları yapmak şu an tek bir davranışa bağlayamazsınız. … Namaz kılıp kendini dini bütün gösterip faiz yiyenler var en basitinden. Faizin İslam'da haram olduğunu düşünüyorum. Çok var kalp kıranlar dedikodu yapanlar Müslüman gibi geçiniyorlar.	- Diğer insanlara karşı iyi davranışlar takınma
K22.	Dindarlar da insanları sömürebiliyor onu görüyorum, şu anda bu kadar söylüyorum. … sürekli dinden bahsetmesi olabilir, başka aklıma bir şey gelmiyor. … böyle yalan söylüyorlar bir yardımları dokunmuyor.	- Yardımlaşma söylemiyle insanların iyi niyetini kullanma
K26.	Allah'ın verdiği kurallara yeteri şekilde uymak, bunun için kendini zorlamak, ya zorlamaktan ziyade içinden gelerek bunları yaşama isteği duymaktır yani. Beş vakit namaz geliyor. Bunun için kendini buna programlamak geliyor. … … Kişinin hayat felsefesiyle de alakalıdır. Yanında bir insanın sıkıntılı yaşadığını görüp ona yardımcı olmamak dindar bir insana kesinlikle yakışmıyor bu boyutuyla da önemli ben elimden geldiğince insanlara yardımcı olmaya çalışıyorum mesela. Yardımlaşma, tebessüm etmesidir. Selam verir selam alır. İnsani ilişkileri bence iyidir. … Herkesle hoşgörülüdür. … Yalan söyleyeceğini kesinlikle düşünmem. Güvenilir bir insandır. Bunun dışında bir toplulukta böyle çatışmalarla göz önüne geleceğini zannetmiyorum dindar bir insanın.	- Dini emir ve yasakları samimiyetle yerine getirme - İbadetleri yerine getirme - Yardımlaşma, selam verme gibi insani ilişkilere önem verme - Güvenilir olma

Kendisini bir Atatürkçü olarak tanımlayan ve DKAB dersi dışında din eğitimi almamış olan K2, dini kuralların yaşanmasına atıfta bulunmaktadır, ancak bu durumu zihninde daha çok tutucu olmak olarak kavramlaştırıldığı görülmektedir. Onun burada kullandığı

tutucu olmak ifadesi, dini kurallara sıkı sıkıya bağlı olmak anlamına gelmekteyse de bağnazlık anlamında bilmeden dini kurallara aşırı bağlılık göstermek olarak da değerlendirilebilir. Dolayısıyla onun algısında dindarlığın dini kurallara uymak anlamına gelirken bu durumun olumsuz bir anlam çağrıştırdığı da değerlendirilebilir. Onun böyle düşünmesinde dünya görüşünün de etkili olmuş olabileceği düşünülebilir.

Sonuç olarak, yukarıda verilen cevaplar dikkate alındığında, kendisini milliyetçi demokrat olarak tanımlayan K2, dindarlığın dini kuralların yaşanmasına yani etki boyutuna atıfta bulunmakla birlikte ahlaklı olmayı ondan ayırmaktadır. Bununla birlikte İlahiyat Fakültesi öğrencisi olan K7 de dini kurallar açısından kendi halinde yaşamayı öncelerken, herhangi bir dini gruba ve onların faaliyetlerine katılmanın dindarlıkla ilişkisinin olmadığını ifade etmektedir. Diğer taraftan 25 yaşındaki, DKAB dersine ilave olarak cemaat kanalıyla din eğitimi almış Sosyoloji yüksek lisans öğrencisi K26 da dindarlığı, dinin emrettiği kuralları içinden gelerek yapmaya yani duygu boyutuna vurgu yaptığı görülmektedir. Yapılan bu tanımlar dikkate alındığında, adları belirtilen katılımcıların dindarlığın daha çok bireysel yönüne ağırlık verdikleri sonucuna ulaşılabilir. Bu durum onların seküler bir dindarlık anlayışına sahip oldukları şeklinde de değerlendirilebilir.

Tablo 3.4. Dindarlığın Bilgi Boyutuna Vurgu Yapılan Tanımlar

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K15.	Dindar olmak … Dini yaşamak hani dinin gerektirdiği şeyleri yapmak, dua etmek işte gerektiğinde dinle ilgili bilgiler edinebilmek için sitelere girip bir şeyler okumak, kitaplar okumak, dindar olmak.	
K20.	Din ister istemez insanı etkileyen bir şey. Vicdanın kabul edemediği şeylerde din devreye giriyor yani. Çünkü yani ateistlik denen şey bilime dayalıysa, bilim de hiç bir şeyin vardan yok, yoktan var olmayacağını söylüyorsa, bir Yaratıcının olduğu ortaya çıkıyor … Olumlu şeyler yapan kişiler. Onlar öyle düşünse de düşünmese de dindardır. Çünkü din bize olumlu şeylere yaklaşmamızı	- Dini bilgiyi vicdan ve aklın önünde tutma - Olumlu işler yapma - İlahi emirleri yerine getirme

	emrediyor. İlahi emir budur.	
K24.	Bence din kendi kendini aramaktır. Yani dini ve kendini arayarak bütünleşen insanlar dindar insandır. … İnsanı kendi yaratılışında kendi gönlünde dinle ilgili bir şeyler var ise onların ortaya çıkarılması insanın kendisiyle kalbindeki din bilgisini açığa çıkarmak. Lisedeyken dindar arkadaşlarım vardı yani dini tarikatlarda yetişmiş arkadaşlarım vardı. Yurt dışında da gördüm. Dindar, tarikatların oldukları yerleri, ...	- Kendi varoluş sürecinde derinden bir arayış yaşama - Bu arayışını keşfe dayalı bir bilgi ile sonuçlandırma - Belirli bir dini yola intisap etme.

Tablo 3.4'te sunulan cevaplar dikkate alındığında, kendisini muhafazakâr milliyetçi olarak tanımayan K24'ün, dini insanın anlam arayışına cevap bulması, dindarlığı da bu anlam arayışı uğrunda sürekli olarak bilgi noktasında kendini geliştirmesi olarak anlamlandırdığı anlaşılmaktadır. Bununla birlikte yine kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan K20, dinin insanın aklıyla ulaşamayacağı, Tanrı tarafından bildirilmiş bir kurallar manzumesi olduğunu, dolayısıyla onun insanın bilgisiz kalacağı durumlarda bir bilgi kaynağı olarak işlev gördüğünü vurgulamaktadır. Bu iki öğrencinin cevaplarından hareketle onların anlam dünyasında dinin insanın anlam arayışında yardımcı olduğunu, dolayısıyla buradaki dindarlık anlayışında daha çok bilgi boyutuna öncelik verildiği şeklinde yorumlanabilir.

Yukarıda verilen cevaplara ilave olarak, kendisini muhafazakâr olarak tanımlayan ve DKAB dersi dışında Kuran kursundan da eğitim alan 28 yaşındaki K15 kodlu öğrencinin, dinin gereklerini yerine getirmek ve dua etmenin yanında sürekli din hakkında bilgi edinmeyi dindarlık olarak anlamlandırdığı görülmektedir. K15'in algısında dindarlığın hem uygulama hem de bilgi boyutuna bir vurgu bulunmaktadır. Bu cevabın yukarıda verilen diğer cevaplardan farklılık arz ettiği söylenebilir. Zira bu cevapta dindarlığın bir boyutunun ötesinde birden çok boyutuna atıfta bulunulduğu görülmektedir. Bu durumun K15'in hem muhafazakâr hem de daha entelektüel bir bakış açısına sahip olmasından kaynaklanabileceği söylenebilir.

3.1.2. Değer ve Dini Değer Kavramlarına İlişkin Yapılan Tanımlar

Üniversite öğrencilerinin değer kavramını nasıl anlamlandırdıklarını tespit edebilmek amacıyla onlara "Sizce dindar olmak, değer ve dini değer ne demektir? Dindar olan ve olmayan kişilerin yaptığı davranışlara örnek veriniz." sorusu yöneltilmiştir. Üniversite öğrencilerinin bu sorulara verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.5. Üniversite Öğrencilerinin Değer Kavramına Yönelik Tanımları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K3.	Toplum kuralları içinde evrensel bir kavramdır. Herkesin değer verdiği din olsun, ahlak olsun. Bütün genel olarak evrensel kurallar, din kuralları, ahlak kuralları hani nasıl anlatıyım. Hıristiyanlık olsun İslam olsun arasındaki ortak kuralar benim için değerdir.	-Evrensel ahlak ilkeleri
K3.	Ahlaki eğitimler, kültür ondan kazanılan ahlak.	-Ahlak
K4.	En önemsediğim şeydir, herhalde benim için yani vazgeçilmez olan ya da en önemsediğim…	
K5.	Değer; önem dini değer deyince dine verdiğimiz önem. Ya da dinin bizim üstümüzde ki değeri.	-Dine verilen önem
K8.	Değer deyince bunu iki şey yönetir. Hem kültür hem de din kültürümüzün vermiş olduğu değerler var bunları atalarımızdan da bize geçer. Din de aynı şekildedir. Ama daha çok ilahi eksenlidir. Bizim inancımıza göre.	-Kültür ve din
K26.	İnançlarımızdan önceki aşama. …. Değerler bence inancımızın temelidir.	-İnanç

Tablo 3.5'te de gösterilen, üniversite öğrencilerinin değerin tanımına yönelik ifadelerine bakıldığında, onların bu kavramı önem verilen, kültür içeresinde aktarılan, toplum tarafından ortak şekilde benimsenen kurallar şeklinde anlamlandırdıkları görülmektedir. Bu bağlamda üniversite öğrencilerinin değer kavramının anlamsal içeriğini büyük oranda kavrayabildikleri söylenebilir.

Dini değer bir dinin, mensuplarının huzurlu bir hayat yaşayabilmeleri ve ortak bir menfaat ve amaç etrafında birleştirebilmeleri amacıyla sahip olmalarını istediği dinin temel boyutlarına inanç, ibadet ve ahlaka ilişkin değerler şeklinde tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında dinin teorik olarak bir davranış ölçüsü koyduğu her ilke bir dini değer olarak değerlendirilebilir. Bu açıdan bakıldığında İslam'ın ahlaka ilişkin emrettiği saygı, merhamet, doğruluk, adalet gibi değerleri dini değer olarak düşünebileceğimiz gibi, kurban, sadaka, namaz, Allah'a iman gibi ilklerin davranışa dönüşmemiş hali de dini değer olarak düşünülebilir. Üniversite öğrencileri ile yapılan görüşmede, onların dini değerleri nasıl tanımladıkları ve hangi değerleri dini değer içerisinde düşündükleri sorulmuştur. Üniversite öğrencilerinden farklı ve dikkat çekici olduğu düşünülen cevaplara aşağıda yer verilmiştir.

Tablo 3.6. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değer Kavramı Tanımları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1.	Tam olarak bir şey söyleyemem ama. … Müslümanlık.	**-**Müslümanlık
K3.	Bu da insanın vicdanında biter benim için insan hakları insanları empati durumu devreye girer. Böyle olunca da dini olarak olsun başka olsun insanda biter insanın içinde biter diye düşünüyorum.	**-**İnsan hakları
K4.	Dini değer dinin kutsal saydığı şeyler olabilir.	-Kutsallık
K6.	Dini değer ne olabilir? Din neyi önemsiyorsa senin için inanman gereken uyman gereken vazifelerin bu yeri gelir ibadet olur yeri gelir inanç olur. Toplumdan topluma da… Hani değer arz eden şey de değişebilir. Bir toplum içine girdiğinde ahlaki vaziyetin olabilir ya da bir ailenin içinde edebin olması lazım vazgeçemediğin değer kaygısı gibi onu yaşaman gerekir. Ama tutup da ne bileyim bir ilahiyat fakültesine geldiğinde de tutup zıt bir görüşü savunmak değil yani savuna da bilirsin ama benim bu ortamdaki görüşüm işte ne bileyim belli bir çizgi vardır. Hani Kuran'ı Kerim Allah'ın emrettiği çizgide olmak. …. Kuran ve sünnete	-Dinin emirlerini yerine getirmek

K8.	Allah'ın çizmiş olduğu kurallar çerçevesinde emrettiklerini yapmak nehyettiklerinden uzak durmak şeklinde dini değerlerimizi oluşturabiliriz	-Helal ve harama dikkat etmek
K16.	Din kuralları kapsamında din kurallarının hayata yansıması diyebilirim.	-Dini emirlere uymak
K18.	Dini değer, bu herhangi bir din olabilir kutsal sayılan, herhangi bir dinin öğretisi kabul edilen o dine mensup insanların önemli gördükleri korumaya gerek duydukları, hakarete veya herhangi bir saygısızlığa maruz bırakmak istemedikleri değerleridir mutlaka.	-Dinin değer verdiği kutsallar
K20.	Din kalıbında her şeye kutsiyet kazandırmamak gerekiyor, ama insanın yaşamını kolaylaştırmak içinse din yani.	
K21.	Vicdani değer.	-Vicdan
K22.	Dini değer deyince Kuranı Kerim ve Hz. Muhammed (s.a.v) geliyor	
K23.	Kişiyle inandığı ilahi güç mü artık başka bir güç mü ikisinin arasında geçen ve bunun üzerine ahlaki bir nasıl denir ahlakını bunun üzerine temellendiren diyebiliriz	-Ahlak
K24.	Bunları okuyup bunları özümseyip dini değerler ortaya çıkar. Yoksa dedemizin nenemizin demesiyle hiçbir şey değişmez	
K25.	Dini değerler bana şey geliyor ibadet yani. Dini değerlere sahip çıkılması gerekildiğini düşünüyor insanlar bazı şeyleri elde etmek için fedakârlık yapmak gerekiyor ve insanlar kendilerini kuralların içine sokuyorlar ama zorla sokmuyorlar kural koyuyorlar kendilerine din aslında insanları kurallı ve düzenli bir hale getirebiliyor. Dini değerlerde insanları daha iyi bir insan haline getirebiliyor dini değerler öyle şeylerde bulunabiliyor.	-İbadet -Dini kurallar
K26.	Siz yalan söylememeyi bir taraftan ahlaki değer olarak tanımlıyorsunuz ancak bunu siz dinin bir emri olduğundan dolayı aslında bunu temellendirmeniz dini değer olması yönünde… Yani bir değer eğer din tarafından öğütlendiyse yapılması tavsiye edildiyse bu bir dini değer olarak algılanmalıdır.	-Dinin emrettiği yada tavsiye ettiği değerdir.

Üniversite öğrencilerinin yaptığı tanımlarda, dini değerin, din tarafından önem atfedilen ve emredilen davranış ve düşünüş kalıplara olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Burada vurgulanan, din tarafından önerilmiş olması hususu, dini değer kavramının önemli niteliklerinden birisini oluşturmaktadır. Buna karşın üniversite öğrencilerinin bazılarının bu kavrama ilişkin bütüncül ve kuşatıcı bir anlamlandırmaya sahip olmadıkları da görülmektedir. Sonuç olarak üniversite öğrencilerinin dini değer denilince, genel olarak kavramsal bir çerçeve çizdikleri, ancak bu kavramı derinlemesine anlamlandıramadıkları söylenebilir.

3.1.3. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değer Kapsamında Verdikleri Örnekler

Üniversite öğrencilerinin dini değerler içerisinde hangi davranış örüntülerine yer verdiklerini tespit edebilmek amacıyla onlara *"Sizin dini değerler kapsamında yer aldığını düşündüğünüz değerler nelerdir?"* sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 3.7. Üniversite Öğrencilerinin Verdiği Dini Değer Örnekleri

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1.	Saygılı olmak	
K2.	Gurur, Kâbe	
K4.	Kâbe, Kuran'ı Kerim,	
K7.	İslam'ın beş şartına çıkıyorum ben.	
K8.	Dindar insan gerçek manada düşündüğümüzde ahlaki en güzel seviye de olmalı çünkü hani örnek olarak, idol olarak Peygamber'i bir sahabeyi örnek aldığınız biliyoruz ve buyruklarının temelinde ilahi olduğunu biliyoruz. Dindar olmayana ahlaksız diyemeyiz ancak bunların temelinde ilah yoktur. İlahi eksen yoktur. Kültürden, vicdandan anlıyordur.	-Güzel ahlaklı olmak
K24.	Kuranı Kerim	
K26.	Anne- babaya karşı gelmemek mesela.	

Üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin verdikleri örneklere bakıldığında genel olarak Kabe, Kur'an, temel ibadetler ve bazı ahlaki ilkelere işaret ettikleri

görülmektedir. Verilen bu örnekler, üniversite öğrencilerinin dini değer imgelerinin oldukça yüzeysel olduğunu işaret etmektedir. Üniversite öğrencilerinin sosyal niteliği daha baskın olan (ahlaki) değer kavramını daha rahat örneklendirebilmesine karşın, dini değerleri somutlaştırmada zorlanmaları dikkat çekicidir. Bu durumun, onların günlük hayatlarında dini değerlerin oldukça yüzeysel bir yer işgal etmesinden kaynaklanabileceği şeklinde de yorumlanabilir. Sonuç olarak, üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin verdikleri örnekler, daha önceki başlıkta yapılan değerlendirmeyi doğrulaması bakımından önemlidir.

3.2. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlerle İlgili Algıları

3.2.1. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Karşı Tutumlarını Belirleyen Etkenler

Üniversite öğrencilerinin dini değerlere karşı tutumlarını belirleyen etkenleri tespit edebilmek amacıyla onlara "*Sizce üniversite öğrencilerinin dini değerlere karşı tutumlarını belirleyen temel etkenler nelerdir?*" sorusu yöneltilmiştir. Bu çerçevede öğrencilerden gelen cevaplar gruplandırılarak aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.8. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Tutumları Üzerinde Ailenin Etkisi

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1.	Yurtta kalıyorum. Artık öyle bir dönemde yaşıyoruz ki dine değer hiçbir şey göremiyoruz. Ailelerimizde vardır ama genelde devlet yurtlarında çok sık bu konu dillendirilmiyor. Namaz kılan birçok arkadaşımızda var. Genel olarak baktığımızda ise çoğunlukta dinden uzaklaşma var. …. Var sosyal yaşam diyorlar ama sosyal yaşamı çok farklı tanımlıyorlar. Sosyal yaşam gidip barda içmek olmuş maalesef.	
K2.	Çevre	
K26.	*Küreselleşmeye bağlıyorum.*	

Üniversite öğrencilerinin, dini değerlere karşı tutumunu etkileyen bir faktör olarak aileye atıfta bulundukları görülmektedir. Kuşkusuz aile dini, ahlaki ve kültürel değerlerin ilk kazanıldığı yer olması bakımından önemli bir yere sahiptir. Buna karşın üniversite öğrencileri aileden ayrı yaşamanın dini değerlere yönelik tutumun gevşemesi veya aşınmasında önemli bir etkiye sahip olduğunu düşünmektedir. Bu durum dini değerlerin üniversite öğrencileri tarafından yeterince içselleştirilemediği ve kişilik haline getirilmediği şeklinde yorumlanabilir. Bununla birlikte onların dini değerlere ilişkin algılamalarında teknoloji, sosyal ve görsel medya ve tüketim kültüründen etkilendiği görüşü ifade edilmiştir. Bu durum üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin tutumunun, küreselleşme ile ortaya çıkan birtakım değişikliklerden de etkilendiğini vurgulaması bakımından önemlidir.

Tablo 3.9. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Tutumları Üzerinde Çevrenin Etkisi

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K3.	Mahalle baskısı dediğimiz şey. Yani bugün türban konusu, Bu kadar dile düşmesinin nedeni tamamen basının sorunudur. Türban geldi, girdi, çıktı. Bugün basında hiç bu konular geçmeseydi burada türbanla geçilseydi ya da başka bir şeye kimsenin ilgisini çekeceğini düşünmüyorum ama işin içine siyaset girince değişik durumlar dönüyor ortada.	-Mahalle baskısı -Siyaset
K4.	Eskişehir'in genelde öğrenci şehri olduğu için millet hep ailesinden uzak olduğu için istediği her şeyi yapıyorlar o yüzden kaynaklanıyor hep bunlar. … Eskişehir olarak değerlendirirsek eğer pek olumlu etkilediği söylenemez ama diğer şehirlerde böyle olduğunu düşünmüyorum. Eskişehir'in şehir hayatı olumsuz etkiliyor.	-Eskişehir'deki sosyal hayat
K5.	Aile diyelim aileden öğrendikleri	
K6.	Bir kere hocalardan geçiyor. Bütün hocalar kendi görüşlerini yani inanç bakımından da olsun siyasi bakımdan da olsun çok rahat derse yansıtabiliyorlar. … Ortama girince	-Hocaların siyasi düşünceleri

	ayak uyduruyor herkes.	
K7.	Öğrencileri hiç suçlayamıyorum ben ortam müsait değil ki, bir kere barlar sokağı diyorlar o bir şehirde ne işi var, etrafa bakıyorsun her taraf heykel meykel, dinden çıkmak için her türlü ortamı sağlamış Eskişehir. İnsan nefsiyle mücadele ediyor. O yetmiyormuş gibi bir de Eskişehir'le mücadele ediyor. Vallahi ya ne bileyim bütün ortam hazır.	-Eskişehir 'in sosyal ortamı
K15.	Üniversite öğrencilerinin geneli diyebilirim ben eğer ailesinin yanında okumuyorsa dini değerler konusunda yumuşuyor.	
K16.	Arkadaşlarından çok fazla etkilendiğini düşünmüyorum. Ama ailesi bu konuda tabiî ki önemli etken.	-Arkadaş etkisi
K23.	Temel şey en başta aile, sonra aldıkları eğitim çünkü aile bir şeyler çünkü onu vermeye çalışır	
K24.	Çok Muhafazakâr bir aileden geliyorsa hakikaten ilme açık bir insansa bu tür insanlar çok rahat ortamda da bulunsalar değişmiyorlar. Ama böyle kendi gönlünde de böyle şeyleri yoksa bunu zorla dayatarak onlara kabul ettirmeye çalıştılarsa buraya geldiklerinde tam tersini yapıyorlar. Hatta kendilerini yerin dibine sokuyorlar yani.	-Ailesinden baskı görenlerin üniversite ortamından daha fazla etkilenmesi

Yukarıda verilen açıklamalar dikkate alındığında, üniversite öğrencilerinin dini değerlerini etkileyen faktörlerden ikincisi olarak çevre üzerinde durdukları görülmektedir. Esasen değerler, genel itibari ile toplum içerisinde yaşanılmak suretiyle yaygınlaşmaya imkânı bulur. Dolayısıyla üniversite öğrencilerinin dini değerlerini belirleyen önemli etkenler arasında çevreyi zikretmeleri oldukça isabetlidir. Bununla birlikte üniversite öğrencilerinin öğrenim gördükleri sosyal çevre açısından Eskişehir'deki sosyal hayata ve bunun öğrenci üzerindeki olumsuz etkisine yönelik yaptıkları değerlendirmeler de dikkate değerdir. Sonuç olarak Eskişehir'deki sosyal hayat ve çevrenin, üniversite öğrencilerinin bir kısmı tarafından dini değerlerin hayata aktarılması bağlamında olumsuz bir şekilde anlamlandırıldığı söylenebilir.

3.2.2. Eskişehir'deki Sosyal Ortamın Üniversite Öğrencileri Üzerindeki Etkileri

Eskişehir de, önde gelen Cumhuriyet şehirlerinden biri olması nedeniyle, Cumhuriyet değerlerine ve Atatürk ilkelerine büyük önem verilmektedir. Bünyesinde üç devlet üniversitesi barındıran Eskişehir, sosyal aktivite yönünden oldukça zengindir. Sosyal ve sanatsal etkinliklere halkın yoğun ilgi gösterdiği bu kentte şehir tiyatroları, Devlet Opera ve Bale etkinlikleri gerçekleşmektedir. Ayrıca şehirde sinema salonları, kafe, müze, tarihi mekan ve eğlence mekanları bulunmaktadır. Eskişehir yetiştirdiği Seyit Battal Gazi, Yunus Emre, Nasrettin Hoca gibi tarihi ve Hasan Polatkan, Adnan Menderes, Yılmaz Büyükerşen gibi siyasi şahsiyetlerle de önemli bir yer tutar.

Dini hayat açısından Eskişehir'de yaşayan halkın dini değerleriyle barışık bir tutum gösterdiği de söylenebilir. Burada dini hayatın çoğunlukla cami merkezli şekillendiği görülmektedir. Bu bağlamda çeşitli dini grup ve cemaatlerin etkisinin diğer İç Anadolu şehirlerine oranla daha zayıf olduğu ileri sürülebilir. Ayrıca Eskişehir'de dini hayatın yoğun gözlenebileceği zamanlardan birisi de Ramazan ayı ve dini günlerdir. Bu zaman dilimlerinde insanların dini etkinliklere yoğun biçimde katılım gösterdikleri gözlemlenmektedir. Okumuş (2013), özellikle Ramazan da boş zaman değerlendirme etkinlikleri olarak insanların Odunpazarı bölgesinde yer alan Kurşunlu Külliyesi etrafındaki mekanlarda vakit geçirdiklerini ifade etmiştir.

Eskişehir seküler hayat tarzının daha fazla benimsenmesi yönüyle İç Anadolu'daki diğer şehirlere göre farklılaşır. Başka bir deyişle, Eskişehir'de muhafazakar hayat tarzının daha az görünür olduğu ifade edilebilir. Bu sebeplerin Eskişehir'in hem öğrenciler hem de diğer yetişkinler tarafından daha çok tercih edilmesinde önemli rol oynadığı söylenebilir.

Üniversite öğrencilerinin dini değerleri anlamlandırmalarında sosyal çevrelerinin nasıl etkili olduğunu tespit edebilmek amacıyla *"Sizce bugünkü sosyal ortam, üniversite öğrencilerinin dini değerleri anlama ve hayatlarına yansıtmaya karşı tutumlarını nasıl etkilemiştir?"* sorusu yöneltilmiştir. Onların bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.10. Sosyal Ortamın Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Tutumlarını Etkilemeyeceğine Yönelik Görüşler

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K2.	Bu kişinin görüşüne göre değişir. Ben saygı duyarım başkası duymaz.	-Saygı duyarım
K5.	- Hayır insan istediği her yerde istediği şekilde yaşayabilir. Sosyal çevre etkilemez yani? - Evet etkilemez. Sosyal hayat insanın dini yaşamasına engel mi olur diyorsunuz? - Kısmi olarak yani az öncekiyle biraz şey yapıyor ama. Çelişiyor diyorsunuz. - Evet, çelişiyor ama kısmi olarak engel oluyor.	-Çevre kısmi olarak etki edebilir.
K9.	Bu çok sıkıntı yaratmıyor. Bu bizim fakültenin içerisinde de kapalı insanlar var. Orada da rahatça geziyorlardı. Bunu ideolojik gördüğü zaman bu başka bir şey oluyor. Ama bir yaşam şekli değil. Artık bu işte olay değil başka bir şey.	
K25.	2 yıldır buradayım ve çok elle tutulabilecek bir şeyim yok yani bana çok büyük bir etkisinin olduğunu gördüğüm bir şey yok. Arkadaş çevremde de öyle.	

Tablo 3.10'a bakıldığında, 4 katılımcı sosyal çevrenin üniversite öğrencilerinin dini değerlere yönelik tutumu üzerinde etkisi olmayacağını ifade etmiştir. Bu durumun söz konusu üniversite öğrencilerinin, genel itibarıyla seküler hayat tarzıyla çelişmeyecek bir din anlayışına sahip olmalarından kaynaklanabileceği söylenebilir.

Tablo 3.11. Eski Sosyal Çevresinde Baskı Gören Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Karşı Tutumlarına Yönelik Görüşler

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K7.	Başta tabi ki aile nasıl yetiştiriyorsa öyle geliyor. Bir insan kapalıdır ama aile zoruyla kapandıysa üniversite gelir açılır aile baskısından kurtulur. Daha çok kötü yola düşer. Bu kişi azınlıktadır ki yüz kişiden üç kişidir. Diğeri açık gelmiştir ne bileyim ailesi ona terbiye vermemiştir din konusunda. Belki ailesinin de bir suçu yoktur. Anne babasına da dedesi babaannesi vermemiştir. Öyle öyle gelenekten gelmiştir. Benim burada suçlayacağım kişi değil anne-babası olur.	- Ailesinden dini terbiyesini alan kişiyi üniversite ortamı çok etkilemez.
K8.	Çevre çok çevre, daha azı dini emirler. … Diğer fakültelerde de eğer ailesinde kopukluk varsa ilgisi azsa yahut yanlış tutumlar sergileniyorsa ona karşı hanı sevgiyi de güveni de mutluluğu da dışarıda aramaya kalkan insanda davranışlarını çok kolay değiştirebiliyor. Olduğu konumdan farklı bir noktaya gelebiliyor ki buna mahalle baskısı da çok etkili buna hani daha çok içte bitirmek önemli herhalde. Anlamlandırarak yaşamak ve içine sindirmek birileri istediği için değil.	-Kişi ailesinde bulamadığı sevgi ve ilgiyi dışarıda arayabiliyor.
K15.	Yeni nesle bakıyorum ailesinin yanında sıyrılıyorlar hemen bir erkek arkadaş, bir kız arkadaş, tabiri caizse onların düşüncesiyle hayatlarını yaşıyorlar. Bu tür olaylar beni çok irrite ediyor…	-Aile baskısı gören kişiyi üniversite ortamı daha çok etkiliyor.
K23.	Temel şey en başta aile, sonra aldıkları eğitim çünkü aile bir şeyler çünkü onu vermeye çalışır. … En azından ibadet edilebilecek bir durum yok	-Aile terbiyesi ve eğitim

Tablo 3.11'de de görüldüğü üzere, bazı katılımcılar, üniversiteden önceki sosyal hayatlarında çeşitli şekillerde baskı gören kişilerin, üniversite dönemlerinde dini değerlere ilişkin tutumlarında olumsuz yönde değişiklik ortaya çıkabileceğini ifade etmiştir. Bu görüşte olan öğrencilerin, baskının kişilerin tutumu üzerinde geçici bir etki oluşturacağı, baskı ortadan kalktığında tavır ve davranışlarda değişiklik ortaya çıkacağı,

dolayısıyla baskı sonucu edinilen özelliklerin kişilik haline getirilmediği düşüncesini taşıdıkları anlaşılmaktadır. Bu fikirde olan katılımcılar içerisinde muhafazakar bir dünya görüşüne sahip öğrenciler olması dikkat çekicidir. Bu durum, muhafazakar kesimden gelen kişilerin sosyal çevrelerinde baskı görme ihtimalinin daha yüksek olabileceği şeklinde de değerlendirilebilir.

Tablo 3.12. Yeni Sosyal Ortamın Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Tutumlarına Etkisine Yönelik Görüşler

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K3.	Dini değerlere aslında hiçbir etki etmemesi lazım gerçekten. İçinde varsa bir insanın hem dini değerlere hem de sosyal ortama katılabilecek olması lazım. Maalesef bu durum gerçekleşmiyor. Yani dindar olan bu dönemde eğlenmiyor, çıkıp gezmiyor kendini kısıtlıyor. Zaten toplumun dışında kalıyor.	-Dindar olanlar sosyal hayatta aktif değiller bu nedenle toplum dışında kalıyorlar.
K6.	Burada yerleşmiş bir hayat var. Ya içine girersin sosyal olursun hani üniversite tabiriyle yani gecede çıkarsın saat önemli değildir yer önemli değildir. Bakarsın o zaman ciddi manada toplum içine karışmışsındır. Sosyal bir insan olarak nitelendirilmişsindir. … Dinini yaşamaya çalışan kız gidip başta her hangi rahat bir bölümde okuyabiliyorsa ve kendisinden taviz vermiyorsa geçerken yanımda görüyorum da ben yapamazdım. Zorlanırdım ciddi manada zorlanırdım. … Onlarla birlikte olmak zorunda çünkü yani okuldan ibaret üniversite birçok günümüzün saati burada geçiyor. O yüzden çok da fazla ihtimal kalmıyor. Çok ortam yok. Eskişehir'de çok çok zor hem dini hassasiyeti yaşayacağım hem eğlenirim de taviz veriyorlar…. Mesela bizim geçen sene vardı böyle bir arkadaşımız ciddi sıkıntı yaşıyordu. Okula gidiyorum ateist hocalarım var, bana bunu aşılamaya çalışıyorlar ve sizin düşündüğünüz şeyler tamamen afyondur. Hani din afyondan ibarettir, düşünmenize	-Hem dini yaşayıp hem de sosyal hayatın içinde olabilmek çok zor. -Ortam kişiyi olumsuz etkiliyor.

	engel oluyorlar diye bu düşünceyi savunuyorlar hocalar, yurda geliyor biz bulunduğum kaldığımız ortam itibariyle ilahiyatçılar çok ya da ne bileyim en azından bu hassasiyete sahip insanlar var. Buraya geldiğim zaman siz böyle diyorsunuz, ben çok arada kalıyorum, git-gel yaşıyorum deyip bize çok derin yani ciddi manada bir anda imanın kayabileceği noktaya kadar sorular soruyordu. Mesela demek ki, o ortam etkiliyordu, onu hani yavaş yavaş o imana kadar gidebiliyordu burada.	
K20.	Çok büyük etken. Bu durumda dini değerlere sahip çıkıp çıkmamak buradan ortaya çıkıyor. Bir köydeyken ya da herhangi bir sosyal yaşamın etkili olmadığı bir yerde bunlar kolaydır ama böyle yerlerde bu durumu muhafaza etmek, savaş burada!	-Büyükşehirlerde dini inançlarını korumak daha zor
K24.	İnsan kendi düşünceleri ve inançlarıyla bazen çelişkiye düşüyor. Acaba hangisi doğru diyorsun kendi kendine. Bambaşka birisi olmuş. Demek ki bulunduğu ortam insanın inancını etkiliyor. Bambaşka bir yere gitsek inanmayacak belki adam.	-Çevre kişinin düşünce dünyasını çok etkiliyor.
K26.	Yaa bu da çift yönlü aslında olumlu etkileyen kısımları da var olumsuz etkiyen kısımları da. Olumlu şöyle. Yaa dindar insanlar kendilerini geliştirmeli, bilim açısından çok daha önde olmalılar diye düşünüyorum ben. Çünkü Kur'a-ı Kerim'in verdiği bir emir vardı oku ve bilim adına bizim gerçekten bizim çok iyi yere gelebilmemiz için okumalıyız yani bunun için bunun için de sosyal çevre bizi bu yöne itiyorsa çok iyi. Ama bunun zıt kısmı da var sosyal çevreden dolayı bazı hal ve hareketlerimizden dolayı aman insanlar beni yadırgamasın beni yanlış anlamasın diye ııııı baskılıyoruz kendimizi. Kendi değerlerimizin üstünü örtüp başka bir insanmışız gibi görünmeye çalışıyoruz. Böyle böyle olunca da bir bakmışız ki sönmüşüz yani. O değerlerimizi içimizde kaybetmişiz. İki taraflı yani sosyal çevre. Bunun dengesini kurabilen	-Sosyal çevre kişi de geliştirici veya baskıcı etki yapabilir.

	için güzel bir şey aslında ama.	

Tablo 3.12'de de görüldüğü üzere, üniversite öğrencilerinin bir kısmı, -daha önce baskıya maruz kalmasa da- sosyal çevrenin üniversite öğrencilerinin dini değerlere yönelik tutum ve algıları üzerinde olumsuz etki edeceğini düşünmektedirler. Bu durumda, kişinin dini değerleri ile ters düşen bir hayat tarzını arzulaması veya kendi nefis mücadelesini kaybetmesi sonucunda bu türde bir yaşayışa doğru kaymalar yaşaması ihtimali söz konusu olabilir. Diğer taraftan K26 kod isimli katılımcı sosyal çevrenin kişi üzerinde hem geliştirici hem de baskılayıcı bir etki olabileceği düşüncesi de bu konuda dikkat çekicidir.

3.2.3. Üniversite Öğrencilerinin Hayatlarında Yer Eden Dini Değerler

Bu kısımda üniversite öğrencilerin fiili olarak hayatlarında karşılaştıkları dini değerler ortaya konulmuştur. Bu bağlamda, söz konusu dini değerler, üniversite öğrencilerinin kendi hayalarında uyguladıkları ve çevresindeki arkadaşlarından gözlemledikleri dini değerler şeklinde iki kategoride incelenmiştir.

3.2.3.1. Üniversite Öğrencilerinin Uygulamaya Çalıştığı Dini Değerler

Üniversite öğrencilerinin hayatlarında hangi dini değerlere daha fazla önem verdiklerini tespit edebilmek amacıyla onlara *"Günlük hayatta uygulamaya çalıştığınız dini değerlere örnek verir misiniz?"* sorusu yöneltilmiştir. Üniversite öğrencilerinin bu soruya verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.13. Üniversite Öğrencilerinin Hayatlarında Yer Verdikleri Dini Değerler

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1.	Şükretmeyi…	Şükretmek
K2.	Kız arkadaşım varsa yanımda kapalı değilse bile açık giydirmem yani mesela bu olabilir. Cuma namazına gitmeye dikkat ederim. Tam olarak beş vakit kılmasam da Cuma'yı aksatmamaya çalışıyorum.	Beş vakit kılmasa da cuma namazına gitmek, *Kız arkadaşını (varsa) açık giydirmemek*
K4.	Günlük hayatımda namazımı kılıyorum. Orucumu tutuyorum. Hacca gitmeyi planlıyorum. Daha gelirim olmadığı için zekât veremiyorum. Ama onları da yapacağım.	Beş vakit namaz kılmak, oruç tutmak, hacca gitmek, zekât vermek
K5	Namaza dikkat ediyorum, ama pek fazla yapamıyorum tabi her insan gibi.	Beş vakit namaz
K6.	Tesettürümüzü yani elimizden geldiği kadar en azından gayret ediyoruz. Olabildiği kadar onun dışında yaptığımız orucumuzu tutuyoruz. Elimizden geldiği kadar – sünnetlerin hepsini yapabiliyor muyuz bilmiyorum ama- nafile katmaya çalışıyoruz. Namaz açısından diyeyim.	*Tesettür, nafile namaz kılmak*
K7.	Kuran'a çok dikkat ediyorum…beş vakit kılamıyorum… hayatımda günlük yaşantımda daha çok Kuran var.	*Kuran okumak*
K8.	Namaz, yapabiliyorsam Kuran okumak, kalp kırmamak	Namaz, Kur'an, *kalp kırmamak*
K15.	Namaz kılmak …Ahlak olarak…..Yani kimsenin ardından konuşmamaya dikkat ederim….Ben bedduadan çok şey yaparım çekinirim. Bedduanın eninde sonunda dönüp insanın kendini bulacağını düşünürüm ki gördüm de çevremde, bedduanın tuttuğunu da gördüm. …kız-erkek ilişkilerine mesela ben sevgili ya da flörte birazcık karşıyımdır, şey düşünüyorum, insanların uzun süre flört ettikten sonra evlendiğinde bunun mutlaka evlilikte onlardan çıkacağını düşünüyorum yani olumsuz şeyler yaşayacaklarını düşünüyorum…Tabiî tutuyorum oruç….Onun dışında arada bir çocuk sevindirmeye çalışıyorum.	*Kimsenin arkasından konuşmamak, bedduadan kaçınmak, sevgili ya da flört ilişkiden kaçınmak, çocuk sevindirmek, yalan söylememek, kalp kırmamak.*

K18	Üniversite dini yaşantımı biraz etkiledi, aslında şöyle ki çok fazla vaktim kalmadı	
K20	Tabii canım her konuda dikkat ediyorum. Müslüman olmak taraftar olmaktır. Kesinlikle her şeyde dikkat etmelisin.	
K21	Sonuçta dini değerler ahlaki değerlerle paralel gittiği için hepsi oluyor, yalan söylüyorsunuz, sonuçta herkes yalan söylüyor. Birinin kalbini kırmamaya dikkat ediyorum.	-Kalp kırmamak
K22	Muharrem ayında biz oruç tutuyoruz. Su olmuyor, sadece yemek içmek oluyor veya koladır her neyse tür içecekler oluyor. Ama su içmiyoruz, sadece bunun dışında yani yok. Namazımızı annem kılıyor, ama ben kılmıyorum.	*Muharrem ayında oruç tutmak*
K23	Yok. Dini bir referans olarak yaşamıyorum onu diyebilirim.	
K25	Dikkat ettiğim bir şey yok. Günlük olarak yaptığımda bir şey yok…Kendimi daha iyi hissediyordum kötü şeyleri yapmadığımda.	

Üniversite öğrencilerinin dini değer örneklerine ilişkin cevapları incelendiğinde, iki öğrencinin tesettür kavramına, dokuz öğrencinin namaz oruç ve kuran okumak gibi ibadetle ilgili hususlara ve beş öğrencinin de ahlaki değerlere atıfta bulunduğu görülmüştür. Bunun yanı sıra dört öğrencinin ise dini değerlere ilişkin herhangi bir örneklendirme yapmadığı tespit edilmiştir. Bu durumdan hareketle, üniversite öğrencilerinin cevaplarında, ibadet edenlerin ibadetle ilgili dini değerlere atıfta bulunması, ibadetleri yapmada daha az özenli olanların ahlakla ilgili hususları vurgulaması dikkat çekicidir. Şu halde bireylerin dini değer ve dindarlık algılamalarında dini hayatlarında ağırlık teşkil eden hususların belirleyici olduğu sonucu ileri sürülebilir. Sonuç olarak, öğrencilerin genelde toplum içerisinde daha yaygın olarak görülen ve kendilerinin sıklıkla yaptıkları davranış kalıpları dikkate alındığında; onların dini değerlerin kapsamını dar bir çerçevede algıladıkları, bunun dışındaki dini değerleri yaşamadıkları ya da daha az yaşadıkları, ifade edilenler dışındaki dini değerlere ilişkin farkındalıklarının olmadığı söylenebilir.

3.2.3.2. Diğer Üniversite Öğrencilerinin Uyguladıkları Değerler

Üniversite öğrencilerinin, dini değerlere ilişkin farkındalıkları açısından çevresindeki arkadaşlarında gözlemledikleri dini değerleri tespit edebilmek amacıyla, onlara

"Çevrenizdeki üniversite öğrencileri hangi dini değerleri daha çok yaşamaya çalışmakta ve hangi dini değerleri daha az yaşamaktadır?" sorusu yöneltilmiştir. Üniversite öğrencilerinin bu soruya verdikleri cevaplar, çok ve az yaşanan dini değerler olarak aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.14. Üniversite Öğrencilerinin Çevrelerindeki Arkadaşlarında Sıklıkla Gözlemledikleri Dini Değerler

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1	Daha çok dua ve namaz var.	-Dua ve namaz
K2	Yalan söylemek, dedikodu çok var. Normalde bu yapılmaması gereken bir şey ama çok var.	
K5	Hani genelde vallahi Cuma namazı sadece	-Cuma namazı
K8	İbadet noktasında bir mescide gidip geldiklerini görebiliyoruz. Onun da ne kadar yaşıyorlar yani o da var	-Namaz
K9	Aslında inançsız yok inanıyor orada bir sorgulayan var. Ateist de var arasında geneline bakarsanız hepsinin bir Tanrı inancı var.	-İman
K21	Genelde etrafımdaki insanlar dinine bağlı aklıyla bağlı ama ibadetlerini yapmayan insanlar veya yapması gerektiğini düşünmeyen insanlar	

Tablo 3.14'te de görüldüğü üzere, üniversite öğrencileri, çevrelerindeki arkadaşlarında sıklıkla inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili bazı değerleri gözlemlediklerini ifade etmişlerdir. Bu konuda K9 ve K21 kodlu katılımcılar, çevrelerindeki farklı inanç ve dünya görüşüne sahip insanlar olduğunu belirterek daha çok bir inanca bağlı olma, Tanrı inancına sahip olma değerlerine atıfta bulunmuştur. Bununla birlikte diğer katılımcılar, çevrelerindeki arkadaşlarında dua ve namaz gibi ibadetle ilgili değerleri ve bazı ahlaki değerleri gözlemlediklerini belirtmişlerdir. Üniversite öğrencilerinin çevrelerindeki arkadaşlarında gözlemledikleri bu değerler dikkate alındığında, onların sosyal hayatlarında dini değerlerin oldukça yüzeysel bir görünüme sahip olduğu söylenebilir.

Tablo 3.15. Üniversite Öğrencilerinin Çevrelerindeki Arkadaşlarında Nadiren Gözlemledikleri Dini Değerler

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K2.	Harama helale hiç dikkat edilmiyor.	
K5	Alkol tabi ki hiç dikkat etmiyorlar.	
K7	Kız-erkek ilişkisi… Helal-haram boyutuyla pek dikkate alınmıyor….Kız-erkek imam nikâhı kıymış tamam diyor kız biz nikâhlıyız diyor. Üniversite okuyor bu, okul bittikten sonra tamam bitiyor. O yoluna o yoluna …Ahlak olarak sıfır hatta Eskişehir'de gidişat yani Eskişehir'e mi özel bilmiyorum. Bu şehirde var bir sıkıntı.	
K8	Yani ahlaki çok söyleyemem…İbadet noktasında bir mescide gidip geldiklerini görebiliyoruz. Onun da ne kadar yaşıyorlar yani o da var. Ahlak noktasında dediğim gibi ibadeti yaptığı halde neler yapan insanlar görüyoruz. Örtüyü taktığı halde neler yapan insanlar görüyoruz. İbadet noktasındadır belki cumaya gidiyordur. Erkeği kızı da mescide gidiyordur o kadar.	-Namaz -Başörtüsü
K9	Sadece işte gereken her dinin zorunlulukları vardır ya onların birçoğunu yerine getirmiyor insanlar. ….Başka şeylerle meşgul insanlar gün içinde koşturmaca arasında o disipline sahip değiller ve ondan yapamıyorlar. Zannediyorum ki beş vakit namaz kılsınlar ama inanıyorlar tabi ki ve değerlerin bir kısmını da içlerinde taşıyorlar. Daha çok ahlaksal değerleri ama sistematik yapılması gereken şeyler üzerinden değil içinde taşıdığı değerleri insan yaşamını tekrar taşır	
K15	Başörtüsü sorunu	
K16	Namaz …Oruç	
K20	Türkiye'nin en fazla öğrencisi olan kampüsüne sahibiz. Bütün bunlara rağmen bir mescit bile yok.	
K23	Kadın öğrencilerin başörtülü buda onların ya sadece dışarıda gözlemlediğim o kadar bunu da dini değer olarak göremiyoruz.	-Başörtüsü
K25.	Tek eksiğimiz okumak bence.	-Okumak

Soruya cevap veren üniversite öğrencilerinin çevresindeki arkadaşlarında daha az gözlemledikleri değerlerde, ağırlıklı olarak tesettür, namaz, camiye gitme ve cuma namazı değerine vurgu yaptıkları, bunun yanında da ahlaki bazı değerlerin az yaşandığına yönelik gözlemlerini aktardıkları görülmektedir. Bu durum, bir yönden namazın ve ahlaki değerlerin, günlük hayatta daha görünür olması ile açıklanabilir. Bununla birlikte öğrenciler arkadaşlarının genel itibariyle dini değerlerden kopmaya başladığını, onlara giderek daha az değer vermeye başladıklarını zikretmişlerdir. Bu durum, sosyal hayatın öğrencilerin dindarlık ve dini değerlere yükledikleri anlamlara ilişkin algılamalarını etkilediği şeklinde açıklanabilir.

3.2.4. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Tutumları

Üniversite öğrencilerinin dini değerlerini yaşayan birisine karşı nasıl tutum geliştirdiklerini tespit edebilmek amacıyla onlara "Siz dini değerleri hayatına yansıtan birisine karşı nasıl bir tutum sergilersiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Söz konusu soruya ilişkin verilen cevaplar aşağıda olumlu ve olumsuz tutumlar şeklinde sunulmuştur.

3.2.4.1. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Olumlu Tutumları

Üniversite öğrencilerinin, dini değerlerini yaşayanlara yönelik geliştirilen olumlu tutumları açıklayan cevaplar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.16. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Olumlu Tutumları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1.	Şöyle mesela, az sonra gelecek arkadaşlarımdan ikisi namaz kılıyor. Ben de onlar gibi olmak istiyorum. Kur'an okumayı çok istedim. Yardım edeceklerdi olmadı. Aksine örnek alırım, ama nedense yapamam yani.	-Namaz kılmaya ve Kur an okumaya isteklilik.
K2.	Yok, zaten çevrem öyle. Ben nasıl namaza gitmeye dikkat ediyorsam Cuma ve bayram namazlarına çevremdekiler de öyle.	-Namaz
K3.	Dini değerlerini insan kendi hayatında yaşar. Hiçbir şekilde mesela burada su içen bir	

	insandan farksızdır. Onun dini değerlerini yaşaması normal gelir.	
K4.	Her zaman olumlu bir tutum sergilerim. Onun isteklerini yerine getirmeye çalışırım. Yardımcı olmaya çalışırım.	-Dini değerlere saygılıdır.
K5.	Ben de hoş karşılarım. Bilmediğim bir şey varsa ben de öğrenmeye çalışırım.	
K7.	Mesela ben dedim ya, beş vakit namaz kılamıyorum. Mesela bir arkadaşım var evde, hatta üç kişi kalıyoruz biz, ikisi de beş vakit kılıyor. Özeniyorum onlara, imreniyorum, ne bileyim, bazen onlar uyuya kalıyorlar. Ben sabaha kadar uyumadığımda sabah ezanı okunuyor, ben kılmıyorum. Ama gidip onları kaldırıyorum. Ezan okunuyor diye…	
K10.	Benim kendi varoluşumla ilgisi, kendi fikirlerini empoze etmeye çalışmadığı sürece, kendi kurallarıyla yaşamıyorsam eğer, mesela ben demem ki niye namaza gediyorsun, ya da niye bunu yapıyorsun. Ayrı durumlarda bunu tartışabiliriz. Farklı düzeyde ama yaşam tarzı onun yaşam tarzı. Beni ilgilendirmiyor. Ama bazıları var benim öyle bir arkadaşımız oldu. İşte benim yaptığım şeyleri yargılamaya çalışıyor. Böyle bir tutumda olduğu zaman da herhalde ilişkimi keserim.	
K13.	Yani aksi yönde olumsuz bir tepki vermem. Çünkü eğer dediği doğru bir şeyse, yani düşünerek kendim de bunun doğru olduğuna inandıysam, tepki vermem. Ama benim düşüncemle alakası yoksa ve yaptığım şey benim açımdan ve dini açıdan doğruysa, ona tepki veririm tabi ki.	
K16.	Hak yemek beni en çok rahatsız eden tutum, işte namaz kılması benim için çok önemli değil. O kendi dinsel durumudur ama, hak yemek benim için çok önemli bir kriter.	-Kul hakkı
K17.	Dindar bir insanım. Ama hani Müslümanlığa çok saygı duyan bir insanım. Öncesinde politik nedenlerden dolayı üzücü bir durumdaydım. Hani başörtü sorunu gibi vs. onlara bu tarz mevzulara kızıyordum açıkçası	

	ama şu anda biraz daha özgür insanlar yani din açısından.	
K18.	Öncelikle hani yapmak isteyip de yapamadığım bir şeyi kendimde özümde bilmiş biri olduğundan ona bir saygı duyuyorum. …	
K19.	Tutumumda bir değişiklik olmaz aynı diğer arkadaşlarım gibi farklı olmaz.	
K20.	Tabii saygı duyuyoruz. Bu değerler insanı çok farklı yerlere sürüklüyor. Nefsini yenebilen zararlı olan şeyleri defedebilen insanlara ne mutlu.	
K21.	Dini değerler bizim için önemlidir, ister Hıristiyan ister Yahudi olsun bir şeye inanıyorsa onun gerektiğini yapmak istiyorsa yapabilir, bekleriz yani.	
K23.	… bir Müslümanın belli bir şeyi yok, bir davranış biçimi yok, bir ateistin bir davranış biçimi yok, net olan bir durum yok, ben Müslümanım, böyle davranıyorum, öbür ateist böyle davranıyor, böyle bir şey yok, pratikte her şey çok karışık.	
K24.	Ya bir defa açık sözlü biriyim. Arkadaşlarımın büyük bir kısmını bu şekilde kazandım. Eğer yanlış olan bir gidişat vara bildiririm yani. Yani gerçekten çok yanlış bir şey varsa, onlar yapacaksa, onlar doğru arkadaşlar değildir yani…	
K25.	Ben rahatsız olmam, çok merak ederim böyle şeyleri, çünkü ben bunları kendi kafamda tam olarak oturtmuş bir insan değilim. O yüzden çok oturtmuş olsam, sınırlarım olurdu ve ben belki onunla görüşmezdim ya da daha çok sık görüşürdüm. Diğerleriyle de daha çok görüşmezdim. Ama ben bu konuda hala meraklı olduğum için onu dinlerim, ne yaptığını merak ederim. Belki ilgimi çeker, onları yapmaya başlarım, belki sonra sıkılırım, yani ben merak ederim.	

Tablo 3.16'da verilen cevaplar dikkate alındığında, öğrencilerin önemli bir kısmının, çevrelerinde dini değerlerini yaşayan kişilerin kendi hayat tarzlarını yaşama haklarının

olduğunu; bundan dolayı da onlara karşı saygılı, onlardan rahatsızlık duymayan ve muhatabını olduğu gibi kabul eden bir tutum geliştirdiklerini belirtmişlerdir. Bu durum, öğrencilerin farklılıklara saygı, ötekini kabul gibi değerleri kazandıklarına işaret etmesi bakımından önemlidir.

3.2.4.2. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Olumsuz Tutumları

Üniversite öğrencilerinin, dini değerlerini yaşayanlara yönelik geliştirilen olumsuz tutumları açıklayan cevaplar aşağıda sunulmuştur.

Tablo 3.17. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşayanlara Karşı Olumsuz Tutumları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K6	Biraz aşırıya ya da toplumun kabul ettiği değerler vardır belli bir dini yaşayış tarzı vardır. Bunun dışına çıktığın ister istemez bir soruyor ya da ters bakıyorsun…İlk mesela erkeklere olan tutumumuzda ne bileyim bir el öpmemeye veya tokalaşma hadisesi yaşadığımda ters bakıyorlar daha çocuksun vs. o zamanlar ya da küçük ters tepki alıyorsun ailen bile ters tepki gösteriyor.	-Erkeklerle tokalaşmak istememesinin olumsuz algılanması
K16	Zorlandığımı düşünüyorum.	
K26	Eskişehir'de mesela yaşadığım çevrede iş hayatımın dışındaki yaşadığım çevrede benim gibi insanların sayısı az olduğu için eminim dönüp bakıyorlar. Hani bu şekilde sıkılmıyor musun diye ilginç karşılıyorlar.	

Tablo 17'de işaret edilen üç üniversite öğrencisinin verdikleri cevaplar dikkate alındığında, dini değerlerini yaşamakla birlikte, onları olduğu gibi kabul etmeyen, onlara saygı duymayan, onların birtakım tutum ve davranışlarını yadırgayan veya eleştiren kişilerin bu tavırlarını kabul edemedikleri anlaşılmaktadır. Bu durum, daha önce de ifade edildiği üzere toplumda, farklılıklara saygıyı zedeleyen ve empati duygusunu körelten bir sonucun ortaya çıkmasına neden olabilir.

3.2.5. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerleri Yaşandıklarında Çevrelerinden Aldıkları Tepkiler

Bu başlıkta üniversite öğrencilerinin dini değerleri yaşadıklarında çevrelerindeki insanların onlara karşı nasıl bir tutum içerisine girdikleri sorulmuştur. Bununla ilgili elde edilen veriler olumlu ve olumsuz tutumlar şeklinde gruplandırılmıştır. Öğrencilerden alınan cevaplar aşağıda sunulmuştur.

3.2.5.1. Çevredeki İnsanların Üniversite Öğrencilerine Karşı Olumlu Tutumları

Tablo 3.18. Çevredeki İnsanların Üniversite Öğrencilerine Karşı Olumlu Tutumları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1	Yakın çevrem daha çok onaylıyor. Yani namaz kıl neden kılmıyorsun	
K2	Yok zaten çevrem öyle. Ben nasıl namaza gitmeye dikkat ediyorsam Cuma ve bayram namazlarına çevremdekilerde öyle.	
K3	Saygıyla mı karşıladılar? Evet.	
K4	Yani olumsuz bir şeyde bulunmuyorlar yani beni engellemeye çalışmıyorlar. Ama öyle katkıda da pek bulunmak isteyen yok. Takdir ediyorlar mı? Takdir eden var ama çok fazla değil.	
K5	Benim arkadaş çevremde benim gibi insanlar olduğu için pek öyle göze batmaz hoş da olur yani ya da örnek bir davranış olarak da kabul edilir yani o kişinin girdiği ortamla alakalı bir durum	
K8	Gayet iyi, akrabalarım ne kadar yaşıyor bunu o ayrı mesele yani onlar dinde de aşırılığı istemezler.	
K15	O aferin' falan, 'hiç beklemezdim senden' geneli böyle oluyor	
K17	Burada hac takabiliyor musunuz fakültede? Evet	
K18	Genelde olumlu bir tepki ….İnsanlar ne kadar kendileri uygulamasalar da bilmem ne hani en	

	azından içki içmeyen birinin mesela yalanda söylemeyeceğini bir nebze kalbinde kendileri hissediyor hani. Daha bir güven duyuyorlar mesela babası imam olan birinin başka alanlarda da daha güvenilir olmayan birine göre daha güvenilir olacağını dalan düşünüyorlar. Niye öyle düşünüyorlar niye düşünmüyorlar bilmiyorum.	
K21	Olumlu olur yani, olumsuz olduğunu hiç görmedim.	
K24	Arkadaşlarımın büyük bir kısmını bu şekilde kazandım. Eğer yanlış olan bir gidişat vara bildiririm yani. Yani gerçekten çok yanlış bir şey varsa onlar yapacaksa onlar doğru arkadaşlar değildir yani	
K26	Aile içerisinde ailem benim dindar bir yapıya sahip olduğu için takdir ediyorlar destekliyorlar sürekli.	

Üniversite öğrencilerden alınan bu cevaplar, onların dini değerlerini hayata geçirdiklerinde kendileri ile aynı düşünce yapısına sahip yakınlarınca veya çevrelerindeki insanlarca olumsuz bir tepki almadıklarını göstermektedir. Öğrencilerin yakın çevresinden olumlu tepkiler almaları, kuşkusuz olumlu ve beklenen bir durum olarak değerlendirilebilir.

3.2.5.2. Çevredeki İnsanların Üniversite Öğrencilerine Karşı Olumsuz Tutumları

Tablo 3.19. Çevredeki İnsanların Üniversite Öğrencilerine Karşı Olumsuz Tutumları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1	… genelde dışlayan kesim de var….Tanıdıklarımdan hâşâ Allah'a inanmayanlar da vardır.	
K7	Ben köye gidince hiçbir sorun yok. Neden herkes dindar namazında niyazında ya da ilçeye gittiğimde ilçe küçük çoğu muhafazakâr kesim. Sağcı kesim, ben hep kalkıp buraya gelince burada iş değişiyor. Orda namaz kılmayana, ramazanda oruç tutmayana kötü gözle bakılırken buraya	-Köyde normal karşılanıp şehirde dışlanıyor.

	gelince namaz kılana ya da ramazanda oruçlu olana kötü gözle bakılıyor. Acaba bu büyük şehrin sıkıntısı mı insanların düşünce tarzı mı bilmiyorum. … Bayanlarla konuşmuyor tamam. Hadi konuşmamasına da bir şey demiyorum. Ama bu sefer, bu dışardan yanlış anlaşılıyor. İşte bu yüzden biz geri kalıyoruz. Yani bize yanlış gözle bakılıyor…Ona göre, dinin haram diyeyim, yasak diyeyim, ama başkası da öyle anlamıyor karşı tarafta.	
K9.	"Sizin dininiz farklı olduğu için çevrenizdeki insanlardan kötü bir muamele ile karşılaştınız mı, rahatsız eden bir şey? - Tabi, karşılaştım. …liseyi İzmit'te okudum. O dönemlerde Sakarya'da yaşıyorduk işte. Yani Adapazarı'nda … biraz dindar bir şehir. Ondan sonra Müslümanlardan … tepki gördüğüm oluyordu vs. hani hac takamıyordum işte arkadaş çevresinde hani çok çünkü şey var hani insanlar fazla gelişmediği için … - Tabi rahat değildi ondan dolayı sıkıntılar oluyordu yani. Ama hani genel olarak şey var arkadaş çevremde hep olumlu karşılandı hani olumlu derken böyle ilk başlarda tanıdığım bir insanla dinimi falan hiçbir zaman söylemedim. Ama hani söylediğim zaman böyle bir ilk başta şey oluyordu işte böyle nasıl diyeyim kimi saygı gösteriyordu kimisi de işte hani dalga geçer şakasına vuruyordu böyle hani. Şaka gibi anlatamıyorum da tam şaka gibi bir şeymiş gibi davranıyorlardı. Burada haç takabiliyor musunuz fakültede? - Evet.	-Haç takamamak

Üniversite öğrencilerinin bir kısmı, dini değerleri yaşadıklarında yakın çevresinde veya dışında, özellikle de Eskişehir'deki sosyal hayat içeresinde karşılaştıkları farklı din, inanç veya düşünce sistemine sahip insanlar tarafından olumsuz bir tutumla muhatap olduklarına, hor görüldüklerine ve kimi zaman da dışlandıklarına işaret etmişlerdir. Bu tür tutumlar, az da olsa, toplumda farklılıkları kabul ve onlara saygı ortamına zarar verebilecek, kutuplaşmayı artırabilecek durumlar olarak değerlendirilebilir.

3.2.6. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Verdiği Önem

Üniversite öğrencilerinin dini değerlere ne düzeyde önem atfettiklerini tespit edebilmek amacıyla onlara "Sizce çevrenizdeki üniversite öğrencileri, dini değerlere hangi düzeyde değer vermektedir?" sorusu sorulmuştur. Onların bu soruya verdikleri cevaplar benimseme, inanma ve uygulama boyutları olmak üzere üç başlık altında kategorilendirilmiştir.

Tablo 3.20. Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere Verdiği Önem

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
Benimseme Düzeyinde (Anlamlandırmadan İnanma)		
K1	Bir oruç ve aşure zamanı bunu benimseyen çok ben yurtta gördüklerimi anlatıyorum.	
K3.	Öğrenci arkadaşların hep ağzındadır, dini değeri yok şöyle yapmalıyız, yok böyle yapmalıyız. Çok şey bildiklerini iddia ederler. Kulaktan dolma bilgilerdir. Çoğu Kuran-ı Kerim'in Türkçesini bile okumamıştır. Ama dinden bahsederler, yani geneli böyledir. O yüzden pek bir şey bildiklerini düşünmüyorum.	
K8.	Eksik, hiçbir şekilde tam anlamıyla budur diyemeyecek kadar yani.	
K15	Kızın seçme şansı olmamış. Şuan öyle bir hayatta yaşamak zorunda kaldığı için anlamlandıramamış olabilir. … *Süleymancılarda faiz haram değil, nasıl haram değil yani bu Kur'an-ı Kerim'de yazıyor*	
K16	Ahlaki boyut biraz daha belki yükselebilir	
K18	Herkesin birbirinden gördüğü ve birbirine karşı uyguladığı hani bu biraz daha ahlaklılıktan ziyade sosyal yaşam ve sosyal yaşamın gerektirdiği gibi bir ahlak en fazla hani tamam belli değer yargıları var. Bilmem nesi var ama, yine de büyük oranda sosyal yaşamın gerektirdiği bir ahlak düzeyinde kalıyor insanlar.	
K22.	Çevre… Allah'ı benimsiyoruz ama gerekeni yapmıyoruz	

K23	Ben Müslümanım deyip öbür yandan neyse başka Müslümanlıkları düşünmeyen var öyle şeylerde var, daha çok yani içselleştiren benimseyenler değil de bir taraftarlık var	
K26.	Uzaklaştıklarını görüyorum.	
İnanma Düzeyinde		
K1	İnanç var, geneli Müslüman'ım diyor.	
K2	İnanç konusuna bir eksiklik yok da	
K4	İnanıyorlar ama arkasını araştırmıyorlar Kültürel bir dindarlık mı? K4 Evet, kültürel dindarlık yaşıyorlar.	
K18	İnanma dersek, %90'a yakın bence bir inanç var…Kuran kısmı gelince inanmayı reddedebilenler oluyor… Hani ne kadarı Müslüman olarak inanıyor. Belki %75 falandır.	
K20	İnanç zaten inanç kötüyse ahlakta kötü oluyor. İbadet zaten hiç olmuyor. İbadet zaten hiç olmuyor.	
K26	Eskişehir de bilinmeyen çok var.	
Uygulama Düzeyinde		
K1	Bir kısmı herkes değil.	
K2	Uygulamaya gelince yaşama yansıtmıyorlar.	
K3	Yani inanıyorlar ama uygulama da bir şey yok mu demek istiyorsun? - Evet, uygulasalar bile ne kadar uyguluyorlar orası şüpheli… Benim çevremdeki arkadaşlarımın hepsi benim gibidir. Yani ben nasıl yaşıyorsam öyle yaşıyor. Ama hani selam verdiğim selamını aldığım insanlar var günde beş vakit namaz kılan arkadaşım yok ama Cuma namazına giden alkol kullanmayan bu tür insanlar var.	
K4	Bizim üniversitemizin dini olarak düşük seviyesi, benim düşüncem. Geneli Müslümanım diyor, ama pek gereklerini yerine getirmiyor… Genel olarak ahlak tamam ama, ibadetini yapmıyor geneli	
K5	Benim gibi ortanın biraz altında, yaşamıyorlar. Biliyorlar her şeyi biraz zaman mı ayıramıyorlar herhalde öyle bir şey aşırı	

	sosyaliteden	
K18	İbadet konusu belki %10'dur, hani doğru dürüst bir ibadetten bahsediyoruz hani ama cumaya gitmek hani insanlar artık öyle bakıyor.	

Yukarıdaki öğrencilerin vermiş oldukları cevaplar aslında üniversite öğrencilerinin dini değerlere inanma boyutunda değer verdiklerini göstermektedir. Ancak K4 kodlu öğrencinin vermiş olduğu cevap bu inanmanın niteliğini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. O, temelde Türk toplumunda insanların büyük kısmının kültürel anlamda bir inanç sistemi geliştirdikleri, bunların detaylarını, inanmanın neler gerektirdiğini sorgulamadıklarını düşünmektedir. Bu durum aslında "Türk toplumunun %99'u (son dönemde daha az oranlar telaffuz edilse de toplumun çoğunun dilinde yer eden ifade) Müslüman" şeklindeki yargılarla da tutarlılık arz ettiği söylenebilir.

K3 kodlu Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okuyan 3. Sınıf öğrencisinin *"... Kuran kısmı gelince inanmayı reddedebilenler oluyor. Hani ne kadarı Müslüman olarak inanıyor. Belki %75 falandır."* şeklinde verdiği cevap, dini değerlere inanma boyutundaki önemli bir hususa gönderme yapmaktadır. Zira söz konusu öğrenci çevresindeki üniversite öğrencilerinin dini değerlere inanma boyutunda önem verdiğini, ancak kendi şartlarına veya içinde bulunduğu duruma ters düşen bir dini değer olduğunda bunu da reddettiğini düşünmektedir. Bu durum toplumda yaygın olan "inandığı gibi yaşamayıp yaşadığı gibi inanıyor." yargısının desteklendiğini göstermesi bakımından önemlidir. Söz konusu yargı, küreselleşme sürecinin sonuçlarından birisi olan bireyleşme/özgürleşme kavramı ile de ilişkili olarak değerlendirilebilir.

Yukarıdaki tabloda sunulan üniversite öğrencilerinin uygulama boyutuna yönelik verdikleri cevaplarda, öğrenciler daha önce inanma boyutu açısından bir problem olmadığını ifade etmelerine karşın, yaşanma noktasında eksiklik olduğunu vurgulamaktadırlar. Özellikle dini birer değer olarak namaz ibadetinin de Cuma namazına indirgendiğini belirtmişlerdir. K5 kodlu öğrenci dini değerlerin yaşanma boyutunda inanmaya kıyasla daha az düzeyde olmasının, aşırı sosyaliteden dolayı zaman ayıramamaktan kaynaklandığını ifade etmektedir. Bu cevaplar inanma boyutu ile ilgili verilen cevaplar ile birleştirildiğinde, üniversite öğrencilerinin inanç ve davranış

arasında bir bütünlük oluşturamadıklarını göstermesi bakımından önemlidir.

Dini değerlerin uygulanması ile ilgili olarak ahlaki yöne vurgu yapan öğrenciler de şu cevapları vermiştir: K4 kodlu öğrencisinin "*Genel olarak ahlak tamam, ama ibadetini yapmıyor geneli."* şeklindeki ve K16 kodlu "*Ahlaki boyut biraz daha belki yükselebilir*" şeklindeki cevapları, dini değerlerin yaşanmasında ahlaki boyutun davranışa geçirildiği, ancak ibadetlerin göz ardı edildiğini ortaya koyması bakımından dikkate değerdir. Burada işaret edilen öğrencilerin verdikleri bu cevaplar dikkate alındığında, üniversite öğrencilerinin bir kısmının bir değerler manzumesi olarak dinin inanç ve ahlak yönüne daha fazla ağırlık verdikleri, ibadet yönüne ise daha az önem atfettikleri söylenebilir.

Yine K18 kodlu öğrenci biraz daha farklı bir hususu vurgulayarak toplumsal ilişkileri düzenleyen ahlaki değerlerin uygulanmasına karşın, dini karakterli diyebileceğimiz veya bireysel düzeyde kalan diğerlerinin uygulanmamasını şu sözleri ile dile getirmiştir: *"…herkesin birbirinden gördüğü ve birbirine karşı uyguladığı hani bu biraz daha ahlaklılıktan ziyade sosyal yaşam ve sosyal yaşamın gerektirdiği gibi bir ahlak en fazla hani tamam belli değer yargıları var. Bilmem nesi var ama, yine de büyük oranda sosyal yaşamın gerektirdiği bir ahlak düzeyinde kalıyor insanlar."* Söz konusu katılımcının, üniversite öğrencilerinin ahlaklılığına ilişkin yaptığı bu değerlendirme, ahlakın çoğunlukla toplum ahlakı şeklinde ifade edebileceğimiz toplumsal kurallarına uyuma indirgendiğini göstermesi bakımından çarpıcıdır.

Öte yandan K20 kodlu *"…zaten inanç kötüyse ahlak da kötü oluyor. İbadet zaten hiç olmuyor."* şeklinde verdiği cevap da, inançla davranış arasında bir ilişkilendirme yapılması bakımında dikkat çekicidir. Dolayısıyla K20 kodlu öğrencinin düşünce sisteminde, inanmanın otomatik olarak bir davranış değişikliğini de beraberinde getirmesi gerektiğine, buradan hareketle dinin inanç ve davranış/etki boyutları arasında bir bütünlük olması gerektiğine işaret ettiği söylenebilir.

Buraya kadar verilen cevaplardan hareketle, öğrencilerin dini değerlere daha çok inanma ve benimseme düzeyinde değer verirken, uygulama düzeyinde yeterince önem vermedikleri söylenebilir. Üniversite öğrencilerinin dini değerlerin uygulanmasında, bir anlamda kendileri de eksikliklerinin farkındadırlar. Bu durum onların duruma ilişkin bir

farkındalıkları olduğu, öz eleştiri ya da iç muhasebe yaptıkları, buna karşın bu farkındalıklarına yönelik bir tavır geliştirmedikleri şeklinde de değerlendirilebilir.

3.3. Üniversite Öğrencilerinin Dindarlığa İlişkin Algıları

3.3.1. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlık Düzeylerine İlişkin Algıları

Üniversite öğrencilerinin kendi dindarlık düzeylerini nasıl algıladıklarını tespit edebilmek amacıyla onlara "Kendinizi dindarlık düzeyi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Örneğin inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili hususlarda dini emirleri ne kadar yerine getirirsiniz?" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya ilişkin verilen cevaplar aşağıda gruplandırılarak sunulmuştur:

3.3.1.1. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının İnanç Boyutuna Yönelik Algıları

Tablo 3.21. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının İnanç Boyutuna Yönelik Algıları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K3	İnanıyorum	
K6	En azından taviz vermemek için bu niyeti her dakika yeniliyorum. Düşünüyorum ki hani tamam bu ortam böyle olabilir. Ama senin yaşantına uygun değildir deyip ölçmeye çalışıyorum. Karşıma böyle bir seçenek sunup ya da nefis devreye girmeye başladığında hayır diyorum senin belli bir düşüncen var. Buna geri çekmeye çalışıyorum kendimi.	
K15	İnanç yönünden derin yaşadığımı düşünüyorum…İnanç boyutunda sorun yok.	
K16	İnanç konusunda oldukça sağlam olduğumu düşünüyorum	
K21	İnanç boyutumda kuvvetlidir…Biraz sıkıntım var ama ben bunun gerekli olduğunu düşünmüyorum. İnsanın vicdanı ve kalbiyle ilgili. Yani niyet önemli.	
K22	İnanç olarak sonunda kadar bağlıyım	
K23	Allah'a inanıyorum ama. Bu dinlerin	

	oluşturduğu şeylerin tümünde değil mesela inandığım Allah'ın beni cezalandıracağını sanmıyorum en azından öyle inanıyorum. Korkunç olacağını düşünmüyorum… Allah'tan anladığım benim beni cezalandırmayacağını en azından küçük şeyler için en azından bir alkol aldığımda beni cezalandırmayacağı yada sevdiğim insanların elini tuttuğumda beni cezalandırmayacağı yada onun için hani ona inanıyorsam bu kalbimden olan bir durum camiye gitmediğim içinde beni cezalandırmayacağını anlıyorum.	
K24	Şüphem yok. Sadece aynaya bakmak bile yaratanı anlamaya yeter	
K25	İçimde bir şey var ve Allah mı bilmiyorum ama ben ona inanıyorum….Müslüman olduğumu düşünmüyorum.	

İnanç boyutunu öne çıkararak cevaplayan üniversite öğrencilerinin verdikleri cevaplar dikkate alındığında, onların büyük oranda inançları ile ilgili problemlerinin olmadığı, bir Tanrı'ya ve dine sıkı bir bağlılık ve sağlam bir duruş gösterdikleri anlaşılmıştır. Bununla birlikte öğrenciler içerisinde K23 ve K25 kodlu katılımcıların cevaplarının inanç açısından diğerlerinden farklı bir noktada durduğu söylenebilir. Kendisini ateist ve Kürt milliyetçisi olarak tanımlayan K23'ün verdiği cevap dikkate alındığında, onun dinlerin insan hayatının her alanında kısıtlayıcı bir fonksiyonu olduğuna inanmadığını, bunun yanı sıra bu tür dini emir ve buyruklara karşı boyun eğmeyen bir davranış geliştirdiğinde tanrı tarafından cezalandırılmayacağına inandığı, dolayısıyla her zaman affedici bir Tanrı anlayışına sahip olduğu görülmektedir. Bu öğrencinin ateist olmakla birlikte bu türden bir tanrı inancına sahip olması bir tutarsızlık olarak görülebilir. Buna karşın bu durum kültürel dindarlık kavramı ile de açıklanabilir.

Ayrıca Müslüman olmadığını belirten K25 de kendisinde güven duygusu oluşmasına yardımcı olduğu düşünebilecek içsel bir güce inandığını, ancak bunun tam olarak Allah şeklinde tanımlayamayacağını ifade etmektedir. Bu öğrencinin bu bakış açısı da, genel bir çerçeve içerisinde, son dönemlerde toplumun gündemine oturan deizme dayalı bir inanç yapısı ile açıklanabilir.

3.3.1.2. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının İbadet Boyutuna Yönelik Algıları

Üniversite öğrencilerinin büyük çoğunluğu kendi dindarlık algılarını ortaya koyarken bazı ibadetlere atıfta bulunmuşlardır. Buna göre öğrencilerin verdikleri cevaplar aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.22. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının İbadet Boyutuna Yönelik Algıları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1	Dinin tüm görevlerini yerine getirmiyorum bunun da farkındayım….İbadetlerimi pek fazla yapmıyorum oruç falan varda bir namaz kılamıyorum.	
K3	İbadetlerimi yapmıyorum	
K4	Normal orta seviyede yani gerekeni yapıp çok aşırı bir şey yapamıyorum. Yani farzları yapıp sünnetlere çok dikkat edemiyor musunuz? Yani onları da yapıyoruz da…O zaman ortanın üstündesiniz. Ortanın biraz üstü diyelim ama mükemmel değiliz.	
K6	Yani tebliğ ettiğimi düşünmüyorum… İlahiyatçılar arasında vardır ya, cemaatçilik olmayacak. Tarikatlar gereksiz, biz ilahiyatçılar en zirvedeyiz, en medeniyiz, böyle bir düşünce bana göre değil, bu şekilde düşünmüyorum ben.	
K8	İbadetlerimi eksiksiz yerine getirmeye çalışıyorum.	
K15	Ahlak bakımından da yani aslında daha da iyi olunabilir. Ben şey düşünüyorum kıyafet konusunda çok dar giyilmemesi gerekiyor, vücut hatlarını belli etmemek gerekiyor ama yapmıyorum. Yapmam gerektiğini biliyorum ama yapmıyorum. Mesela başımı kapatmam gerekiyor ama belki şeyden kaynaklanıyor küçükken bir baskı oldu ya o yüzden belki kapatmak istemiyorum, kapatırım da ben ama hani o baskı üstümden tamamen kalkacak ben	-Tesettür

	istediğim zaman yapacağım. Böyle bir gerçeğin olduğunu biliyorum ama henüz kendimi hazır hissetmiyorum galiba.	
K16	Zaman zaman namaz kılıyorum….Ramazan orucu Hacca gitmeyi düşünüyor musunuz? Önce bir ailemiz yollayıp ondan sonra ileriki bir dönemde… İbadet konusunda eksikliklerimin olduğunu düşünüyorum.	
K17	Ankara'ya gidiyorum. Hafta sonları kiliseye… Dua etmek için…	
K18	Oruç …Cuma namazı	
K20	Cumayı kaçırmamaya özen gösteriyoruz İbadetler konusunda eksiklerinizin olduğunu düşünüyorsun. Kesinlikle evet	
K21	Cuma namazı	
K22	Ramazan orucu tutuyor musunuz? Evet tutuyoruz. Kurban kesiyor musunuz? Kırban kesiyoruz evet…İbadet olarak ortanın altı…	
K23	Yaptığınız bir ibadetiniz var mı? Yok.	
K24	Ramazan orucu? Hepsini tutamıyorum.	
K25	Namaz kılma ihtiyacı duymuyorum kuran okudum zamanında ama şuan ilgimi çekmiyor… Kendimi kötü hissettiğim de dua okuyorum.	

Üniversite öğrencilerinin, dindarlığın ibadet boyutuna ilişkin olarak çoğunlukla namaz, oruç, cuma namazı ve Kur'an okumaya ve tebliğ kavramına gönderme yaptıkları görülmektedir. Buna karşın hac ve umre ibadetinin nadiren ifade edildiği görülmüştür. Bu durum onların dindarlık anlayışlarında, dinin daha görünür boyutu olan ibadetler arasında yakın ilişki kurdukları şeklinde yorumlanabilir. Ayrıca Hristiyan bir öğrencinin, ibadetlerini yerine getirmek üzere hafta sonları Ankara'daki bir kiliseye giderek burada dua etmesi de, dindarlığın bir göstergesi olması açısından dikkat çekici bir bulgu olarak ifade edilebilir. Daha önce herhangi bir inanca sahip olmadığını ifade eden K23 ve K25 kodlu öğrencilerin ibadetlerle ilgili olarak, belirli bir ibadeti

yapmayacaklarını ifade etmeleri de, onların inançları ile tutarlı bir tavır geliştirdikleri şeklinde değerlendirilebilir.

Üniversite öğrencilerinin verdikleri cevaplar dikkate alındığında, onların kendilerini büyük oranda ibadetlerin yerine getirilmesi açısından yetersiz gördükleri söylenebilir. Buradan hareketle, Eskişehir'de daha yoğun görüldüğü düşünülen seküler hayat tarzının, öğrencilerin hayatlarında dinin alanını daraltması şeklinde bir etkiye neden olduğu değerlendirilebilir. Hatırlanacağı üzere daha önce üniversite öğrencilerinin Eskişehir'deki sosyal hayatın onların dini değer ve algıları üzerinde önemli ölçüde belirleyici olduğu ifade edilmişti.

3.3.1.3. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının Ahlak Boyutuna Yönelik Algıları

Tablo 3.23. Üniversite Öğrencilerinin Kendi Dindarlıklarının Ahlak Boyutuna Yönelik Algıları

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1	Müslümanlık gereğince yardımlaşma, saygı, sevgi, Allah'a inanıyorum. Yani ahlaki boyutuna dikkat ediyorum.	
K7	Ben önce ahlaklı olmayı tercih ediyorum.	
K16	Ben kişiler arası ilişkilerde bu hak kavramının çok önemli olduğunu düşünüyorum….Ahlak konusunda da oldukça sağlam olduğumu düşünüyorum	-Kul hakkı
K18	Alayı iftirayı kesinlikle hani yapmayacağım bir şeydir hani. Bilmediğim….yalan olduğunu bile bile birinin hakkında konuşmak yapmayacağım bir şeydir. …Mesela zina bile diyebiliriz buna hani bu tarz şeyler kesin olarak karşı olduğum ya da yapmayacağımı düşündüğüm şeylerdir.	
K21	Ahlak boyutum iyi…	
K22	Yalan söylüyorum herkes kadar ama iyi ahlaklıyımdır.	
K24	Ya ben şeye karşı çok meraklı biriyim.	

	Araştırmayı seven birisiyim. Özellikle kendini dine adamış değerli insanlar var. Peygamber efendimiz var, peygamberimizin ailesinden gelen insanlar var, ehlibeyt var. Hem yani ilim adamı hem din adamı olan Hacı Bektaşi Veli sonra Hacı Bayram gibi Akşemsettin gibi onları okumayı çok severim. Onların davranışları dine bakış açıları onları okuyarak onların davranışlarını özümserim yani.	

Ahlaki boyuta atıfta bulunan öğrencilerin cevapları dikkate alındığında, ahlaken kendilerini oldukça iyi bir noktada algıladıkları, kimi zaman yalana başvursalar da (K22), genel olarak ahlaklı olmayı öne çıkaran bir dindarlık anlayışı geliştirdikleri görülmektedir. K22 kodlu Alevi öğrencinin ahlak ile ilgili önemli şahsiyetlere gönderme yapması da, ahlaki yaşayışta örnek kişilerin modelliğine işaret etmesi bakımından ayrıca önemlidir.

Sonuç olarak değerlendirildiğinde, üniversite öğrencilerinin kendi dindarlık düzeylerine ilişkin algıları dikkate alındığında, cevaplarında dinin inanç, ibadet ve ahlak boyutuna gönderme yaptıkları görülmüştür. Öğrencilerin inanç ve ahlak boyutları açısından büyük ölçüde güçlü bir bağlılık gösterdikleri, bu hususlarda kendi durumlarına ilişkin önemli bir problem görmedikleri anlaşılmıştır. Diğer taraftan ibadet hususunda kendilerini daha yetersiz gördükleri, dini ritüelleri yerine getirmeye yeterince özen göstermedikleri anlaşılmıştır. Buradan hareketle, üniversite öğrencilerinin dindarlığın ahlaki boyutunu öne çıkarmalarının, Taş'ın (2010) dindarlık tipolojisindeki hümanist modernist dindarlık anlayışı ile örtüştüğü söylenebilir.

3.3.2. Üniversite Öğrencilerinin Kendisini Dindar Olarak Gören İnsanlara İlişkin Algıları

Üniversite öğrencilerinin dindarlığa yükledikleri anlamlar ve zihinlerindeki dindar insan imgelerinin ortaya konulması amacıyla, "*Bugün kendisini dindar olarak gören insanlarda gözlemlediğiniz özellikler nelerdir? Sizin gözlemlerinize göre, bu özelliklerin ortaya çıkmasının sebepleri neler olabilir?*" sorusu yöneltilmiştir. Bu soruya verilen cevaplar aşağıda sunulmuştur:

Tablo 3.24. Dindar Bir İnsandan Bekledikleri Olumlu Nitelikler

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K2	Mesela beş vakit namazını kılan bir adamın küfür etmemesi lazımdır. Başka bir kıza yan gözle bakmaması gerekir.	-Namaz kılan kişinin ahlaklı olması gerekir.
K5	Şimdi öyle görünen birinin öyle yaşaması lazım ama böyle bir insanda kötü olacak bir davranışında olacağını inanmıyorum.…Tabi ki hepsi için değil ama yani öyle görünüyorsa art niyeti yoktur diye düşünüyorum.	
K9	Allah korkusu varsa, toplumun kendisine bakış açısını zedelemek istemiyorsa, biraz kendine çeki düzen veriyor. Ama tabi içinde neler olduğunu bilemem. Sokakta tek onunla kalsanız çok kötü şeylerde yapabilir size. Potansiyeli var bence…	
K18	Dinlerim birini kendi düşüncemi ondan ne saklarım ne kabul etmeye çalışırım. Bu tarz bir Müslümanın ve bunu gereği gibi yaşayıp ona rağmen hani empoze etmeye çalışmayan ve seni de anlayan birinin en büyük saygımı kazanacak kişidir yani.	-Kendi düşüncesini empoze etmeye çalışmayan kişi.
K20	5 vakit namaz kılan veya namaza kalktığında beni de kaldıran veya bir şey yaparken olumlu açılardan bana yararı olan şeyleri	

Üniversite öğrencilerinin dindarlar da gördükleri özellikleri olumlu ve olumsuz olarak ikiye ayırdıkları görülmüştür. Buna göre dindar bir insanın geliştirmesi beklenen davranış özellikleri olarak şunlar ifade edilmiştir: *Küfür etmeme, başka bir kıza veya kadına yan gözle bakmama, kötü davranışlardan kaçınma, Allah'tan korkma bilinciyle davranışlarına çeki düzen verme, inancına empoze etmeme, diğer görüşleri saygı ile dinleme, diğer insanları da hayra davet etme.* Öğrencilerin burada zikrettiği özellikler dikkate alındığında, onların büyük oranda dindarlık ile ahlaklı bir davranış biçimi geliştirme arasında önemli bir ilişki kurdukları anlaşılmaktadır.

Tablo 3.25. Dindar Bir İnsanda Olmamasını Umdukları Olumsuz Nitelikler

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K1	Hani kaç yaşına gelmiş çok dindar olup da çok hata yapan insanlarda var. Dindar insanlar katı ve sert kuralları olan insanlar oluyor. Genelde körü körüne bağlıdır ve karşımızdaki insanı sürekli yargılar. Hapsi değil ama çoğunluk böyle.	-Bağnaz olması
K2	Ben şunu gördüm başı kapalı olup da bir erkeğe laf atan kız gördüm. ….Başı kapalı ama geçip laf atıyor, yalan söylüyor ya da dedikodu yapıyor. Bunu yapmaması gerekir. Başı kapalı beş vakit namaz kılması lazım	-Tesettürlü olan kişinin ahlaklı olması gerekir.
K3	Ama gelip de dini bir düşünceyi empoze etmek beni soğutuyor dinden bu şekilde rahatsızlığım. Bir adamın gelip de bana bak işte şöyle yaparsan böyle olur. Hadi gel Cuma'ya gidelim. Bunları falan filan demesi kendini düşündüğünü gösteriyor o mantıkta hoşuma gitmiyor.	
K4	Kendi düşüncesini illa başkasına kabul ettirmek isteyen yani zorla benimsetmek isteyen, kendisini açıklar ama zorla yaptırması yani ben kötü değerlendiriyorum bunu.	
K6	Mesela şey oluyor, bir söylediğini bir daha söylememeli: mesela zamanlar insanlar söylediklerinin arkasında duramıyor biliyorlar toplumun getirdiği ya tepkiden mi bilmiyorum ama öncesinde çok hassas olan insanlar yavaş yavaş hassasiyetlerinden taviz vermeye başlayabiliyorlar. Buna diyorsun ki ha bu da böyle bak zamanla o da bizim dediğimize geldi. Bizim gibi olmaya başladı. Yavaş yavaş taviz vermeye de başladı….Başkasına ahkâm kesip kendisinde olmayan bu da var ne bileyim kendi çocuğuna bakıyorsun öyle değil aslında ama başkasına gelince şunu yaparsan kâfirsin şöyle yaparsan şöylesin diye ahkâm kesiyorlar.	-Etrafındaki insanları dini anlamda yargılayan kişiler
K8	var tabi ki, kınamak, gıybet, sigara, erkeklerle lakayt tutum. Din kültür olup ta cemaat evinde sigara içen var.	
K9	Biraz bağnazlar bence ve katılar esnek değiller çoğunluk şu anda etrafımda realitede olan dindarlıktan bahsediyorken eğer katılar sadece kendi söylediklerine inandıklarının tek doğru	-Muhafazakar insanların yeniliklere kapalı olması

	olduğunu kabul ediyorlar esnek değiller Diğer yaşam şekillerine karşı. Diğer varoluş şekillerine karşı mesela işte eşcinsellik bir hastalık gibi, bir ucube gibi yok olmaları gerek, tüketilmeler, gereken varoluşa zarar verdikleri, dünyaya zarar verdikleri düşünen bir alt yapı var ….Geçenlerde zenne diye bir film vardı. Duymuşsunuzdur bu filmi yasaklandı Türkiye'de sinemalarda oynamadı internet keza bundan dolayı takip edemedik çünkü bu neydi eşcinsellik transseksüel bir adamın İstanbul'da yaşadığı bir olay hakkında sıkıntıyı anlatan bir şeydi adamda sonunda ölüyordu. Gerçek hayattan alınmış yasaklıyorlar sanki bu yokmuş gibi ….Muhafazakârlarında böyle bir işi var kendi içinde zaten yeni her şeye karşı kapalılar da olan bastırılmış her şeye karşı eski nasılsa yeni de yeni olmamalı eskisi gibi devam ettirilmeli. Sadece zamanla bastırılmış şu anda tekrar artık çıkmak zorunda çünkü başka bir aşamaya geçmek zorunda buna izin vermiyorlar.	
K15	Benim öğrencilerimde var çok fazla kapalı kız böyle şey giyiyor, bileğine kadar falan o tip şeyler giyiyor, sevgilisiyle görüşüyor, konuşuyor falan. Ya ben geri kafalıyım yani ben hoşlanmıyorum böyle şeylerden….Mesela bir vakfa üyesin gidiyorsun vakıfın pansiyonlarında, otellerinde ücretsiz kalıyorsun yani neden parasız orda kalıyorsun ki. Biraz şeyde var hak yemek gibi bir korkuları da yok. Gidiyorlar aylarca kalıyorlar o vakfa gelen bağışlarla orası ayakta kalıyor ve sen onları kullanıyorsun bu beni rahatsız eder. Bir de ben şeye de çok sinir oluyorum nur cemaati vardır,	
K16	Hak yemek benim için çok önemli bir kriter	
K17	Bosna Müslüman ülke hani çok fazla Müslüman var. Mesela oradaki Müslümanlar çok fazla kapalı insan yok. Çok az sayıda hani belki %1 oranındadır. Ama hani dinlerini çok iyi şekilde yaşıyorlar. Hani Türkiye'de ise kapalı tanıdığım bir sürü kadın ve dindar gördüğüm bir sürü erkekte de çok fazla yanlış zıt şeylerle karşılaştığım oldu	-Dindar kişilerin ahlaklı olmaması

K18	Çoğu dindarda, en basitinden babam da bile, hani çoğu zaman bir ön yargı görüyorum. İnsanlara karşı hani bu ön yargı, en çok beni rahatsız eden, bir dindar veya ben Müslümanım diyen birinde en çok rahatsız eden, davranıştır.	Ön yargı
K20	Aklından hadis uydurup ayetleri farklı yorumlayan insanlar çok bu aralar. Davranış olarak şunları yapma deyip kendileri yapan çok arkadaşlarımız oldu. Kendi nefsini ıslah etmeden başkasının nefsini ıslah etmeye çalışanlar var.	
K21	Namaz kılıp kendini dini bütün gösterip faiz yiyenler var en basitinden. Faizin İslam'da haram olduğunu düşünüyorum. Çok var kalp kıranlar dedikodu yapanlar Müslüman gibi geçiniyorlar.	
K23	Burunlarının dibinde olan bir duruma müdahale etmezler ama dünyanın herhangi bir yerinde sadece kendi dindaşları olduğu için yada soydaş genelde kullanılıyor buna bir tepki verirler	
K24	Küfürler eden	
K25	Günümüzde insanlar dindar olsa da gerçekten kötü konuşuyorlar ve namaz kılabiliyorlar hala yada bir açı doyurmuyorlar ama kendileri günlerini gün edebiliyorlar hacca gidebiliyorlar ama bence dindarlık bu değil.	
K26	Gereğinden fazla alçakgönüllüydü mesela, bu bir yerde kibirliliğe işaret ediyor bence. Çok alçak gönüllü oluyorlar ama bir yerde kibirli oluyorlar	

Üniversite öğrencilerinin olumsuz özellikler açısından vurguladıkları hususlar arasında şunlar yer almaktadır: Katı ve sert kuralları olma, körü körüne bağlanma, tesettürlü olup başka bir erkeğe laf atma, yalan söyleme dedikodu yapma, kendi düşüncelerini empoze etme, düşünce ve davranışlarında tutarsız olma, inandığı değerlerden veya hassasiyetlerden taviz verme, başka insanları kınama gıybet etme, erkek kadın ilişkilerinde lakayt davranma, diğer yaşam tarzlarına saygılı olmama, yeniliklere kapalı olma, hak yeme, vakıf bağışlarını kendi ihtiyacı için kullanma, ayet ve hadisleri kendi işine geldiği gibi yorumlama, kendini bakmadan diğer insanları düzeltmeye çalışma, faiz yeme kalp kırma, kendi yakınındaki bir olumsuzluğa bigâne kalma, küfürlü

konuşma, açları doyurmama, kendi nefsi ihtiyaçlarını önceleme, kibre varacak derecede alçakgönüllü olma.

Dindar insanların, esasında inandıkları dinin ortaya koyduğu değerler sistemi ile de bütünleşmiş olmaları gerekmektedir. Üniversite öğrencileri dindar olarak gördüğü bir kişide, bu türde bir davranışı gördüğünde, bunu bir tutarsızlık ve olumsuzluk olarak algılamaktadır. Bu durum, bir yönüyle onların zihinlerindeki ideal bir dindar profilinin olumlu olduğuna işaret eder. Ancak bu profile ters düşen yukarıdaki benzer davranışların, üniversite öğrencilerince kabul edilemez nitelikte olduğu değerlendirilebilir.

Tablo 3.26. Üniversite Öğrencilerinin Dindarlara Yönelik Olumsuz Algılarının Nedenleri

Katılımcı Bilgileri	Katılımcının İfade Ettiği Görüş	Filtrelenen Veri
K3	Ona öğretilen bu, çevresinde etrafındakilere sözde doğruyu gösterir...	Sözü ile davranış uymamak
K5	Bir de menfaat olduktan sonra, dini falan hiçbir şeyi görmüyorlar, para olsun, menfaat olsun.	Menfaatperestlik
K17	İnsanların yani Müslümanım deyip Müslüman gibi davrandıklarını görüyorum sadece. Hani çok genel olarak dindar insan çok yok yani Türkiye'de…. İşte dindar insanlara lakap takarlar hacı, hoca vs. gibilerden, ki ben saygı duyarım o tarz insanlara, ondan sonra işte böyle kendi dinindeki insanları yargılayanlar var vs. Biraz daha uzak durdu bu sebeplerden dolayı bana açıkçası.	Söz ve davranışı bir olmamak
K23	Sahiplenme duygusu var…. Kendilerini en doğrunun sahibi bu ilkenin sahibi bütün en iyi şeyleri onların yaptığını sanıyorlar. Belki burada da biraz kibir var.	Tek doğru olduğunu düşünme
K24	Gelenekselci toplum yapısına sahibiz. … Sanki şöyle düşünelim, boş bilgisayar gibi, hadi kopyala yapıştır, bunu devam edecek gibi düşünülüyor, ama her insanın kalbi bambaşka şeylere açıktır.	Geleneğe bağnazlık düzeyinde bağlanma

K26	Artık günümüzde gerçekten dindar nesil, ciddi anlamda dindarlığı yaşayan nesil sayısı azaldığı için bunlar kendilerini daha fazla üstte görmeye başladılar ve bu yüzden insanlara daha yukarıdan bakabiliyorlar yani.	Kendisini diğer insanlardan daha üstün görme

Üniversite öğrencilerinin dindarlara yönelik olumsuz algılarının nedenlerine bakıldığında, bunlar arasında sözü ile davranış uymamak, menfaatperestlik, kendisinin doğrunun tek temsilcisi olduğunu düşünmek, geleneğe bağnazlık düzeyinde bağlanmak ve kendisini diğer insanlardan daha üstün görmek ifadelerinin yer aldığı görülmektedir. Buna göre öğrencilerin bir kısmının, özü-sözü bir, mütevazi ve farklılıklara açık bir dindar insan profilini idealize ettiği söylenebilir. Kuşkusuz bu durum, bugün ülkemizde hemen her alanda takınılması gereken tavra da işaret eder. Zira bu özellikler sadece dindar olmaktan değil, insan olmaktan ve bu değere saygıdan dolayı gösterilmesi gerekir. bununla birlikte dindar insanların bu tür hususlarda hassasiyet göstermeleri önerilebilir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Nitel araştırma yöntemine uygun olarak desenlenen bu çalışmada, Eskişehir'de öğrenim gören üniversite öğrencilerinin dini değerleri nasıl algıladıklarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda öğrencilerin dini değerleri nasıl kavradıkları, hangi dini değerleri öne çıkardıkları, dini değerleri yaşadıklarında nasıl bir tavırla karşı karşıya kaldıkları ve dini değerlere ne düzeyde önem atfettikleri araştırılmıştır. Görüşme tekniğinden yararlanılan bu araştırmada maksimum çeşitlilik örnekleme yöntemi benimsenmiş; yaş, cinsiyet, bölüm, din eğitimi alma durumu gibi niteliklere göre farklılaşan 25 üniversite öğrencisi ile bireysel görüşme gerçekleştirilmiştir. Çalışmada elde edilen sonuçlar şunlardır:

Çalışmada üniversite öğrencilerinin dindarlık kavramını tanımlarken dindarlığın ibadet ve etki boyutunu ifade eden "dinin kurallarını yaşamak" hususuna vurgu yaptıkları görülmüştür. Bu noktaya işaret eden öğrencilerin, genel anlamda din eğitimi alan ve kendilerini "muhafazakâr" olarak tanımlayan katılımcılar oldukları görülmüştür. Bu durumun dindarlık tipolojilerinde de işaret edilen "geleneksel dindarlık" anlayışıyla ilişkili olduğu düşünülebilir. Bununla birlikte bazı öğrencilerin dindarlığı tanımlarken vicdan ve ahlak kavramları, "kendi doğrularını yaşama, dinin emrettiği kuralları içinden gelerek yapma" gibi dindarlığın bireysel yönünü öne çıkaran ve daha çok duygu boyutuyla ilişkilendirilebilecek hususlara atıfta bulundukları görülmüştür. Ayrıca az da olsa bazı öğrencilerin, dinin insanın anlam arayışında yardımcı olduğuna, dolayısıyla dindarlığın bu yönüyle ilgili yeni bir boyutuna işaret ettikleri anlaşılmıştır. Ancak bu boyutun yeni ölçek çalışmalarıyla tanımlanabileceğini düşünüyoruz. Bu verilerden hareketle, çalışma grubunda yer alan öğrencilerin bireysel çerçevede dindarlığı bütüncül olarak görmediği, hayatında dine yüklediği anlamlar açısından onun farklı boyutlarını öne çıkardıkları söylenebilir.

Üniversite öğrencilerinin değer kavramının tanımında "önem verilen, kültür içerisinde aktarılan, toplum tarafından ortak şekilde benimsenen kurallar" hususlarına işaret ettikleri görülmüştür. Bu bağlamda öğrencilerin değer kavramının anlamsal içeriğini büyük oranda kavrayabildikleri düşünülebilir. Diğer taraftan dini değer kavramını din tarafından önem atfedilen ve emredilen davranış ve düşünüş kalıpları olarak algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Buna ilave olarak, öğrencilerin (ahlaki) değer kavramını daha rahat örneklendirmelerine karşın, dini değer örneklerinde sadece Kabe, Kur'an, temel ibadetler ve bazı ahlaki ilkelere işaret ettikleri, dolayısıyla dini değerleri somutlaştırmada zorlandıkları görülmüştür. Bu noktadan hareketle çalışma grubunda yer alan öğrencilerin dini değer kavramına ilişkin, kavramsal bir çerçeve çizdikleri, ancak bu konuda bütüncül ve kuşatıcı bir kavrayışa sahip olmadıkları, söz konusu kavramı derinlemesine anlamlandıramadıkları söylenebilir. Bu durum, üniversite öğrencilerinin günlük hayatlarında dini değerlere daha az yer vermeleri ve bu değerlere ilişkin somut yansımalarla daha az karşılaşmalarının bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Üniversite öğrencilerinin, dini değerlerini etkileyen faktörler arasında yoğunluk sırasına göre yakın çevreleri ile Eskişehir'deki sosyo-kültürel hayat, aile ve teknoloji, sosyal-görsel medya ve tüketim kültürü hususları üzerinde durdukları görülmüştür. Eskişehir'deki sosyal hayat ve aileden ayrı yaşamanın öğrencilerin dini değerlere yönelik tutumun gevşemesi veya aşınmasında etkili olması, bu değerlerin öğrenciler tarafından yeterince içselleştirilemediği ve kişilik üzerinde çok etkili olmadığı şeklinde düşünülebilir.

Çalışma grubunda yer alan üniversite öğrencileri, dini değerler bağlamında günlük yaşamlarında tesettür, namaz, camiye gitme, cuma namazı, oruç ve Kur'an okumak gibi ibadetler ve ahlaki değerlerle karşılaştıklarını ifade etmiştir. Üniversite öğrencilerinden günlük hayatlarında, ibadetlerini düzenli olarak yerine getirenlerin ibadetle ilgili dini değerleri, düzenli olarak yerine getirmeyenlerin ise ahlakla ilgili hususları öne çıkardıkları görülmüştür. Burada dikkat çeken bir başka husus da öğrencilerin, genelde arkadaşlarının dini değerlerden giderek uzaklaştığını ve bunlara giderek daha az değer vermeye başladıklarını ifade etmeleri olmuştur. Şu halde üniversite öğrencilerinin dini değer algılamalarında dini hayatlarında ağırlık teşkil eden hususların belirleyici olduğu

sonucu ileri sürülebilir. Buradan hareketle, öğrencilerin dini değerleri dar bir çerçevede anladıkları, yukarıda zikredilenler dışındaki dini değerleri yaşamadıkları ya da daha az yaşadıkları, dolayısıyla dini değerlere ilişkin farkındalıklarının olmadığı düşünülebilir.

Üniversite öğrencileri, dini değerlerini uygulamaya geçirdikleri zaman yakınları veya çevrelerindeki kendileri ile benzer düşünceleri paylaşan insanlar tarafından olumsuz tepkiler görmediklerini belirtmişlerdir. Buna karşın, öğrencilerin bir kısmı, dini değerleri yaşadıklarında yakın çevresinde veya dışında, özellikle de Eskişehir'deki sosyal hayat içeresinde karşılaştıkları çeşitli din, inanç veya düşünceyi savunan kişilerce olumsuz bir tutuma maruz kaldıklarına, hor görüldüklerine ve kimi zaman da dışlandıklarına işaret etmiştir. Öğrencilerin bu şekilde kendilerini olduğu gibi kabul etmeyen, saygı duymayan, birtakım tavır ve davranışlarını yadırgayan veya eleştiren kişilere karşı olumsuz bir tavır geliştirdikleri tespit edilmiştir. Bu ve benzeri tutumlar, farklılıkları kabule ve karşılıklı saygınlığa zarar verebilecek, empati duygusunu köreltecek ve kutuplaşmayı artırabilecek bir sonuca neden olacaktır.

Çalışmada üniversite öğrencilerinin dini değerlere daha çok inanma ve benimseme düzeyinde değer verirken, uygulama düzeyinde yeterince önem vermedikleri sonucuna ulaşılmıştır. Buna karşın onların söz konusu duruma ilişkin bir farkındalıkları olduğu, öz eleştiri ya da iç muhasebe yaptıkları, ancak bu farkındalıklarına yönelik bir tavır geliştirmedikleri söylenebilir.

Çalışma grubunda yer alan öğrencilerin kendi dindarlık düzeylerine ilişkin algıları bağlamında, cevaplarında dinin inanç, ibadet ve ahlak boyutuna gönderme yaptıkları görülmüştür. Bu bağlamda öğrencilerin büyük oranda inançları ile ilgili problemlerinin olmadığı, bir Tanrı'ya ve dine sıkı bir bağlılık ve sağlam bir duruş gösterdikleri; buna karşın kendilerini ibadetlerin yerine getirilmesi açısından büyük oranda yetersiz gördükleri; ahlaki hususlara da önemli ölçüde riayet etmeye çalıştıkları sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonucun ortaya çıkmasında, Eskişehir'in kültürel ve dini hayatına hakim olan seküler görünümün, öğrencilerin gündelik hayatlarında dinin boyutlarının daralmasında etkili olduğu ifade edilebilir. Öte yandan, üniversite öğrencilerinin dindarlığın inanç ve ahlaki boyutunu öne çıkarmalarının, Taş'ın (2010) dindarlık tipolojisindeki hümanist/modernist dindarlık anlayışı ile örtüştüğü de söylenebilir.

Öğrencilerin, dindar bir insanın geliştirmesi beklenen davranış özellikleri arasında küfür etmeme, başka bir kıza veya kadına yan gözle bakmama, kötü davranışlardan kaçınma, Allah'tan korkma bilinciyle davranışlarına çeki düzen verme, inancına empoze etmeme, diğer görüşleri saygı ile dinleme, diğer insanları da hayra davet etme gibi olumlu davranışlara işaret etmişlerdir. Öte yandan öğrenciler "katı ve sert kuralları olma, körü körüne bağlanma, yalan söyleme, dedikodu yapma, kendi düşüncelerini empoze etme, düşünce ve davranışlarında tutarsız olma, diğer yaşam tarzlarına saygılı olmama, yeniliklere kapalı olma, hak yeme, kendine bakmadan diğer insanları düzeltmeye çalışma, faiz yeme, kalp kırma, açları doyurmama, kendi nefsi ihtiyaçlarını önceleme" gibi olumsuz özellikleri zikretmişlerdir. Burada sayılan davranış kalıplarından hareketle, öğrencilerin büyük oranda dindarlık ile ahlaklı bir davranış biçimi geliştirme arasında önemli bir ilişki kurdukları söylenebilir.

Çalışmada bazı öğrenciler, dindarların sözü ile davranışının uyumlu olmaması, menfaatperest olması, kendisini doğrunun tek temsilcisi görmesi, geleneğe bağnazlık düzeyinde bağlanması ve kendisini diğer insanlardan daha üstün görmesi gibi nedenlerden dolayı onlara yönelik olumsuz bir tutum geliştirdikleri görülmüştür. Bu çerçevede öğrencilerin, dindarlardan özü-sözü bir, mütevazi ve farklılıklara açık bir davranış profili geliştirmelerini beklediği savunulabilir.

Sonuç olarak yukarıda ifade edilenlerden hareketle, çalışmada örneklem grubundaki Eskişehir'de öğrenim gören üniversite öğrencilerinin dini değerleri bilgisel ve duygusal temelde anlamlandırdıkları, ancak bunların davranış haline getirilmesinde kendilerini yetersiz gördükleri, bununla birlikte dini değerlerini yaşayanlara da saygı duydukları söylenebilir. Üniversite öğrencilerinin dini değerlere ve dindarlığa karşı tutumlarının ise, büyük oranda modernist/hümanist dindarlık anlayışıyla benzerlik gösterdiği ifade edilebilir. Çalışmada elde edilen sonuçlar doğrultusunda şu öneriler yapılabilir:

Üniversite öğrencilerinin hayatlarında dini değerlerin, esasen hiçbir şekilde yer almadığı söylenemez. Buna karşın öğrenciler dini değerleri pratik hayatlarına yansıtma konusunda problemler yaşamaktadır. Bu duruma bir çözüm olarak, gerek aileler gerek toplumsal çevrenin, gençlerin hayatlarında dini değerleri sorgulamaları,

anlamlandırmaları ve içselleştirmeleri konusunda imkan ve ortam sağlamaları gerektiği söylenebilir. Bu konuda başta Diyanet İşleri Başkanlığı olmak üzere çeşitli sivil dini toplum kuruluşlarının sosyal, görsel, işitsel gibi farklı türdeki medya alanlarında dini değerlere ilişkin farkındalık oluşturacak içerikler sunmaları yararlı olabilir.

Dini değerler dini hayatın şekillenmesinde önemli bir etkiye sahiptir. Dolayısıyla dini değerlere verilen önem, bireyin kendi dindarlık algısını belirleyecektir. Öğrencilerin sağlıklı ve bütüncül bir değer algısı oluşturmaları önem taşımaktadır. Bu noktadan hareketle, üniversite öğrencilerinin bilgi, inanç ve uygulama boyutunda bütüncül bir dini değer algısı oluşturabilmesinde, ailelerin, yetişkinlerin ve toplumdaki öncü kişilerin iyi birer model olmaları yararlı olabilir. Bu konuda ortaöğretim kurumlarına ve üniversitelere, üniversite öğrencilerinin böyle model veya örnek şahsiyetlerle karşılaşmasına imkan sağlamaları önerilebilir.

Dini hayatın, bireysel yönü olduğu gibi toplumsal tarafı da bulunmaktadır. Toplumsal farklılıkların yoğun bir şekilde görülmesi bakımından Eskişehir'deki kent hayatının İç Anadolu Bölgesi'ndeki diğer şehirlerden ayrı bir noktada durduğu söylenebilir. Bununla birlikte Eskişehir'de toplumun bütün katmanlarında yer alan bireylerin, dindar, az dindar, Alevi, Sünni, muhafazakâr, liberal, komünist, sosyalist, ateist, Müslüman, Hristiyan vb. hangi inanca veya dünya görüşüne sahip olursa olsun her bir farklılığı olduğu gibi kabul etmesi, ona saygı duyması ve ona yaşam hakkı tanıması huzur ve barış içerisinde bir toplum oluşturabilmek açısından hayati bir öneme sahiptir. Bu noktada, üniversite öncesi eğitim düzeylerinde, üniversite öğrenimi içerisinde, gerekse toplumsal hayat içerisinde bu anlayışın açık veya örtük bir şekilde kazandırılması bir gereklilik olarak ortada durmaktadır. Bu konuda MEB'de görevli program geliştiriciler ve öğretmenlerin, üniversitede dersleri yürüten öğretim elemanlarının, toplumdaki bireylerin sorumluluk üstlenmesi ve konuya ilişkin çözümler üretmesi önerilebilir.

KAYNAKÇA

Akyüz, N. ve İ. Çapçıoğlu (Ed.) (2008). Ana Başlıklarıyla Din Sosyolojisi, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık.

Arslan, M. (2003). "Popüler Dindarlık Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması". *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi, 3* (4), 97-116.

Arslan, M. (2004). *Türk Popüler Dindarlığı (Çorum Örneği).* İstanbul: DEM Yay.

Ardoğan, R. (2005). "Müslüman Toplumlarda İnsan Hakları ve Demokrasiye Saygıyı Artıracak Bazı İslâmî İlkeler". *Değerler Eğitimi Dergisi*, *3* (9), 25-58.

Artan, İ. E. (2005). *Üniversite Gençliği Değerler Araştırması.* İstanbul: Tesev Yay.

Avcı, Ö. (2010). *Bir Özneleşme Örneği Olarak İstanbul'da Dindar Üniversite Gençliği*. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Aydın, M. (2011). *Gençliğin Dini ve Sosyal Değerleri.* Konya: Çizgi Kitabevi.

Aydın, M. (2003). "Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği". *Değerler Eğitimi Dergisi*, *1* (3), 121-144.

Aydın, M. (2011). "Değerler, İşlevleri ve Ahlak". *Eğitime Bakış Dergisi*, *19*, 39-45.

Aydın, M. Z. (2010). "Okulda Değerler Eğitimi". *Eğitime Bakış Dergisi*, *18*, 16-19.

Bacanlı, H. (2011). "Değer, Değer midir?". *Eğitime Bakış Dergisi*, *19*, 18-21.

Bağlı, M. (2008). *Töre ve/veya Namus Adına Cinayet İşleyen Suçlu ve Zanlıların Sahip Oldukları Toplumsal Değer Yapıları, Aile İlişkileri ve Kişisel Özellikleri İle Bunların Sosyo-Ekonomik Analizine İlişkin Bir Analiz* (TUBİTAK, 106K360 no'lu Proje). Diyarbakır. https://istifhane.files.wordpress.com/2011/12/uvt_101428.pdf? (Erişim tarihi: 12.05.2014)

Batson, C. D., P. Schoenrade & W. L. Ventis (2017). *Din ve Birey Sosyal Psikolojik Bir Yaklaşım*. (Çev. Ali Kuşat & Abdulvahap Taştan) Kayseri: Kimlik Yay.

Bingöl, D. (2000). "Demokratik Tutum ve Değerler Açısından Üniversite Gençliği". *İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, *14*, 129-157.

Çağlayan, A. (2005). *Ahlak Pusulası, Ahlak ve Değerler Eğitimi*. İstanbul: DEM Yayınları.

Çalışkur, E. A. (2008). *Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Değerleri İle Kişilik Özellikleri Arasındaki İlişki*. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Çelik, A. (2004). *Dini Değerler Bağlamında Kişilik Gelişimi.* Ankara Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara.

Çelik, C. (2005). "Dindarlık Tipolojilerine Metodolojik Bir Yaklaşım". *İslâmîyat, 8* (2), 71- 90.

Çelik, C. (2010). "Değişim Sürecinde Türk Aile Yapısı ve Dini Paradigmatik Anlam ve İşlev Farklılaşması". *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi, 8* (1), 25-35.

Çelik, C. (2013). *Geleneksel Şehir Dindarlığından Modern Kent Dindarlığına*, İstanbul: Hikmet Yayınları.

Çelik, C . (2018). "Türkiye'de Dini Hayatın Sosyo-Tarihsel Boyutları ve Dindarlığın Dönüşen Görünümleri (1960-1980)". *Bilimname*, *35*, 217-251.

Çengel, Y. (2011). "Özlü Sözlerle Güvenli Bir Gelecek İçin İnsani Değerler". *Eğitime Bakış Dergisi*, *19*, 13-17.

DİB. (2014). *Türkiye'de Dinî Hayat Araştırması*. Ankara: DİB Yay.

Dikeçligil, B. (1994). Kültür Kavramının Analizi veya Sosyo-Kültürel Gerçekliğin Yapısı Üzerine Bir İnceleme, ss. 133-150. *Kültür Sosyolojisi* içinde (Ed. K. Alver ve N. Doğan). Hece Yay., Ankara, 2. baskı.

Erdem, A. R. (2003). "Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler". *Değerler Eğitimi Dergisi*, *1*(4), 55-72.

Erikson, E, H. (1984). *İnsanın Sekiz Çağı*. (Çev. Bedirhan Üstün ve Vedat Şar), Ankara: Birey ve Toplum Yay.

Fidan, N. K. (2009). "Öğretmen Adaylarının Değer Öğretimine İlişkin Görüşleri". *Kuramsal Eğitimbilim Dergisi*, *2* (2), 1-18.

Fromm, E. (2004). *Psikanaliz ve Din.* (Çev. Aydın Arıtan) İstanbul: Arıtan Yayınevi.

Glock, C. Y. (1998). Dindarlığın Boyutları Üzerine (Çev. E. Köktaş), Y. Aktay ve M. E. Köktaş (Der.), *Din Sosyolojisi* içinde (ss. 252–274), Ankara: Vadi Yay.

Gökçe, B. (1984). *Orta Öğretim Gençliğinin Beklenti ve Sorunları*. Ankara: M.E.B. Yayınlan.

Gökçe, O. (1994). "Türk Gençliğinin Sosyal ve Ahlaki Değerleri", *Ata Dergisi* (Selçuk Üni.), *6*, 131-139.

Günay, Ü. (1999). *Erzurum ve Çevre Köylerinde Dinî Hayat*, İstanbul: Dergâh Yay.

Gündoğan, A. O. (2010). "Çokkültürlülük ve Değer Sorunu", *Eğitime Bakış Dergisi*, *18*, 33-38.

Güngör, E. (2010). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar* (4. baskı). İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Hançerlioğlu, O. (1993). *Toplum Bilim Sözlüğü*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Hökelekli, H. (2003). *Din Psikolojisi*, Ankara: TDV Yay.

Hökelekli, H. (2006). Gençlik ve Din, ss. 9-32. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (Ed. H. Hökelekli). Dem Yay., İstanbul.

Hökelekli, H. (2010). "Modern Eğitimde Yeni Bir Paradigma: Değerler Eğitimi". *Eğitime Bakış*, *18*, 4-9.

Iscan, C. D. ve N. Senemoğlu. (2009). "İlköğretim 4. Sınıf Düzeyinde Değerler Eğitimi Programının Etkililiği", *Eğitim ve Bilim*, *34* (153), 1-14.

İmamoğlu, A. ve A.Yavuz. (2011). "Üniversite Gençliğinde Dini İnanç ve Umutsuzluk İlişkisi". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, XIII* (23), 205-244.

Karakaya, T. (2007). Küreselleşme ve Avrupa Birliği Sürecinde Değerlere Kritik Bir Yaklaşım – Sorunlar ve Çözümler, ss. 203-214. *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (Ed. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin). İstanbul: DEM Yay.

Karga, M. A. (2012). *Öğrencilerin İnanç, İbadet ve İfade Özgürlükleri ile İlgili Düşünceleri: İstanbul'daki Farklı Niteliklere Sahip Liselerde Yapılan Niteliksel Araştırma.* Maltepe Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Kayıklık, H. (2006). "Bireysel Dindarlığın Boyutları ve İnanç-Davranış İlişkisi". *İslamî Araştırmalar Dergisi, 19* (3), 491-499.

Kaymakcan, R. (2010). "Değer Kavramı ve Gençlerin Dini Değerleri". *Eğitime Bakış, 6* (18), 10-15.

Kızılçelik, S. & Erjem, Y. (1994). *Açıklamalı Sosyoloji Terimler Sözlüğü.* Ankara: Atilla Kitabevi.

Kımter, N. (2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*. Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Bursa.

Kirman, M. A. (2005). *Din ve Sekülerleşme: Üniversite Gençliği Üzerine Bir Araştırma.* Adana: Karahan Kitapevi.

Koca, A. İ. (2009). *Üniversite Öğrencilerinin Değerleri ve Bireysel Özellikleri ile Kariyer Tercihleri Arasındaki İlişki: Çukurova Üniversitesi'nde Bir Araştırma.* Çukurova Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Adana.

Koştaş, M. (1995). *Üniversite Öğrencilerinde Dine Bakış.* Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınevi.

Köroğlu, C. Z. (2012). "Türkiye'de Dini Hayatın İncelenmesi: Bütüncül Bir Yaklaşım". *Gümüşhane Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi,1* (2). 82-102.

Kösoğlu, N. (1992). *Millî Kültür ve Kimlik*, İstanbul: Ötüken Yayınevi.

Kula, N. (2002). Gençlik Döneminde Kimlik ve Din, ss. 31-71. *Gençlik, Din ve Değerler Psikolojisi* içinde (Ed. H. Hökelekli), DEM Yay., İstanbul.

Kulaksızoğlu, A. (2006). *Ergenlik Psikolojisi* (8.Baskı). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Kuşdil, M. E. ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2000). Türk Öğretmenlerin Değer Yönelimleri ve Schwartz'ın Değer Kuramı. *Türk Psikoloji Dergisi, 15* (45): 59-76.

Küçük, L. (2009). *Lise Gençliği Değerleri.* Selçuk Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.

Likaj, M (2008). *Gençliğin Kültür ve Değerleri: Türk ve Arnavut Gençliğinin Karşılaştırmalı Araştırması.* Selçuk Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya.

Mehmedoğlu, A. U. (2013). "Din, Dindarlık ve Değerler". *İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 1*, 173-189.

Okumuş, E.(2002). *Gösterişçi Dindarlık.* İstanbul: Pınar Yay.

Okumuş, E. (2010). "Toplum ve Ahlak Eğitimi". *Eğitime Bakış Dergisi*, *18*, 28-32.

Okumuş, E. (2013) "Odunpazarı Evleri'nde Ramazan Gecelerinde Boş Zaman Mekanları". *Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 14,* 103-140.

Onat, O. (2011). *Genç Yetişkinlerin Ahlaki Kimliklerinin İncelenmesine Yönelik Nitel Bir Araştırma*. Marmara Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul.

Özdemir, B. (2008). *13-20 Yaşları Arasında Dini Gelişim ve Eğitimi (James W. Fowler'in İnanç Gelişimi Teorisi Bağlamında Bir Araştırma).* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Özensel, E. (2003). "Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer". *Değerler Eğitim Dergisi*, *3,* 217-239.

Özensel, E. ve A. Koçak (2004). *Hekimler ve Hekimlik.* Konya: Çizgi Kitapevi Yay.

Özgür, Ö. (2013). "Yaşa Göre Değer Farklılıkları ve Siyasi Kuşak Aidiyeti". *Sosyoloji Dergisi*, *3* (26), 45-76.

Özkul, S. A. (2007). *Yaşam ve Çalışma Değerlerini Etkileyen Faktörler: SDÜ Öğrencileri Üzerine Bir Araştırma*, Süleyman Demirel Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Isparta.

Özlem, D. (2002). Değerler Sorununda Nesnelcilik/Mutlakçılık ve Öznelcilik/Rölativizm Tartışması Üzerine, ss. 276-288. *Bilgi ve Değer Sempozyumu Bildiri Kitapçığı* içinde (Ed. S. Yalçın). Vadi Yayınları, Ankara.

Özyurt, S. ve S. Doğan (2002). *Gençlik Problemleri Açısından Üniversite Gençliği Üzerine Sosyolojik Bir Araştırma*. Adapazarı: Değişim Yayınları.

TDK. (2006). *TDK Güncel Türkçe Sözlük.* 03.25.2013 tarihinde http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.51fab571a12574.85125449 adresinden alındı

Taplamacıoğlu, M. (1969). "Yaşlara Göre Dinî Hayatın Şiddet ve Kesafeti Üzerine Bir Anket Denemesi". *Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 10,* 141-151.

Taş, K. (2006). Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma, ss. 175–206. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* içinde (Ed. Ü. Günay ve C. Çelik). Karahan Kitapevi, Adana.

Taş, K. (2010). "Dindarlığa Yüklenen Anlamlar: Üniversite Öğrencileri Üzerine Uygulamalı Bir Araştırma", *Fırat Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi 15* (2), 47-62.

Tezcan, M. (1997). *Gençlik Sosyolojisi ve Antropolojisi*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Toprak, A. (2010). *Gençlik ve Değerler Üzerine Karşılaştırmalı Bir Araştırma: Tomarza ve Hacılar İlçeleri.* Erciyes Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kayseri.

Topçuoğlu, A. (1999). *Üniversite Gençliğinin Değerleri*. Ankara: Vadi Yay.

Uygun, A. (2006). *Kentleşme Sürecinde Ahlaki Değerler.* Marmara Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Uysal, V. (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın.* İstanbul: DEM Yay.

Uysal, V. (2004). Yetişkinlerde Dindarlık ve Değerler: Dini Hayat, Değer Tercihleri ve Kadına Bakış Eğilimleri, ss. 215-239, *Değerler ve Eğitimi Uluslararası Sempozyumu* içinde (Ed. R. Kaymakcan, S. Kenan, H. Hökelekli, Ş. Arslan ve M. Zengin). DEM Yayınları, İstanbul.

Vergote, A. (1999). *Din, İnanç ve İnançsızlık.* (Çev. Veysel Uysal), İstanbul: İFAV.

Yapıcı, A. (2002). *Gençlerde Dini Kalıp Yargılar: Sosyal Psikolojik Bir Araştırma.* Erciyes Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Kayseri.

Yapıcı, A. (2006). Algısal Açıdan Müslüman Kimliği ve Dindarlık, ss. 206-258. *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi* içinde (Ed. Ü. Günay ve C. Çelik). Karahan Yayınları, Adana.

Yapıcı, A. (2007). *Ruh Sağlığı ve Din (Psiko-Sosyal Uyum ve Dindarlık)*. Adana: Karahan Yay.

Yapıcı, A. ve Z. S. Zengin. (2003). "İlahiyat Fakültesi Öğrencilerinin Değer Tercih Sıralamaları Üzerine Psikolojik Bir Araştırma: Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Örneği", *Değerler Eğitimi Dergisi, 1* (4), 173-206.

Yavuz, S. (2008). *Dini Değerlerin Çalışma Hayatındaki Yeri: Sanayi İşçileri Üzerine Bir Araştırma (Çorum Örneği)*. Ankara Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara.

Yıldırım, A. ve H. Şimşek. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (8. baskı). Ankara: Seçkin Yayınları.

Yıldız, Y. (2009). *Gebze Caferî Toplumunun Sosyo-Kültürel Yapısı (İnanç ve Değerler Bağlamında Alan Araştırması)*. Marmara Üniversitesi SBE. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

Yörükoğlu, A. (1985). *Gençlik Çağı*, Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

EKLER

Ek 1: :Çalışmaya Gönüllü Katılım Onay Formu

Merhaba Değerli Katılımcı,

Sizi "Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Algıları (Eskişehir İli Örneği " başlıklı yüksek lisans tez çalışmam kapsamında yürüttüğüm araştırmaya davet ediyorum. Bu araştırmanın amacı Eskişehir'de yaşayan üniversite öğrencilerinin dini değerlere ilişkin algılarını tespit etmektir. Araştırmada sizinle yüz yüze bir görüşme yapılacak olup, bu görüşme için tahminen 20-30 dakikalık bir zaman ayırmanız istenmektedir. Sadece araştırmacı ve sizin bulunacağınız görüşmede, konuşmalar ses kayıt cihazı ile kaydedilecektir. Çalışmaya katılım tamamen gönüllülük ilkesine dayanmaktadır. Bu kapsamda araştırmada doğru sonuçların elde edilebilmesi açısından, soruları eksiksiz ve içtenlikle cevaplamanız beklenmektedir. Bu formu okuyup onaylamanız, araştırmaya katılmayı kabul ettiğiniz anlamına gelecektir. Ancak, çalışmaya katılmama veya katıldıktan sonra herhangi bir anda çalışmayı bırakma hakkına da sahipsiniz. Bu çalışmadan elde edilecek bilgiler tamamen araştırma amacı ile kullanılacak olup kişisel bilgileriniz gizli tutulacaktır. Araştırma tamamlandığında sonuçların sizinle paylaşılmasını istiyorsanız lütfen tarafıma iletiniz.

Yukarıda belirtilen bilgileri okudum ve söz konusu araştırmaya kendi isteğimle, hiçbir baskı ve telkin olmaksızın katılmayı kabul ediyorum.

Katılımcının:

Adı-Soyadı: .....

İmzası: .....

İletişim Bilgileri:

e-posta: .....

Telefon: .....

Ek 2: Görüşme Formu

Cinsiyet: Erkek Kız **Yaş :** …….

Eğitim durumu: Lisans Yüksek Lisans Doktora

Bölüm: ……. **Sınıf:** ……

- Bu zamana kadar Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi dışında herhangi bir din eğitimi aldınız mı? Evet Hayır
- Eğer cevabınız "Evet" ise nere(ler)den aldığınızı belirtiniz? …….

1. Sizce dindar olmak, değer ve dini değer ne demektir? Dindar olan ve olmayan kişilerin yaptığı davranışlara örnek veriniz.

Dindar olmak:

Değer: **Dini değer:**

Dindar kişi davranışı örnekleri: **Dindar olmayan kişi davranış örnekleri:**

2. Sizin dini değerler kapsamında yer aldığını düşündüğünüz değerler nelerdir?

3. Günlük hayatta uygulamaya çalıştığınız dini değerlere örnek verir misiniz?

4. Çevrenizdeki üniversite öğrencileri hangi dini değerleri daha çok yaşamaya çalışmakta ve hangi dini değerleri daha az yaşamaktadır?

Daha çok yaşananlar: **Daha az yaşananlar:**

5. Kendinizi dindarlık düzeyi açısından nasıl değerlendiriyorsunuz? Örneğin inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili hususlarda dini emirleri ne kadar yerine getirirsiniz?

6. Dini değerlerinizi hayatınıza yansıttığınızda, çevrenizdeki insanlar size karşı nasıl bir tutum sergiler?

7. Siz dini değerleri hayatına yansıtan birisine karşı nasıl bir tutum sergilersiniz?

8. Sizce üniversite öğrencilerinin dini değerlere karşı tutumlarını belirleyen temel etkenler nelerdir?

9. Bugün kendisini dindar olarak gören insanlarda gözlemlediğiniz özellikler nelerdir? Sizin gözlemlerinize göre, bu özelliklerin ortaya çıkmasının sebepleri neler olabilir?

10. Sizce bugünkü sosyal ortam, üniversite öğrencilerinin dini değerleri anlama ve hayatlarına yansıtmaya karşı tutumlarını nasıl etkilemiştir?

11. Sizce çevrenizdeki üniversite öğrencileri, dini değerlere hangi boyut(lar)da (inanma, benimseme, yaşama) değer vermektedir? Açıklayınız.

Ek 2: Üniversite Öğrencileri ile Yapılan Görüşmelerin Süreleri

Görüşme Kayıt Dosyasının Adı	**Görüşme Kaydının Süresi**	**Görüşme Kayıt Dosyasının Adı**	**Görüşme Kaydının Süresi**
DVT_A007	08:43 dakika	**DVT_A022**	23:27 dakika
DVT_A008	06:00 dakika	**DVT_A024**	23:02 dakika
DVT_A009	07:32 dakika	**DVT_A028**	18:58 dakika
DVT_A010	06:12 dakika	**DVT_A029**	14:22 dakika
DVT_A011	06:46 dakika	**DVT_A030**	22:55 dakika
DVT_A012	23:28 dakika	**DVT_A031**	08:28 dakika
DVT_A013	16:37 dakika	**DVT_A032**	11:18 dakika
DVT_A014	11:19 dakika	**DVT_A033**	11:06 dakika
DVT_A015	23:53 dakika	**DVT_A034**	12:16 dakika
DVT_A016	10:27 dakika	**DVT_A035**	14:36 dakika
DVT_A017	09:30 dakika	**DVT_A036**	06:08 dakika
DVT_A019	11:39 dakika	**DVT_A037**	17:07 dakika
DVT_A021	13:23 dakika	**Toplam**	**343:12 dakika**

Ek 3: Çalışma Grubunu Oluşturan Katılımcılara İlişkin Bilgiler

Kod No	**Yaş**	**Cinsiyet**	**Eğitim Durumu**	**Bölüm**	**Sınıf**	**D.D.D.E.* Alma Durumu**	**Katılımcını Genel Bilgilerine İlişkin Açıklama**
1	21	Bayan	Lisans	Hemşire	1	Almadı	ESOGÜ, Hemşirelik, Lisans, 1. Sınıf, 21 yaş, D.D.D.E almadı, Mesnevi okuyor
2	22	Erkek	Önlisans	Obtisyen	1	Almadı	ESOGÜ, Obtisyenlik, Önlisans, 1. Sınıf, 22 yaş, D.D.D.E almadı, Atatürkçü
3	25	Erkek	Lisans	Maden Müh	3	Almadı	ESOGÜ, Maden Mühendisliği, Lisans, 3. Sınıf, 25 yaş, D.D.D.E almadı, *Milliyetçi Sosyalist*
4	21	Erkek	Lisans	Tıp Fakültesi	1	Aldı	ESOGÜ, Tıp Fak. Lisans, 1. Sınıf, 21 yaş, D.D.D.E aile ve cemaat kanalıyla aldı, Kütahya
5	21	Erkek	Lisans	İktisat	2	Almadı	ESOGÜ, İktisat, Lisans, 2. Sınıf, 21 yaş, D.D.D.E almadı, *Milliyetçi Demokrat*
6	27	Bayan	Doktora	Eğitim Programı ve Öğretim		Aldı	ESOGÜ, Eğt. Prog. ve Öğrt. Doktora, 27 yaş, D.D.D.E Kuran kursu kanalıyla aldı, Bursa
7	25	Erkek	Lisans	İlahiyat	3	Aldı	ESOGÜ, İlahiyat, Lisans, 3. Sınıf, 25 yaş, D.D.D.E aile kanalıyla aldı, Bursa
8	23	Bayan	Lisans	DKAB Öğrt.	4	Aldı	ESOGÜ, DKAB, Lisans, 4. Sınıf, 23 yaş, D.D.D.E cemaat kanalıyla aldı, *Dindar*, Gaziantep
9	29	Erkek	Lisans	Heykel Bölümü	4	Almadı	AÜ., Heykel, Lisans, 4. Sınıf, 29 yaş D.D.D.E almadı, Ankara, Hıristiyan
10	**						
11	22	Bayan	Önlisans	Emlak Yön.	2	Almadı	ESOGÜ, Emlak Yön., Önlisans, 2. Sınıf, 22 yaş, D.D.D.E almadı, Bursa
12	24	Bayan	Lisans	Mimar	3	Almadı	AÜ., Mimar, Lisans, 3. Sınıf, 24 yaş, D.D.D.E almadı, İskenderun
13	19	Bayan	Önlisans	Turim İşlet.	1	Almadı	ESOGÜ, Turizm İşlt., Önlisans, 1. Sınıf, D.D.D.E almadı, Bursa
14	28	Bayan	Doktora	Sınıf Öğretmenliği		Aldı	AÜ, Sınıf Öğretmenliği, Doktora, 28 yaş, D.D.D.E aile ve Kuran kursu kanalıyla aldı, *Muhafazakâr*, Aksaray
15	28	Bayan	Yüks. Lisans	Sosy. Bil. Eğtm.		Aldı	AÜ, Sos. Bil. Eğitimi, Yüksek Lisans, 28 yaş, D.D.D.E Kuran kursu kanalıyla aldı, *Muhafazakâr*, Eskişehir
16	29	Erkek	Yüks. Lisans	Fizik		Aldı	ESOGÜ, Fizik, Yüksek Lisans, 29 yaş, D.D.D.E cami ve medrese kanalıyla aldı, *Muhafazakâr*, Kars

17	25	Erkek	Önlisans	Raylı Sis. Tek.	2	Aldı	AÜ., Raylı Sist., Önlisans, 2. Sınıf, 25 yaş, D.D.D.E aile kanalıyla aldı, İstanbul
18	23	Erkek	Lisans	Hukuk	3	Aldı	AÜ., Hukuk, Lisans, 3. Sınıf,23 yaş, *Çağdaş Muhafazakâr*, Eskişehir
19	20	Erkek	Lisans	Elek. Elkt. Müh.	1	Almadı	AÜ, Elektrik-Elektronik Mühendisliği, Lisans, 1. Sınıf, 20 yaş, D.D.D.E almadı, Kastamonu
20	23	Erkek	Lisans	Tarih	3	Aldı	AÜ, Tarih, Lisans, 23 yaş, D.D.D.E cemaat kanalıyla aldı, *Muhafazakâr*, Van
21	24	Erkek	Lisans	Ziraat	4	Almadı	ESOGÜ, Ziraat, Lisans, 4. Sınıf, 24 yaş, D.D.D.E almadı, Adana
22	23	Bayan	Lisans	Turizm	3	Almadı	AÜ, Turizm Fakültesi, Lisans, 1. Sınıf, 23 yaş, D.D.D.E almadı, Eskişehir, Alevi
23	26	Erkek	Yüks. Lisans	Felsefe		Almadı	AÜ, Felsefe, Yüksek Lisans, 26 yaş, D.D.D.E almadı, *Kürt Milliyetçisi*, Diyarbakır, Ateist
24	27	Erkek	Lisans	İşletme	4	Almadı	AÜ, İşletme Lisans, 27 Yaş, D.D.D.E almadı, *Muhafazakâr Milliyetçi*, Amasya
25	20	Bayan	Lisans	Moda Tasarım	2	Aldı	AÜ, Moda Tasarım, Lisans, 2. Sınıf, 20 yaş, D.D.D.E oturduğu mahalledeki hacı teyze kanalıyla aldı, Manisa
26	25	Bayan	Yüks. Lisans	Sosyoloji		Aldı	AÜ, Sosyoloji, Yüksek Lisans, 25 yaş, D.D.D.E oturduğu cemaat kanalıyla aldı

***** D.D.D.E.: "DKAB dersi dışında din eğitimi" ifadesinin kısaltılmışıdır.

****** Hata nedeni ile kod numarasında 10. sırada aynı kişi iki kez kodlandığından dolayı boş bırakılmıştır.

Üniversite Öğrencilerinin Dini Değerlere İlişkin Algıları (Eskişehir İli Örneği)

ORIJINALLIK RAPORU

%16	%15	%4	%5
BENZERLIK ENDEKSI	İNTERNET KAYNAKLARI	YAYINLAR	ÖĞRENCI ÖDEVLERI

BIRINCIL KAYNAKLAR

bilgelerzirvesi.org İnternet Kaynağı	%9
Submitted to TechKnowledge Turkey Öğrenci Ödevi	%1
www.jasstudies.com İnternet Kaynağı	<%1
derinmillet2023.files.wordpress.com İnternet Kaynağı	<%1
docplayer.biz.tr İnternet Kaynağı	<%1
www.acarindex.com İnternet Kaynağı	<%1
acikarsiv.ankara.edu.tr İnternet Kaynağı	<%1
istifhane.files.wordpress.com İnternet Kaynağı	<%1

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı, Soyadı : Şeyma TEKİN
Uyruğu : Türkiye (TC)
Doğum Tarihi ve Yeri : Erdemli, 1984
Medeni Durumu : Evli
Tel : 0 352 224 01 34
e-mail : zilal.84@hotmail.com
Yazışma Adresi : Germir Mah. 421. Sok. Park Manzara Evleri B Blok Kat: 4 No: 7 Melikgazi / KAYSERİ

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	ERÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Din Sosyolojisi	2019
Lisans	ERÜ İlahiyat Fakültesi İDKAB Öğretmenliği	2007
Lise	Melikgazi İmam Hatip Lisesi	2005

İŞ DENEYİMLERİ

Yıl	Kurum	Görev
2012-	30 Ağustos Ortaokulu (Eskişehir)	Öğretmen
2011(Ağust.)	Muttalip Atatürk İlköğretim Okulu (Eskişehir)	Öğretmen
2011(Şubat)	Saraycık H. Mehmet Soyışık İlköğretim Okulu (Kayseri)	Öğretmen
2010	Yeşilhisar Atatürk İlköğretim Okulu (Kayseri)	Öğretmen
2008	Aktaş Şehit Yüksel Kabaca İlköğretim Okulu (Niğde)	Öğretmen
2007	Barbaros Hayrettin Paşa İlköğretim Okulu (Gaziantep)	Öğretmen

YABANCI DİL

İngilizce, Arapça, Almanca